

Šimek, Emanuel

Národopis

In: Šimek, Emanuel. *Velká Germanie Klaudia Ptolemaia. Svazek II.* Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1935, pp. [101]-206

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/118836>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

III.

NÁRODOPIS.

Ethnografický obraz, který nám Ptolemaios podává v sedmi odstavcích kapitoly o Germanii, je velmi pestrý. Velký počet ethnických názvů, se kterým se tu setkáváme, a rovněž tak i lokalisace těchto názvů ukazuje, jaké množství zpráv a literárních záznamů tu bylo zpracováno, ale zároveň také, jak těžkého úkolu na svoji dobu se Ptolemaios podjal. Zprávy, jichž se mu dostalo, byly velmi různých kvalit a ovšem i různého stáří, zachycovaly příslušníky jednotlivých kmenů na místech někdy od vlastního kmenového území hodně vzdálených, aniž zároveň uváděly, že běží o části kmenů na válečných výpravách a pod. A tak se ovšem také Ptolemaios nedovedl někdy uvarovati mylných záznamů tím, že nepostřehl, že běží o doklady fluktuace, nebo že zaměnil názvy geografické s ethnografickými, resp. že nazval lid podle země, kterou obýval a pod. Klasickým dokladem takových omylů je na př. dvojí záznam Langobardů, jednou ve správné poloze při levém dolním Labi, po druhé v Porýní, záznam Bainochaimů a Baimů a j.

Výčtu kmenů, obývajících vlastní velkou Germanii (na pevnině), věnoval Ptolemaios šest odstavců (6—11). Kdežto v předcházejících (pěti) odstavcích se snažil podati geografický obraz Germanie pomocí striktních čísel posičních, dává v těchto odstavcích přednost stručnému způsobu vypravovacímu bez údajů číselných, patrně proto, že jich ze svých pramenů nevyčerpal tolik, kolik by jich byl v této části potřeboval, aby mohl rozsah sídel jednotlivých kmenů přesněji vymeziti. Jinak je postup jeho výčtu opět metodický. Povahy věci ovšem nepřipouštěla zcela důsledného postupu od severozápadu k jihovýchodu, Ptolemaios se však přece

snažil zachovati jej alespoň v principu tím, že podal výčet kmenů v šesti nepravidelných pásmech, začínaje na severozápadě a konče na jihovýchodě. V prvném pásmu (odst. 6) postupuje podle Rýna od severu k jihu. Na východě mu toto pásmo ohraničují Abnoby. V druhém pásmu (odst. 7) vypočítává kmeny usdlé v přímoří od ústí Rýna až po řeku Vistulas. V třetím národopisném odstavci (8) rozděluje si zbytek území svobodné Germanie pásmem svébsko-burgundským, v němž jmenuje tři velké kmeny (nebo národy), zaujímající pruh území od Rýna až po Vistulas. V dalším odstavci (9) vypočítává řadu menších kmenů, sedících mezi tímto vnitrozemským pásmem a pásmem přímořským. Předposlední odstavec (10) věnuje kmenům severně od pohoří Askiburgijského a Mélibockého, a kmenům v dnešní oblasti českomoravské. V posledním odstavci (11) konečně podává výčet kmenů na zbývajícím území východně od Abnob a jižně od Sudet a Hercynského lesa (obojího ve smyslu Ptolemaiově).

Obvyklý postup od severu k jihu a od západu k východu zachovává Ptolemaios především v prvních čtyřech pásmech (kromě Jutska). V Jutsku a v obou posledních pásmech od něho upouští z důvodů, o nichž se zmíním později.

Na konci kapitoly, v odstavci 16, pojednávajícím o ostrovech „nad“ svobodnou Germanií, připojuje seznam sedmi kmenů, obývajících domnělý ostrov velkou Skandii (Skandinavií).

V ethnografickém výčtu Ptolemaiově není — nehlédíme-li k citaci trojích Svěbů a Lugů — ani stopy po nějakém dělení Germánů na větší celky (skupiny), s jakým se na př. setkáváme u Plinia a Tacita. Ptolemaios řadí velké i menší a malé kmeny prostě jen geograficky vedle sebe, ale zmatky, do nichž místy upadá, ukazují dostatečně, že ethnografické poměry, jež popisuje, nebyly tak jednoduché, jak by se podle jeho výčtu zdálo. Je z nich viděti, že leckde běží jenom o části kmenů, které zpravodajové zastihli mimo jejich vlastní kmenová území, jinde (na př. v dnešním rakouském Podunají) že snad šlo o převrstvení a pod. Zmatky, v nichž se Ptolemaios octl v obou posledních pásmech, měly ovšem své kořeny také ještě jinde, totiž v mylném zakreslení dvojí oblasti českomoravské, které mělo i po této stránce velmi těžké následky.

Při rozboru Ptolemaiova národopisu velké Germanie bylo by lze postupovati několikerým způsobem. Pokládám zde opět za nejvhodnější — především z důvodů lokalisačních — sledovati Ptolemaia v pořadí, které si sám zvolil. Uchyluji se od něho jenom tam, kde spojení několikerých dat úvahu zjednodušuje (na př. u obojích Brukteřů, obojích Chamavů, obojích Kampů a pod.). Kromě toho vsunuji stať o obyvatelstvu velké Skandie (Skandinávie) z praktických důvodů za stať o kmenech v pásmu přímořském.

Své úvahy omezují ovšem jen na otázky, mající vztah k Ptolemaiovi a jeho době. Zabývati se jinak podrobněji historií jednotlivých kmenů nepokládám za úkol této práce.

1. PORÝNÍ.

V prvním odstavci národopisném (6) jmenuje Ptolemaios Bruktery menší, Sugambry, Svěby Langobardy, Tenktery a Inkriony, Intuergy, Vargiony, Karitny a Vispy. Celou tuto řadu jmen klade Ptolemaios do územního pruhu, provázejícího pravý Břeh Rýna až po »pustinu Helvétskou« při (Ptolemaiových) zadunajských Alpách.

Brukteři.

Ptolemaios dělí Bruktery podobně jako Strabon¹ na menší (odst. 6, VG. I. 68. 31) a větší (odst. 9, tamže 72. 12). Jinými starověkými autory toto rozdělení doloženo nemáme. Velleius Paternulus, Tacitus a Plinius mladší znali pro ně jméno Bructeri². U Ptolemaia nalézáme v rukop. X v odst. 6 název *Ἀβρούκτεροι*, v odst. 7 a 9 *Βούκτεροι*, kdežto v rukop. tř. *RWUr* se vyskytuje důsledně název *Βουδάκτεροι* a pod. (VG. I. 68 ř. 31, 70 ř. 9, 72 ř. 12). Soudím proto, že oba tyto názvy byly již v archetypu, tvar *Βουδάκτεροι* snad v marginální poznámce³.

¹ Strabon VII. 1. 3.

² Velleius Pat. II. 105; Tacitus, G. 33, Ann. I. 51, 60, XIII. 56, Hist. IV. 21, 61, 77, V. 18; Plinius ml., Epist. II. 7.

³ Zajímavá analogie k tvaru *Βουδάκτεροι* nebo *Βαυδάκτεροι* (ΓΣΦΨ) se vyskytuje dnes u Jihoslovanů (Chorvatů) v přezdívoce *Basokteri* (= Němci).

Sídla kmene jsou pro starší dobu doložena Strabonem a Tacitem na Lippě a Emži. Podle zprávy Strabonovy tekla Lippe územím Brukterů menších: *Λουπίας ποταμός . . . ῥέων διὰ Βρουκτέρων τῶν ἑλαττόνων*, a na Emži porazil Bruktery Drusus r. 12 př. Kr.: *ἐν τῷ Ἀμασίᾳ Δρούσος Βρουκτέρους κατεναμάχησε*¹. Tacitus vypravuje o bojích Římanů s Bruktery na území mezi Lippou a Emží², o brukterské věštce Velaedě a o daru, jehož se jí dostalo od Germánů (římské trojveslici, kterou pluli po Lippě)³. Ptolemaios klade sídla menších Brukterů mezi Rýn a Emži, sídla větších Brukterů do území mezi Emží a Vesperou (aniž označuje Vesperu přímo jako jejich hranici na východě; srov. o tom více v stati o Angrivariích). Není tedy jeho lokalizace v rozporu se zprávami ostatních starověkých autorů. Že území kmene dosahovalo až do Porýní, je doloženo středověkým *pagus Borotra, Borahtra, Boractron* a pod. jižně od střední Lippy⁴. Na severu sousedili Brukteri podle Ptolemaia s Frísy a Chauky (odst. 7), na jihu se Sugambry (odst. 6) a s Chaimy (Chamavy, odst. 9).

Zápisem Ptolemaiovým o Brukterech je korigována zpráva Tacitova o jejich zániku v bojích s Chamavy a Angrivarii⁵. Věrohodnost Ptolemaiova je tu doložena pozdějším záznamem Brukterů na mapě Peutingerské a jinými pozdějšími zprávami historickými,

vzniklé podle německého »was sagt er?«. Genetické souvislosti ovšem mezi obojím pravděpodobně není. K tvaru *Βουσακτεροι*: srov. M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen (Heidelberg 1911), 54.

¹ Strabon VII. I. 3.

² Tacitus, Ann. I. 60: [Germanicus] Caecinam cum quadraginta cohortibus . . . per Bructeros ad flumen Amisiam mittit . . . Bructeros sua urantis expedita cum manu L. Stertinius missu Germanici fudit . . . ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quantumque Amisiam et Lupiam amnes inter, vastatum.

³ Tacitus, Hist. IV. 61, 65, V. 22, 24, G. 8.

⁴ Zeuss, D. N. 353 pozn., Grimm, GdSpr. I². 371; Müllenhoff, DA. IV². 9, Bremer, Ethnogr. 169, Much, D. Stammeskunde³ 81, Hoops RL. I. 334, L. Schmidt, GdSt. II. 51, 420.

⁵ Tacitus, G. 33: Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc Chamavos et Angrivarios immigrasse narratur, pulsus Bructeris ac penitus excisis . . . super sexaginta milia non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius est. oblectationi oculisque ceciderunt. K výkladu srov. Zeuss, D. N. 93, Müllenhoff, DA. IV². 9 a d., 22, 423, 548 a d., Bremer, Ethnogr. 169 a d., Much, D. Stammeskunde³ 82, Hoops RL. I. 334.

kteří ukazují, že Brukteři se drželi ještě po celá staletí, kdy už jiní okolní kmenové dávno podlehli mocnějším sousedům a ztratili svoji vlastní kmenovou individualitu¹.

Sugambrové,

jejichž sídla Ptolemaios klade ještě do jejich někdejšího území vpravo od Rýna, jižně od menších Brukterů (odst. 6, VG. I. 68 ř. 31 a d.), byli již r. 8 př. Kr. z větší části převedeni Tiberiem² na druhou stranu Rýna, na půdu galskou. Zbytky jejich, pokud zůstaly v starém svém území, splynuly pravděpodobně již dávno před dobou Ptolemaiovou s jinými kmeny³. Musíme tedy Ptolemaiovy Sugambry na pravém břehu Rýna pokládati za přežitek. Dostali se do jeho popisu Germanie ze zpráv staršího data.

Svébové Langobardi.

V kapitole o Germanii se setkáváme s dvojími Langobardy: v odst. 6 a 8 se vyskytují ve výčtu kmenů porýnských pod jménem *Σουήβοι Λαγγοβάρδοι*, kdežto v odst. 9 je nalézáme na území mezi Vesperou a dolním Labem pod názvem *Λακκοβάρδοι* (VG. I. 70 ř. 1, 72 ř. 2, 14). Záznam při Labi je správný. U Rýna kmen delší dobu nikdy, ani v době stěhování neseděl, jde tedy o to, jak máme tento záznam Ptolemaiov vyložit. K. Zeuss soudil, že Ptolemaiov název *Σουήβοι Λαγγοβάρδοι* byl úhrnným názvem pro Chatty a Teurio-

¹ Srov. Zeuss, D. N. 93, 328, 350 a d., Müllenhoff, DA. IV². 9 a d., Much, Hoops RL. I. 334, G. Schütte, Our Forefathers the Gothic Nations II (Cambridge 1933); 192 a j.

² Suetonius II, Aug. 21: Suebos et Sigambros dedentis se traduxit in Galliam atque in proximis Rheno agris conlocavit. III, Tiber. 9: Germanico [bello] quadraginta milia dediticiorum traiecit in Galliam iuxtaque ripam Rheni sedibus adsignatis conlocavit. Tacitus, Ann. XII. 39: Sugambri excisi aut in Gallias traieci.

³ Bremer, Ethnogr. 150, Kauffmann, DA. I. 325 a d., Much, Hoops RL. IV. 299, Schönfeld, Pauly-Wissova RE. 2. Reihe IV (1932), 661; Schütte, Forefathers II. 178 a d.

chaimy (Hermundury)¹, ale že jej Ptolemaios zaznamenal na místě, kde by měli býti Cheruskové². Než právě komplikovanost výkladu Zeussova ukazuje tolik slabin, že již tím nabádá k hledání výkladu prostšího. Je pravda, že se snad již sám Ptolemaios snažil označením porýnských Langobardů jako Svěbů rozlišiti tyto Langobardy od Langobardů polabských, ale to mohlo býti Ptolemaiovi také jen pomůckou, jak se dostat z rozpaků, do nichž ho dvojí zprávy o Langobardech — o jedněch v Porýní a o druhých v Polabí — uváděly. Vypravuje-li Tacitus (G. 31), že Chattové nosili dlouhé vousy a vlasy, není to ještě dostatečným důvodem pro ztotožnění Chattů s Ptolemaiovými porýnskými Svěby Langobardy, a rovněž tak nemůžeme z ničeho souditi, že by byl Ptolemaios věděl, že označení *Λαγγοβάρδοι* je totéž jako Langbärte. A naopak víme, že dlouhé vousy nosili také jiní Germáni a především ovšem Langobardi polabští. Není tedy nutno a také ani odůvodněno klásti hlavní důraz na Ptolemaiovo označení *Σουήβοι* a pokládati druhou část jejich jména *Λαγγοβάρδοι* za pouhý přívlastek. Ptolemaios označil pravděpodobně tyto své porýnské Langobardy jako Svěby proto, že je měl na své skizze mapy Germanie umístěny v sousedství dlouhého pruhu svébského lidu, který mu zaplňoval velkou část středu severní polovice Germanie od řeky Svěbu až blízko k Rýnu do končin, kde mu tito Svěbové sousedili s Langobardy, kteří mu podle zpráv, z nichž čerpal, spadali do Porýní. Pochopíme proto snadno, že tyto Langobardy ve snaze, aby je rozlišil od druhých Langobardů v Polabí, připojil národopisně k onomu dlouhému pruhu Svěbů³.

Myslím, že můžeme Ptolemaiov záznam Langobardů v Porýní vyložiti daleko prostším způsobem, než soudil Zeuss, Müllenhoff a j., a to tak, že tu Ptolemaios (nebo již Marinus) čerpal ze zprávy nebo ze zpráv, které skutečně zachycovaly část kmene Langobardů v Porýní, kde se dočasně octla na nějaké pomocné výpravě vojenské, snad dokonce na výpravě, kde Langobardi pomáhali jinému

¹ Zeuss, D. N. 94 a d., 103, 110 pozn., 153. Po Zeussovi ztotožňoval je s Chatty Müllenhoff, DA. IV². 451, 465 a d., a j.

² Zeuss, D. N. 108 a. d.

³ Označení těchto Langobardů jako Svěbů mohlo již býti také ve zprávě, z níž Ptolemaios nebo již Marinus čerpali.

svébskému kmeni, čímž by se jejich označení jako Svěbští Langobardi zvláště lehkou vysvětlilo. Šlo tedy snad v tomto případě o podobnou pomocnou výpravu vojenskou jako později na počátku válek t. ř. markomanských, kdy se octla silná vojenská tlupa langobardská až v Pannonii¹, tedy nepoměrně dále od vlastního území kmene, než bylo Porýní. Takových vojenských výprav podnikaly bojovné čety langobardské dojista velmi mnoho. Vedla je k tomu nejenom jejich známá bojovnost², nýbrž i jiné důvody, především nedostatek půdy, neboť malé poměrně území, na němž v Polabí seděli, nestačilo uživit všechny příslušníky kmene, jejichž počet stále vzrůstal, a tak byli mnozí nuceni hledati obživu jinak a jinde. A k tomu se při povaze langobardského lidu nejlépe hodily vojenské výpravy toho druhu, o jaké nás náhodou zpravuje fragment Petra Patricia, a jakou podle mého soudu zachycuje také záznam Ptolemaiov. Do které doby bychom tuto výpravu v Porýní měli položit, při rázu díla Ptolemaiova ovšem nelze říci. Že ji Ptolemaios zachytil právě v Porýní, lze dobře vysvětliti, neboť bohatství římské Gallie budilo už od dob Caesarových loupeživé tužby germánských kmenů v sousedství Rýna i dále ve vnitrozemí. A tak bylo Porýní a jmenovitě území, do něhož klade Ptolemaios své porýnské Langobardy, t. j. někdejší území bojovných Sugambrů a Ubiů³, stálým svědkem bojů a měnilo často — dočasně i trvale — své obyvatelstvo.

Podle mého soudu je tedy třeba Ptolemaiovy Svěby Langobardy z počtu samostatných kmenů germánských vůbec vyškrtnouti⁴.

Tenkteři.

Jako čtvrtý kmen v Porýní jmenuje Ptolemaios kmen Tenkterů (*Τέκτεροι UrΩZ, Τέκτεροι X, Τίγγεροι RW, VG. I. 70. 2*). Kmen

¹ Dion LXXI. 3. 1a (ed. Boissevain III. 250 ad.), Petrus Patricius, fragm. 6.

² Velleius Pat. II. 106, Tacitus, G. 40.

³ S toho stanoviska není bez zajímavosti, že i později, na počátku válek t. ř. markomanských, vidíme Langobardy a Ubie v brauném společenství, srov. cit. fragment (6) Petra Patricia a k tomu Much, D. Stammeskunde³ 75, Hoops RL. III. 354, IV. 372, Dobiáš, ČČM. XCVII (odd. duchov.), 60 pozn. 51.

⁴ O Langobardech polabských bude pojednáno v odstavci 4.

kdysi silný, který spolu s Usipety byl vážným protivníkem Caesara vojska a byl r. 55 př. Kr. jen pomocí lsti poražen a jeho zbytky zahrnány zpět za Rýn, kde se usadily na části území Sugambrů¹. V těch místech — mezi Rýnem a severním koncem svých Abnob — je zaznamenává také Ptolemaios. Byli podle toho jižními sousedy Brukerů², asi v poríčí Ruhry.

Inkrioni, Intuergové, Vargioni a Karitnové.

Jižně od Tenkterů zaznamenává Ptolemaios mezi Rýnem a horami Abnobskými čtyři kmeny jinak neznámé: *Ἰνκρίωνες*, *Ἰντούεργοι*, *Ὀβάρωνες* a *Καρινοὶ* (VG. I. 70. 2—5).

O druhém kmeni — Intuerzích — soudí Much³, že snad jsou totožní s Mattiaky, kteří seděli v Porýní severně od ústí Mohanu, v okolí Taunu (fontes Mattiaci nebo aquae Mattiacae = dnešní Wiesbaden). Poloha území, do něhož třeba Ptolemaiovy Intuergy umístiti, by mohla svědčiti ve prospěch myšlenky Muchovy, neboť souhlasí přibližně s polohou sídel Mattiaků (srov. polohu Ptolemaiova města *Ματτιαχόν*, odst. 14, VG. I. 80. 5).

U třetího kmene — Vargionů — je z téhož důvodu zcela pravděpodobná myšlenka Müllerova a Muchova⁴, že u jejich jména jde o pouhé přepsání z názvu kmene *Vangiones*, který seděl na levém břehu Rýna v okolí Wormsu a jehož část mohla býti usazena také na protějším pravém břehu řeky.

O čtvrtém kmeni — Karitnech nebo Karitamech

¹ Caesar, BG. IV. 1, 4, 16, 18; srov. Tacitus, Ann. XIII. 56, Hist. IV. 21, 64 a d., 77, G. 32, 38, Florus, Epit. I. 45 (III. 10). Srov. k tomu L. Schmidt, GdSt. II. 155 a d., Kauffmann, DA. I. 244 a d., Much, Hoops RL. IV. 310 a d.

² Srov. Tacitus, G. 33, a k tomu výše str. 104.

³ Much, D. Stammeskunde³ 77; dříve, Beitr. XVII. 93, pokládal Much také Inkriony za (severní) část Mattiaků.

⁴ Müller 256 pozn. k ř. 1, Much, Beitr. XVII. 95, 105 (98 soudil, že Vargioni spolu s Kuriony a Chaituory byli potomky části jižních Hermundurů a že se z nich vyvinuli Alamani), D. Stammeskunde³ 112, Hoops RL. IV. 388, Bremer, Ethnogr. 62, Schönfeld, Wörterb. 256, Capelle, D. alte Germanien 447, a j.

(*Καίριαι* X) — soudí Much a j.¹, že jsou snad zbytkem starého keltského obyvatelstva v *agri decumates*. Tento výklad je zcela pravděpodobný, neboť v oněch končinách se residua starého keltského obyvatelstva udržela dojista nejdéle.

Vispové (Usipiové).

Spolu s Tenktery podnikali od r. 59 př. Kr. Usipeti (Usipii, Usipi) vpády přes Rýn a snažili se usaditi na půdě gallské, byli však v zimě r. 56/55 zároveň s nimi zčásti zničeni, zčásti zahánáni zpět za Rýn. Zbytky jejich se pak usadily při pravém břehu Rýna v sousedství Tenkterů². S těmito Usipety (Usipii) bývají od dob Zeussových ztotožňováni Ptolemaiovi *Οὔσιοι* (VG. I. 70. 5). Zeuss ztotožnil tento název s *Οὔσιοι*³. Se stanoviska jazykozpytného není proti tomuto výkladu námitek⁴. Kmen je ovšem u Ptolemaia posunut značně na jih, až k »pustině Helvétské« jako poslední z jeho porýnských kmenů. Než ani to nemusí býti překážkou pro ztotožnění Usipiů s *Οὔσιοι*, neboť poslední historická zpráva o osudech Usipiů — Usipetů, která se nám zachovala k r. 70 po Kr., vypravuje, že obléhali Mohuč spolu s jinými kmeny, kteří seděli v sousedství tohoto města, s Mattiaky a Chatty⁵, což by už samo sebou mohlo svědčiti o tom, že se Usipeti posunuli směrem jižním. A v tomto pohybu mohli pokračovati, takže je zpravodaj Ptolemaiov skutečně mohl zastihnouti kdesi v končinách dnešního jižního Bádenska. Jsou to doby ustavičného neklidu ve velké části Porýní, neklidu, vyvolávaného — kromě jiných příčin — stálým

¹ Much, Beitr. XVII. 94, D. Stammeskunde³ 56, Hoops RL. III. 15, Holder, Alt-celtischer Sprachschatz I (Lipsko 1896) 790, Schönfeld, Wörterb. 61.

² Caesar, BG. IV. 1, 4, 16, 18; srov. též Tacitus, Ann. I. 51, XIII. 55 a d., Hist. IV. 37, G. 32, Agr. 28, 32, Florus, Epit. II. 30 (IV. 12). Jméno *Usipi* v. Tacitus, G. 32, Ann. XIII. 55 a d., Hist. IV. 37, Agr. 28, 32.

³ Zeuss, D. N. 90, Grimm, GdSpr. I². 373, Much, Beitr. XVII. 138, XX. 33, ZfdA XLI. 110, Schönfeld, Wörterb. 269, Schütte, Forefathers II. 183 a d.; srov. Strabon VII. 1. 4.

⁴ Námítky Mällerovy 256 pozn. k ř. 1 a j. nemají velké váhy.

⁵ Tacitus, Hist. IV. 37.

tlakem z vnitra Germanie, kterému mnohý slabší kmen nemohl odolati a opouštěl proto stará svá sídla. Z toho důvodu opustili už za dob Caesarových Usipeti spolu s Tenktery své území v pravém Porýní, ustupující podle zprávy Tacitovy tlaku Svěbů¹, a z téhož důvodu se mohli vydati na pouť za novými sídly, tentokráte směrem jižním, také jejich potomci.

Pustina Helvétská.

Mezi Vispy (Usipii) a zadunajskými Alpami ponechává Ptolemaios jakousi prostorou prázdnou a nazývá ji *ἡ τῶν Ἑλουητίων ἔρημος* (VG. I. 70. 5 a d.). Jeho záznam je zajímavou historickou reminiscencí. Tacitus nám zanechal zprávu, že keltští Helvétiové kdysi měli svá sídla na území mezi Rýnem, Mohanem a horním Dunajem². Tato sídla byla patrně již za doby Caesarovy z největší části opuštěna, neboť Helvétiové byli již soustředěni v dnešním severním Švýcarsku³. Příčinou tohoto posunu byl nepochybně tlak Germánů od severu. Proto si také nesmíme představovati, že dřívější území helvétské zůstalo dlouho liduprázdné. Není ovšem také vyloučeno, že v něm zůstaly místy ještě zbytky lidu helvétského, čímž se snad po delší dobu zachovala upomínka na to, komu kdysi toto území patřilo. Záznam Ptolemaiův se nevztahuje na celé někdejší území kmene, nýbrž toliko na malý zlomek jeho na jižním okraji. Není-li to pouhý výsledek spekulace Ptolemaiovy (kompromis mezi zprávami staršího a mladšího data), mohl by jeho záznam ukazovati na to, že zpráva, ze které byl čerpán, pocházela

¹ Caesar, BG. IV. 1: Usipetes Germani et item Tencteri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt . . . Causa transeundi fuit, quod ab Suebis complures annos exagitati bello premebantur et agricultura prohibebantur.

² Tacitus, G. 28: inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere.

³ Caesar, BG. I. 2: undique loci natura Helvetii continentur: una ex parte flumine Rheno, latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium a Germanis dividit; altera ex parte monte Iura altissimo, . . . tertia lacu Lemanno et flumine Rhodano, qui provinciam nostram ab Helvetiis dividit. Srov. též Ptolemaios II. 9. 10.

z doby nedlouho po ústupu kmene na jih za Rýn, kdy ještě jižní část jeho někdejšího území nebyla zcela obsazena Germány¹.

2. OBLAST PŘÍMOŘSKÁ A SKANDIE.

V druhém odstavci (7), věnovaném kmenům, usedlým při pobřeží celého Germánského okeanu, tedy severního i Baltického moře, jmenuje Ptolemaios od ústí Rýna k ústí Vistulu: Frísy, obojí Chauky, Sasy, Sigulony, Sabaliny, Kobandy, Chalý, Fundusie, Charudy, Kimbry, Farodény (n. Farodeiny), Sidény (n. Sideiny) a Rutikleie. V tomto výčtu nečiní nijakého rozdílu mezi kmeny, usedlými na pevnině, a mezi kmeny, sedícími na půlostrově Kimbrickém (Jutském), nýbrž cituje jména kmenů na poloostrově v jedné řadě s kmeny ostatními. To je tedy také dokladem, že Ptolemaios pokládá poloostrov Kimbrický za součást Germanie a nechtěl jej od Germanie nijak rozlišovati, jak soudí G. Schütte².

O Skandii bude pojednáno v samostatném odstavci³.

Frísové.

První pobřežní kmen Frísy (*Φρίσσιοι*, VG. I. 70. 9) umísťuje Ptolemaios do přímoří mezi ústí Rýna a Emží a vymezuje jejich sídla na jihu územím Brukerů (menších). Na severu zasahovala jejich sídla až po pobřežní čáru, kterou tvořily dnešní Fríské ostrovy⁴. Jejich území bylo bohaté na močály a jezera, jak víme ze zprávy Tacitovy: *ambiuntque immensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos* (G. 34). Tato zpráva je zároveň také důkazem,

¹ Srov. k tomu zprávu Dionovu, XXXVIII. 33: οἱ δὲ, οὐκ ἐθέλησαντες τὰ ὅπλα παραδοῦναι, πρὸς τὸν Ἰῆρον, ὡς καὶ ἐς τὴν ἀρχαίαν σφῶν γῆν ἐπανελθεῖν δυνάμενοι, ὤρμησαν. Srov. též Müllenhoff, DA. II². 268 a d., 293 a d., IV². 391 a d., Bremer, Ethnogr. 37, C. Jullian, Histoire de la Gaule III³ (Paříž 1923), 60 a d., Much, Hoops RL. II. 504, F. Stähelin, Die Schweiz in römischer Zeit (2. vyd., Basilej 1931), 25, 46, 62.

² Schütte, Ptol. maps 138 a d.; srov. k tomu Šimek, VG. I. 129 a d.

³ Str. 123.

⁴ VG. I. 112 a d.

že Tacitus k jezerům fríského území čítal i vodní plochy, které dnes jsou spojeny s mořem a oddělují Fríské ostrovy od pevniny. Tehdy byly ovšem mnohem menší a mezi nimi byly rozsáhlé plochy suchých písčín, které spojovaly dnešní Fríské ostrovy s pevninou. Pro římské lodi byly přístupné jednak s Rýna po jezeře a řece Flevu, jednak se širého moře po výtocích, které spojovaly jezera s mořem.

Tacitus dělí Frisy na větší a menší¹. Toto rozdělení není jinak starověkými autory vůbec doloženo. »Menší« Frísové Tacitovi jsou snad totožní s Frisy a Frisiavony, kteří podle Plinia² seděli západně od Ijsselu. Zeuss³ upozornil, že je snad také možno, že Tacitus omylem uvedl rozdělení na větší a menší u Frísů místo u Brukerů a Chauků.

Správné umístění Frísů jest jedním z mnoha dokladů spolehlivosti Ptolemaiovy tam, kde mohl čerpati z dobrých, spolehlivých pramenů.

Chaukové.

Na východ (sv.) od Frísů, od dolní Emže až po nejdolejší tok Labe, umísťuje Ptolemaios obojí Chauky, a to »menší«, *Καῦχοι οἱ μικροί*, do pomorí mezi Emží a Veserou, »větší«, *Καῦχοι οἱ μεγάλοι*, do území od Vesery k Labi (VG. I. 70. 10 a d.). Z rozsahu oblasti, kterou jim Ptolemaios přiděluje, je viděti, že je pokládal podobně jako Bruktery za jeden z větších kmenů. Rozdělení na dvě části máme u nich doloženo také Pliniem a Tacitem⁴. Ze zpráv

¹ Tacitus, G. 31: maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium.

² Plinius, NH. IV. 101: in Rheno autem ipso . . . nobilissima Batavorum insula et Cannenefatium, et aliae Frisiorum, Chaucorum, Frisiavonum, Sturiorum, Marsaciorum, quae sternuntur inter Helinium ac Flevum. Srov. k tomu Bremer, Ethnogr. 112, L. Schmidt, GdSt. II. 74 a d., Kauffmann, DA. I. 327, 392, 396, 404 a d., Much, Hoops RL. II. 99 a d., Schütte, Forefathers II. 277, 284.

³ Zeuss, D. N. 138.

⁴ Plinius, NH. XVI. 2: sunt vero et in septentrione visae nobis Chaucorum [gentes], qui maiores minoresque appellantur. Tacitus, Ann. XI. 19: missis, qui maiores Chauco ad deditionem pellicerent. Srov. též Velleius Pat. II. 106: receptae Cauchorum nationes.

obou těchto autorů a zejména ze zprávy Tacitovy se od dob Zeussových¹ soudí, že »větší« Chaukové seděli spíše mezi Emzí a Vesperou, tedy obráceně, než jak udává Ptolemaios. Něco bezpečného tu ovšem nelze říci, neboť zprávy Pliniovy ani Tacitovy nejsou dosti určité, takže není konečně také vyloučeno, že už za jejich doby mohlo platiti rozdělení Ptolemaiovo. Ostatně je také možno, že zprávy Ptolemaiovy pocházely z dob, kdy označení polabských Chauků jako větších bylo oprávněné, a že mohlo dojíti ke kolísání v označování obou částí kmene podle přelivu jejich příslušníků na jednu nebo na druhou stranu Vesery².

To uvádím jen mimochodem. Jinak tato otázka nemá zde pro nás významu. V jádře souhlasí celkový údaj Ptolemaiův o sídlech Chauků s tím, co víme z jiných starověkých zpráv, a je dokonce věrohodnější než údaj Tacitův, že sídla Chauků dosahují na jihu až k Chattům³. Chattové byli od Chauků tak vzdáleni, že přímé sousedění obou kmenů bylo vyloučeno⁴. Tacitus vůbec líčí Chauky se zřejmou tendencí jako vzor všech Germánů jak mocí, tak také ušlechtilými vlastnostmi všeho druhu⁵. Plinius naopak podává o nich a o jejich životě a zemi jako očitý svědek obraz barev velmi ponurných: líčí příboj oceánu, útočící po věky na nehostinné pobřeží, na němž žije v chatách na kolech ubohý lid, živící se rybářstvím⁶. Je pochopitelné, že se Pliniovi, zhýčkanému Římanu, pobyt v těch studených končinách daleko na severu nemohl zamlouvat, ale jinak je celkem jeho líčení života těchto severanů velmi výstižné a hodí se nejen na Chauky, nýbrž i na jiné jejich

¹ Zeuss, D. N. 139 a d., Müllenhoff, DA. IV². 435 a d., Bremer, Ethnogr. 124, Much, Hoops RL. I. 372 a d., a j.

² Srov. Ael. Spartianus, Didius Julianus 1: *ibi Cauchis, Germaniae populis, qui Albim fluvium accolebant, erumpentibus...*, z čehož by se také dalo usuzovati, že za doby Julianovy byla část kmene při Labi mocnější.

³ Tacitus, G. 35: *Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisiis ac partem littoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus optenditur, donec in Chattos usque sinuetur.*

⁴ To už správně vytkl Zeuss, D. N. 140, a jeho názor se sdílí, pokud vím, všeobecně.

⁵ Tacitus, G. 35: *populus inter Germanos nobilissimus...*

⁶ Plinius, NH. XVI. 2.

sousedy, především na Frísy a Sasy, a nejen na dobu Pliniovu, nýbrž i na dobu Ptolemaiovu a pozdější.

S a s o v é.

K nejdůležitějším záznamům, kterými Ptolemaios doplňuje údaje starověkých autorů o národopisu Evropy, patří jeho zápis o Sasech. Je to nejstarší a jediná zpráva o tomto kmeni a jeho starých sídlech v Zálabí. Ptolemaios jej umísťuje mezi dolní Labe, »šjší«¹ půlostrova Kimbrického a řeku Chalusos, a kromě toho mu připisuje své ostrovy Saské (*Σάξονες*¹ odst. 7 a 9, *νησοι . . . αἱ καλούμεναι Σάξόνων τρεῖς* odst. 16, VG. I. 70. ř. 13 a d., 20 a d., 72 ř. 15, 82 ř. 23 a d.). Zaujímalá tedy stará sídla Sasů asi území dnešního Holštýnska, západní část Meklenburska až po řeku Varnavu a dnešní ostrovy Severofrišké.

Pokud se týká východních hranic kmene, bývají obyčejně kladeny dále na západ, na př. podle Zeusse k holštýnské Travně. Bývá jim tedy připisováno území značně menší². Podle mého soudu však není možno ztotožňovati Chalusos s holštýnskou Travnou ani se žádnou ještě západnější říčkou³, nýbrž nejspíše až s meklenburskou Varnavou. Pro identifikaci s Varnavou svědčí několikere důvody geografické i historické: posiční čísla Ptolemaiova a vzdálenosti z nich vyplývající ukazují mnohem spíše na Varnavu než na př. na Travnou⁴, Varnava byla nepoměrně lepším kmenovým rozhraním než krátká a v oblouku tekoucí Travná, část Holštýnska od Eidory (jak se obyčejně soudí) po Travnou byla by příliš skrovným územím pro kmen, který se již v průběhu 4. století osvědčil jako jeden z nejsilnějších kmenů germánských vedle Franků⁵ a zaujal kromě

¹ K tvaru *Ἀξονες* rukop. tř. *RWUr* v. Zeuss, D. N. 127 pozn., Cuntz, Geogr. 63 pozn. k ř. 257. 5, Šimek, VG. I. 52.

² Zeuss, D. N. 150, Bremer, Ethnogr. 123 a d., Much, D. Stammeskunde³ 92, Hoops RL. IV. 60 a d., L. Schmidt, GdSt. II. 37, a j.

³ Srov. na př. Kauffmann, DA. I. 409; přehled výkladů podává Rappaport, Pauly-Wissowa RE. 2. Reihe II (1923), 310.

⁴ Srov. výše str. 76 a d.

⁵ Srov. na př. Julianus. Orat. I (Constantius, ed. Wright I, Londýn 1913, str. 88 a d.): *Φράγγοι καὶ Σάξονες, τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰὴνον καὶ (περὶ) τὴν ἑσπερίαν*

svých sídel v Zálábí také ještě velkou část území severozápadního Německa, kus pobřeží západní Gallie (litus Saxonicum¹) a posléze spolu s Angly a částmi jiných kmenů také velkou část Britannie. Toto rychlé šíření kmene a jeho nesporně velký význam v dějinách staré Germanie a západní Evropy lze mnohem snáze pochopiti, předpokládáme-li, že kolébka kmene zaujímalu onu větší prostoru od jižního Šlesvicka až přibližně do středního Meklenburska, tedy území, které mu poskytovalo větší možnost rozvoje a především více půdy pro vzrůst jeho populace.

Že si Ptolemaios představoval rozhraní Sasů a Farodénů na Varnavě a nikoli na holštýnské Travně, toho dokladem je podle mého soudu také, že určil polohu dvou jiných „menších“ kmenů — Teutonoarů a Virunů — „mezi Sasy a Svěby (Semnony)“. Z kontextu příslušné části odstavce 9, v níž jsou sídla těchto kmenů vymezena (VG. I. 72. 15 a d.), je zřejmo, že si Ptolemaios představoval oba kmény na jih od Sasů podobně, jako kladl na jih od jejich sousedů Farodénů Teutony a Auarpy, na jih od Rutikleiů Ailuaiony. Z toho vyplývá, že sídla Sasů musila sahati značně dále na východ, než je holštýnská Travná. Varnava je na sever od ústí Havoly resp. od části středního Labe severně od Magdeburku, mohl tedy Ptolemaios, ztotožňoval-li ji s Chalusem, umístiti Teutonoary a Viruny na jih a jihovýchod od Sasů do končin s obou stran Eldy, do dnešního jižního Meklenburska a severozápadních Branibor.

Ostrovy, které Ptolemaios připisuje Sasům², dostaly později jméno ostrovy Severofriské. Příčinou této změny názvu byly ethnické přesuny, k nimž došlo v posledních stoletích starého věku a později. Sasové posunuli svá sídla dále na jih za Labe, čímž nepochybně prořídlo osídlení jejich starého území v Zálábí, a Frísové se zase naopak šířili hlavně směrem severovýchodním, usazující se jako

θάλατταν ἐθνῶν τὰ μαχιμώτατα. Zosimus III. 6: Σάξονες οἱ πάντων δὴ καρτερώτατοι τῶν ἐκεῖσε νεμομένων βαρβάρων. Ammianus Marcellinus XXVIII. 2: prae ceteris hostibus Saxones timentur; srov. též XXVII. 8. Orosius, Hist. VII. 32: Valentinianus Saxones, gentem ... virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus eruptionem magna mole meditantes ... oppressit.

¹ Notitia dign. 37. 2. 14; 38. 3. 7; srov. k tomu Haverfield, Pauly-Wissowa RE. 2. Reihe II (1923), 327 a d.

² VG. I. 126 a d.

plavci a rybáři především na ostrovech a v končinách s prořídilým obyvatelstvem na pobřeží¹.

Siguloni, Sabalingiové, Kobandi, Chalové.

Ve výčtu kmenů na poloostrově Kimbrickém zachovává Ptolemaios jednak celkový směr postupu, který mu určilo pobřeží mezi Rýnem a Labem, t. j. od jihozápadu k severovýchodu, tedy ve skutečnosti (v Jutsku) od jihu k severu, jednak obvyklý postup od západu k východu. Půdu poloostrova zaplňuje řadou jmen kmenů, o nichž z historie nevíme buď vůbec nic nebo jen velmi málo.

Ke kmenům, kteří jsou jinak vůbec neznámi, patří čtyři: *Σιγούλωνες*, *Σαβαλίγγιοι*, *Κοβανδοί*, *Χάλιοι* (odst. 7, VG. I. 70. 15 a d.). Jména těchto kmenů bývají na ptolemaiovských mapách (i na zachovaných mapách ptolemaiovských rukopisů) zakreslována velmi různě. Myslím, že Ptolemaiovův předpis je tu celkem jasný. Větu *ὑπὲρ μὲν τοὺς Σάξονας Σιγούλωνες ἀπὸ δυσμῶν, εἶτα Σαβαλίγγιοι, εἶτα Κοβανδοί* lze podle mého názoru vyložit jenom tak, že si Ptolemaios představoval sídla těchto tří kmenů nad Sasy přibližně v jedné řadě od západu k východu. Na to ukazuje jak určení *ἀπὸ δυσμῶν* při prvním kmeni, tak také slůvka *εἶτα* — *εἶτα* při druhých dvou². Že jenom tak lze rozumětí tomuto místu Ptolemaiova textu a že jakákoli jiná lokalizace těchto tří kmenů — na př. lokalizace při západním břehu poloostrova v řadě od jihu k severu³ — je nepřijatelná,

¹ Srov. k tomu Zeuss, D. N. 398 a d., Bremer, Ethnogr. 114 a d., Much, Hoops RL. II. 100, Schütte, Forefathers II. 290 a d.

² Srov. k tomu mé poznámky o Ptolemaiově terminologii, VG. I. 87, 102.

³ G. Schöning, Schlözer, Nord. Gesch. 158 a mapka B při str. 176, Müller, Tab. 8, Kiepert, Formae XXXV, a j.; o možnosti lokalizace od severu k jihu uvažuje též Much, Hoops RL. III. 69; IV. 177 hledá pro zjev, že Ptolemaios právě na nejužším místě půloostrova umísťuje vedle sebe tři kmeny, vysvětlení v tom, že snad Siguloni a Sabalingiové jsou větve Sasů, přezvaní podle zbraní, jichž užívali (dříve pokládal všechny tři kmeny za Aviony, Beitr. XVII. 198 a d., 203). Kobandy umísťoval Much dříve — Beitr. XVII. 200 — na ostrov Sjaeland, později — Hoops RL. III. 69 — je hledal jižně od Sasů v Ptolemaiových *Λακκόβαρδοι*. Toto stanovisko je ovšem nepřijatelné.

toho důkazem je především okolnost, že by pak byl musil Ptolemaios zvlášť uvést, který kmen máme umístiti *ἀπ' ἀνατολῶν*, do východní části poloostrova, která přec nemohla zůstatí neobydlená. A další důkaz je v terminologii Ptolemaiově: kdyby bylo šlo o řadu kmenů od jihu k severu, mohl býti kmen Chalů také opět uveden slůvkem *εἶτα* — Ptolemaios však polohu sídel tohoto kmene určuje jinak, totiž slovy *ὑπὲρ οὗς*, která u něho znamenají směr severní a při jeho stereotypním způsobu vyjadřování zároveň také změnu ve směru výřtu. Čili jinými slovy: právě toto *ὑπὲρ οὗς* dokazuje také, že obě *εἶτα* před ním ve spojení s předcházejícím určením *ἀπὸ δυσμῶν* mohou naznačovati jenom řadu od západu k východu.

Sigulony, Sabaliny a Kobandy musíme tedy umístiti všechny severně od Sasů tak, že Siguloni jsou při západním pobřeží, Kobandi při východním pobřeží a mezi oběma ve vnitrozemí poloostrova Sabalingiové. Toto umístění Sabalingiů svědčí zároveň proti spojování jejich jména se jménem ostrova Abalu, o němž se nám zachovala ve výtahu Pliniově zpráva Pytheova, že na jeho březích moře vyplavuje jantar¹. Jestliže Sabalingiové sídlieli ve vnitrozemí Jutska — a jenom tam je můžeme podle textu Ptolemaiova důvodně umísťovati —, pozbývají významu všechny závěry, které byly činěny Kossinnou z náhodné podoby obou jmen².

Na sever od Sigulonů, Sabalingiů a Kobandů seděli napříč přes celý půlostrov Chalové. Tato lokalisace od moře k moři ukazuje, že je snad Ptolemaios pokládal za větší kmen. Jinak o nich zpráv nemáme.

Möller a Kossinna spojovali jejich jméno s Hallandem v jižní Skandinavii a soudili proto, že se odtud Chalové přestěhovali na půlostrov Jutský³.

¹ Plinius, NH. XXXVII. 35.

² Kossinna, Indog. F. VII. 294, srov. Much, D. Stammeskunde³ 97, Hoops RL. IV. 57, E. Wadstein, Minnesskrift utgiven av Filologiska Samfundet i Göteborg 1925, 192, Karsten, Germanen 226.

³ Möller, Anz. f. d. A. XXII. 140 pozn. 2, Kossinna, Indog. F. VII. 290, srov. Much, D. Stammeskunde³ 98, Hoops RL. I. 367, a proti tomu Wadstein, Minnesskrift 192 a d., Karsten, Germanen 226, Schütte, Forefathers II. 297.

Fundusiové a Charudi.

Severně od Chalů zaznamenává Ptolemaios dva další kmeny, kteří měli opět sídla vedle sebe jako první tři kmenové na jihu půlostrova: při západním pobřeží Fundusiové, při východním Charudi. Fundusiové (*Φουνδούσιοι* podle ruk. skupiny *ΓΣ*, *Φουνδοῦσιοι RUr*, *Φουνοῦσιοι X*, odst. 7, VG. I. 70. 18) bývají od dob Zeusových pro podobnost jména ztotožňováni s Caesarovými Sedusii a Tacitovými Eudosy¹. Druhý kmen — Charudové (*Χαροῦδες*, tamže ř. 19) — jsou nepochybně Caesarovi *Harudes* a *Charudes*, které vedle Cimbrů uvádí Augustovo Monumentum Ancyranum². Okolnost, že se u Caesara vyskytují Sedusiové a Harudové jako pomocníci Ariovistovi, a že v Monumentu Ancyr. stojí Charudi vedle Cimbrů, potvrzuje pravděpodobnost etymologického výkladu, že Ptolemaiovi Fundusiové jsou totožní se Sedusii — Eudosy, a ukazuje, že také Ptolemaiova lokalisace obou kmenů do sousedství Kimbrů může býti správná.

Jinak také o dějinách obou těchto kmenů nevíme nic podrobnějšího. Zápis Ptolemaiův je poslední starověkou zprávou o nich³.

Kimbrové.

Ptolemaiův zápis je poslední historickou zprávou také o Kimbrech (*Κίμβροι*, VG. I. 70. 20). Na rozdíl od Plinia, který podle

¹ Caesar, BG. I. 51, Tacitus, G. 40; Zeuss, D. N. 146, 151 a d., Grimm, GdSpr. I². 513, Müllenhoff, DA. IV². 53, 468, Much, Beitr. XVII. 205 a d., Hoops RL. I. 634 a d., II. 451, Schütte, Ptol. maps 59, 64, Forefathers II. 297.

² Caesar, BG. I. 31, 37; Monum. Ancyr. 26: Cimbrique et Charydes et Semnones et eiusdem tractus alii Germanorum popu(l)i per legatos amicitiam meam et populi Romani petierunt.

³ Má-li záznam Annálů Fuldských k r. 852 o *Harudorum pagus* (*Hardaago*) vztah také k našim Charudům, není jisto; proti spojování obou jmen se vyslovil již Zeuss, D. N. 152 pozn., později Kurze, ed. Ann. Fuld. str. 43, pozn. 1 a d., a j., pro spojení Müllenhoff, DA. IV². 469 a d., Much, Hoops RL. II. 452, Noreen, Nordens äldsta folk- och ortnamn, Fornvännen XV (Stockholm 1920), 27, a j.

nich nazval nejsevernější výběžek Jutska *promunturium Cimbrorum*¹, pojmenoval podle nich Ptolemaios — snad pro význačnou úlohu, která jim kdysi připadla v dějinách Evropy a římské říše — celý poloostrov Jutský *Κιμβρική χερσονήσος*. Kmen sám ovšem již za doby Ptolemaiovy nemohl míti ani zdaleka toho významu jako dříve, ztrativ nejlepší své síly na velkém tažení na jih, které skončilo rozhodnou porážkou jejich u Vercell r. 101 př. Kr. Záznam Ptolemaiův, není-li založen na pouhé historické reminiscenci, mohl by se tedy týkati jenom zbytků kmene.

Ptolemaios umísťuje Kimbry na sever od svých Fundusíů a Charudů do nejsevernější části poloostrova. Jeho lokalisace je tedy celkem v soulase s Pliniovým označením severního výběžku. Sídla Kimbrů zabírala podle dosud dochovaných starých názvů topografických sever poloostrova až k Limfjordu a zasahovala snad ještě na jih přes východní část fjordu, neboť jejich jméno žije dosud v názvu okresu Himmerland, dřívějšího Himbersysæl, s hlavním městem Aalborgem².

Farodéni.

Jako východní sousedy Sasů, usdlé při pobřeží dnešního Baltického moře mezi řekami Chalusem a Svébem, jmenuje Ptolemaios své Farodény. Chalusos je pravděpodobně dnešní Varnava v Meklenbursku, Svébos je Odra³. Připisuje jim tedy Ptolemaios území asi dnešního severovýchodního Meklenburska a část Pomoran, k níž pravděpodobně nutno přičísti také ostrovy Rujanu a Uznojem. Jméno kmene se vyskytuje v Hyfégési na dvou místech. Na prvním (odst. 7, VG. I. 70. 22) mají rukopisy tvary *Φαροδηνοί* (RW a příbuzné), *Φαροδενοί* (UrΩΖΣ) a *Φαροδνοί* (X), na druhém (odst. 9, tamže 72. 17) mají rukopisy vesměs kmenové o pře-

¹ Plinius, NH. IV. 97: *Promunturium Cimbrorum excurrens in maria longe ...*; srov. o tom Šimek, VG. I. 119.

² Kossinna, Indog. F. VII. 290 pozn., Much, D. Stammeskunde³ 96, *Waren die Germanen Kelten?* ZfdA LXV (1928), 6 a d., Noreen, *Fornvännen* XV. 23 a d., Wadstein, *Minnesskrift* 193. Schütte, *Forefathers* I. 11, II. 299 a d., Karsten, *Germanen* 80, 148; proti tomu srov. na př. Schönfeld, *Wörterb.* 64.

³ Viz výše str. 76 a d., 78, VG. I. 124.

hlasováno v α . Zdá se tedy, že původní tvar zněl u Ptolemaia *Φαροθηνοί* nebo *Φαροθεινοί*, ale že na druhém místě byl již v archetypu přehlasovaný tvar *Φαραθηνοί* nebo *Φαραθεινοί*.

Mimo zápis Ptolemaiův nemáme o tomto kmeni jiných zpráv. Zeuss¹ jej z důvodů filologických ztotožnil se Suardony, o nichž nám Tacitus zanechal zprávu, že spolu s Reudigny, Aviony, Angly, Variny, Eudosity a Nuithony uctívají bohyni Nerthus², jejíž kult má své sídlo v posvátném háji na jakémsi ostrově v moři. Jiný výklad podal Much. Soudí, že název Farodénů znamená obyvatele přímoří (ags. faroð = fluctuatio maris, Fahrt)³. Tento výklad by mohl potvrdzovati správnost Ptolemaiovy lokalisace kmene k mořskému pobřeží.

Sidění.

Jako sousedy Farodénů s východní strany označuje Ptolemaios Sidény (*Σιδηνοί*, *Σειδινοί* a j. tř. *RWUr*, *Ελλίνοι* X, odst. 7, VG. I. 70. 22 a d.). Klade je opět k moři mezi řeky Svébos a Viaduas. Tato jeho lokalisace uvádí v nesnáze ty, kdož pokládají Svébos i Viaduas za název téže řeky — Odry. Nesnáze ovšem pominou, přijmeme-li jedině správný výklad, že Viaduas je západní rameno viselské delty⁴. Pak nám pro umístění Sidénů vybývá na dnešní mapě rozsáhlý prostor mezi zátokami Štětínskou a Gdanskou, zaujímající pomořanské přímoří severně od močálovité oblasti, zvané Jezerní plošina pomořanská.

Také o těchto Ptolemaiových Sidénech nemáme jiných zpráv.

¹ Zeuss, D. N. 154, Müllenhoff, DA. IV². 469, Ihm, Pauly-Wissowa RE. VI. 1999.

² Tacitus, G. 40: Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuithones fluminibus aut silvis muniuntur. nec quicquam notabile in singulis, nisi quod in commune Nerthum, id est Terram matrem, colunt... est in insula Oceani castum nemus...

³ Much, Hoops RL. II. 12 a d., ZfdA LVII. 151, D. Stammeskunde³ 121; pro název Suardonů má výklady jiné, srov. D. Stammeskunde³ 98, Hoops RL. IV. 296 a d. Kromě výkladů zde podaných o Farodénech byly ovšem i jiné, na př., že F. jsou totožní s Variny (Besnier, Lexique de géogr. ancienne 805) nebo s Harodiny — Harudy (Schütte, Forefathers II. 318).

⁴ Srov. str. 81 a d., 86, VG. I. 124.

Bývají od dob Zeussových¹ ztotožňováni se Sibiny, o nichž nám Strabon zanechal zprávu, že byli podrobeni Marobudem². Tato identifikace je málo pravděpodobná jak pro vzdálenost Sidénů na pomořanském pobřeží od markomanského území, tak také proto, že jiní kmenové, jejichž sídla byla blíže — na př. Burgundi a j. — Marobudem k jeho říši připojeni nebyli.

Zeuss a po něm Much podali výklad jména Sidénů ze síďa = pobřeží³. Také tato etymologie potvrzuje — podobně jako u Farodénů — správnost umístění Ptolemaiova. Zeuss soudil, že Sidění jsou Rugiové, nazvaní tak podle polohy svých sídel⁴. Předpokládal ovšem, že *Viaduas* je druhý název Odry a nemá tedy skutečného významu východního pomezí kmene, a vypomohl si proto výkladem, že Sidění — Rugiové seděli s obou stran řeky Odry. Jinak pro ztotožnění Sidénů s Rugii neměl žádného důkazu. A přece není vyloučeno, že jeho myšlenka byla správná a že snad Sidění opravdu mohli patřiti — ať již všichni, či jenom zčásti (bylo-li jejich jméno pouhým obecným označením pobřežního obyvatelstva) — ke kmeni Rugiů. Doklad nám podává sám Ptolemaios tím, že do sousedství Sidénů v deltě Visly umisťuje své Rutikleie (Rugikleie).

Much soudí⁵, že Sidění jsou — podobně jako Farodění — částí Tacitových Lemoviů⁶.

Rutikleiové (Rugikleiové).

Jako poslední kmen v přímořském pásmu Germanie jmenují rukopisy Hyfégése Rutikleie mezi řekami Viaduem a Vistulem ('*Povří-*

¹ Zeuss, D. N. 154 a d., Müllenhoff, DA. IV². 497, 567, Much, Beitr. XVII. 187, D. Stammeskunde³ 121, Hoops RL. IV. 170 a d. (kde Much zároveň zamítá identifikaci se Semnony, k níž dospěl Bremer, Ethnogr. 124, srov. Schönfeld, Wörterb. 204).

² Strabon VII. 1. 3.

³ Zeuss, D. N. 154, Much, Beitr. XVII. 187, ZfdA LVII. 150, D. Stammeskunde³ 121.

⁴ Zeuss, D. N. 154 a d. Námitka, kterou proti tomu uvedl Much, Beitr. XVII. 183, při ztotožnění Viadua se západním ramenem dolní Visly ovšem pozbývá významu.

⁵ Much, ZfdA LVII. 151 a d., 161, srov. už také Müllenhoff, DA. IV². 497, 567.

⁶ Tacitus, G. 43.

κλειοι rkp. tř. *RWUr*, 'Ροντίκλιοι X, odst. 7 a 9, VG. I. 70. 24, 72. 18). V určení polohy jejich sídel je v rukopisech rozpor potud, že je třída *RWUr* mimo skupinu $\Omega S \Upsilon$ umísťuje „pod“ Sidény (*ὑπ' αὐτοῦς*), X „nad“ Sidény (*ὑπὲρ αὐτοῦς*) a skupina $\Omega S \Upsilon$ „za“ Sidény (*μετ' αὐτοῦς*). Variantu X třeba jako zřejmě nesprávnou a limine vyloučiti, protože ukazuje na moře. Varianta Ω vyhovuje nejlépe představě Ptolemaiově o přímé čáře baltického pobřeží, při níž »za« Sidény přicházeli Rutikleiové. Postup zde mohl být naznačen také dalším *εἶτα*. Je proto pravděpodobné, že již v rukopise Ptolemaiově bylo rčení *μετ' αὐτοῦς*, které mělo být jenom stilistickou náhradou za *εἶτα*, nemělo-li dokonce spolu se spojkou *καί* jména obou kmenů těsněji spojovati.

Kolisání v textu rukopisů bych vylóžil tak, že vedle textu archetypu a snad již i Ptolemaiova originálního rukopisu byly marginální poznámky. Pouhý pohled na dnešní mapu ukazuje, že také *ὑπό* rukopisů tř. *RWUr* by mohlo mít jakousi oprávněnost, předpokládáme-li, že Viaduas je západní ústí Visly, neboť území Rutikleiů ve viselské deltě bylo do jisté míry skutečně »pod« územím východních Sidénů v širokém výběžku dnešních severovýchodních Pomořan, uzavírajícím se západní strany velkou zátoku Gdanskou. Zejména to platí o dlouhé »kose« půlostrova Helu, vnikající hluboko do Gdanské zátoky, která měla pro tento svůj útvar jistě velký význam pro starověké plavce (uzavírá zátoku Puckou, jež byla výbornou ochranou jejich lodím za bouře), a která je na sever od západní, gdanské části viselské delty. Tato část sídel Rutikleiů byla tedy podle terminologie ptolemaiovské skutečně »pod« nejvýchodnější větví Sidénů. Je tedy možné, že již sám Ptolemaios zúžitkoval některou zprávu, která se týkala těchto krajin a s níž si jinak nevěděl rady, tak, že připojil in margine poznámku *ὑπό*. Rozpor v rukopisech nastal asi tak, že opis archetypu, který byl předlohou pro další opisy třídy *RWUr*, zachoval obě alternativy *μετὰ* i *ὑπό*, jednu v textu, druhou v poznámce, a podobně učinil i písař rukopisu, který nazývám *archetyp Ur*. Z něho přejal písař rukopisu *Ur* tvar *ὑπό* (podobně jako již z jeho předlohy přejala toto *ὑπό* také třída *RW*), kdežto kopista rukopisu Ω přejal správnější předložku *μετὰ*¹.

¹ Srov. Šimek, Sborník z. spol. XXXVIII. 130.

Jméno Rutikleiů, jinak ze starověkých zpráv neznámé, vykládal Zeuss z *Τουρίκλειοι* — *Τουρίκλειοι* a soudil, že tu jde o Turcilingy¹, kteří se objevují později v dějinách vedle Herulů a Rugů, vyšších z oněch končin. Je však nasnadě jiný prostší výklad: že kmenové *T* jména *Ρουτίκλειοι* vzniklo chybou kopisty místo původního *Γ*², a že tedy toto jméno znělo původně³ *ΡΟΥΤΙΚΛΑΙΟΙ*. Že tento výklad jest jediné správný, ukazuje také jméno osady Rugion⁴, kterou Ptolemaios klade nedaleko od ústí Viadua, a to tak, že by připadala přímo na území Rutikleiů nebo těsně k jeho hranicím (ruk. X klade Rugion na týž poledník jako ústí řeky, a podle *RWUr* bylo Rugion dokonce ještě o 20' dále k východu, t. j. uvnitř území Rutikleiů). Lze tedy míti za to, že název kmene zněl původně v rukopise Ptolemaiově *Rugikleioi*. Šlo tu snad o část kmene Rugiů, označenou vlastním speciálním názvem, analogickým snad s *Ulmerugi*, t. j. »ostrovní Rugiové« z viselské delty⁵ na rozdíl od jiných částí kmene (Sidénů?).

SKANDIE (SKANDINAVIE).

V posledním (16.) odstavci, na samém konci kapitoly o Germanii, podává Ptolemaios výčet kmenů na „ostrově“ velké Skandii. Mohlo by se snad zdáti, že tu jde u Ptolemaia o nedůslednost nebo alespoň o porušení obvyklého metodického postupu, vrací-li se dodatečně zase v odstavci 16 k národopisu, jehož přehled ukončil již v odstavci 11. Tento úsudek by však nebyl správný. Ptolemaios

¹ Zeuss, D. N. 155; jeho výklad přijal Müllenhoff, DA. IV². 496 a d., a s rezervou též Bremer, Ethnogr. 93, kdežto Much, Beitr. XVII. 183, 190, jej odmítl; srov. též Schönfeld, Wörterb. 196, Schütte, Forefathers II. 28.

² Srov. k tomu VG. I. 62.

³ Srov. Müller 258 pozn. k ř. 6, Much, Beitr. XVII. 183, D. Stammeskunde³ 121, Hoops RL. IV. 3 a d., L. Schmidt, GdSt. I. 327, Kauffmann, DA. I. 404, Rappaport, Pauly-Wissowa RE. 2. Reihe I (1920), 1214, a j.

⁴ Müller, v. výše, Holz, Beitr. z. d. Altertumskunde I. 59, L. Schmidt, v. výše.

⁵ Jordanes, Get. 4; srov. k tomu Müller 258 pozn. k ř. 6, Much, Beitr. XVII. 183, ZfdA LVII. 149 a d., D. Stammeskunde³ 120 a d., Hoops RL. IV. 3 a d., Bremer, Ethnogr. 84, 92 a d., Rappaport, v. výše, Karsten, Germanen 72, 79, Schütte, Forefathers II. 29.

podává napřed v odstavcích 1—15 popis pevniny Germanie po všech stránkách (geografické, národopisné a topografické), a pak teprve popisuje zase týměž způsobem v odstavci 16 ostrovy. Je tedy v dokonalém souhlasu s jeho pracovní methodou, jmenuje-li teprve v tomto odstavci také kmeny resp. národy, kteří podle zpráv, jichž se mu z těch končin dostalo, na ostrovech bydleli. V naší národopisné kapitole by ovšem nemělo smyslu sledovati Ptolemaiův pořad i do takových podrobností, připojují proto úvahu o Ptolemaiových nordických kmenech ostrovních z věcných důvodů k pobřežnímu pásmu ethnografickému.

Kromě velké Skandie jsou to jenom Ptolemaiovy ostrovy Saské, u nichž podle názvu *Σαξόνων νῆσοι* (VG. I. 82. 23 a d.) můžeme bezpečně souditi, kým byly osídleny¹. U Alokii a malých Skandií Ptolemaios neznal jména obyvatelstva. Část severozápadního Jutska, z níž Ptolemaiovi vznikly jeho ostrovy Alokijské², byla pravděpodobně osídlena Kimbry³. Na území velké Skandie umisťuje Ptolemaios celkem sedm kmenů. Tento velký počet ethnických názvů na »ostrovy« poměrně nepříliš velikém svědčí již sám sebou o tom, jak kusé a nedostatečné byly zprávy, z nichž tu Ptolemaios čerpal. Pocházely nepochybně především z relací plavců, kteří propluli Skagerrakem a Kattegatem a dostali se na východní straně Kattegatu a jmenovitě při plavbě Öre Sundem k pobřeží dnešního jižního Švédska. Protože podle něho mohli plouti na třech stranách světových, na západě, na jihu a na východě, byla pro ně myšlenka, že to je ostrov, který by mohli obeplouti i se strany severní, jen kdyby pluli dostatečně daleko na sever, zcela nasnadě⁴. Rozměry, které tomu »ostrovu« dal Ptolemaios svými zeměpisnými souřadnicemi, jsou ovšem jen aproximativní a ukazují stejně jako Ptolemaiův údaj, vyjádřený

¹ Srov. výše str. 114.

² Šimek, VG. I. 120 a d., 127 a d., 155; srov. též Schütte, Ptol. maps 63.

³ Srov. výše str. 118 a d.

⁴ To potvrzuje také okolnost, že i Plinius, který sám vykonal cestu po lodi do končin severní Germanie, mluví o Skandinavii jako o ostrově (IV. 96): [sinus Codanus] refertus insulis quarum clarissima est Scadinavia (Scatinavia, Scandinavia) inconpertae magnitudinis. Srov. též Mela III. 6. 54: Codanovia (emend. Müllenhoff, GA. 86 na: Scadinavia) a k tomu Müllenhoff, DA. IV². 499, Much, Hoops RL. IV. 87 a d.

slovy i posičními čísly, že ostrov je východně od půlostrova Jutského a severně od ústí řeky Vistulu, jenom na jižní poloostrovní výběžek Švédska, jehož nejjižnější část — Skony (šv. Skåne, dán. Skaane, st. Skáney) — i svým jménem upomíná na tuto vlastní Ptolemaiovu Skandii¹.

Touto poměrně lehkou identifikací území, které Ptolemaiova Skandie především znázorňuje, měla by býti podstatně usnadněna také identifikace kmenů nebo národů, které tu Ptolemaios uvádí. Ale není tomu tak. Brání tomu především okolnost, že ethnografická výplň, kterou nám Hyfégése pro Skandii podává, pocházela z území nepoměrně většího a že zprávy Ptolemaiových zpravodajů nebyly získány přímo, z autopsie, nýbrž především asi jenom z doslechu. To platí hlavně pro sever »ostrova« resp. pro vnitrozemí a severnější části Skandinávie. Důkazem toho jest jednak Ptolemaiovo ohraničení »ostrova« na severu na 58° 30' s. š., tedy o celý jeden stupeň jižněji než je jutský Skagens Horn (u Ptolemaia na 59° 30' s. š.), jednak citace řady kmenů, kteří určitě sídlili mnohem severněji. Zůstává nám tedy vlastně jako jediné kritérium této otázky Ptolemaiovo uspořádání ethnických názvů podle stran světových, při čemž je podle mého názoru především umístění Finnů do nejsevernější části »ostrova« prvkem, budícím jakous takous důvěru, že také umístění jiných jmen by mohlo býti relativně správné. Ovšem už také sama okolnost, že Finnové scházejí v celé rukopisné třídě *RWUr*, a že se tedy snad jejich jméno dostalo do rukop. X z marginální poznámky, může ukazovati na rozpaky, v nichž se tu Ptolemaios pro nedostatek zpráv octl.

Ptolemaios na Skandii umisťuje (VG. I. 84. 14 a d.): na západě Chaideiny, na východě Favony a Firaisy, na jihu Guty a Daukiony, ve středu Levony a na severu (rpk. X) Finny.

Chaideini.

G. Schütte, který soudí, že Ptolemaios všecky své geografické i národopisné údaje o Skandii čerpal z jediné mapové předlohy

¹ Zeuss, D. N. 159, Müllenhoff, DA. II². 360, z novějších Schütte Ptol. maps 63 a d., Noreen, Fornvännen XV. 29 a d.; srov. k tomu též Much, Hoops RL. IV. 87 a d., a j.

(diathese), pro niž užívá značky *Sk*, dospívá k závěru¹, že tato předloha »musí býti označena jako prvotřídní památka, uvážíme-li periferní polohu popisovaného území. Kmenové jsou téměř všichni správně umístěni a jsou uvedeni veskrze právě ti nejdůležitější«. Nemohu s ním souhlasiti. Odstavec o národopisu Skandie patří naopak k těm místům kapitoly o Germanii, která neposkytují nic jistého a kde jsme odkázáni jen a jen na dohady jak v otázce identifikace kmenů samotných, tak také v otázce jejich umístění. Je ovšem dostatečnou omluvou pro Ptolemaia, že tu jde o oblast na nejzazší periferii oikumeny, na věci to však nic nemění. A všeobecná nejistota, v níž tu tápeme, nepřipouští ovšem také, abychom přijali úsudek Schüttele, že nám Ptolemaios ve výčtu skandinávských kmenů podává s úmyslem jenom výběr nejdůležitějších kmenů. Tak daleko dojista právě u Skandie jíti nesmíme. Je ovšem možné a snad i pravděpodobné, že se Ptolemaiovi zpravodajové z doslechu dovídali spíše o významnějších kmenech, ale podkládati Ptolemaiovi nebo autoru domnělé jeho předlohy *Sk* takový přímo úmyslný eklekticism nejsme ničím oprávněni.

Nejistota v otázce identifikace i umístění jednotlivých kmenů je dokumentována hned prvním jménem Ptolemaiova výčtu, Chaideiny (*Χαιδεῖνοι*, VG. I. 84. 14). Dosavadní nejdůležitější pokusy lokalizační kolísají u tohoto kmene mezi Norskem a východním Švédskem. Z badatelů, kteří se v posledních letech blíže zabývali touto otázkou, je to především Schüttele, který Chaideiny pokládá za norský kmen (*Heinir*), který seděl na úrodném území severně od Osló (dř. Christianie), zvaném *Heidmørk*, nyní *Hedemarken*². Opačný pól zastupuje Svensson, který vykládá název *Χαιδεῖνοι* asi jako »hedfolket« (hed = něm. Heide, step, pláň, laďa) a umisťuje je do východního Švédska do sousedství dolního toku Dalelfu, kde se vyskytuje množství místních jmen jako *Hedesunda*, *Heden*, *Hedåsen*, *Våstanhede*, *Östanhede*, *Hedkarleby*, *Lomshed*, *Hedemora* a j., která uvádí s jménem našeho kmene ve spojení (hener — Heinir — *Χαιδεῖνοι*)³.

¹ Schüttele Beitr. XLI. 44, Ptol. maps 135, 137 a d.

² Schüttele, Beitr. XLI. 44 a d., Ptol. maps 137, Forefathers I. 156, 164, II. 331.

³ J. V. Svensson, Ptolemæus' redogörelse för folken på ön Skandia,

Výklad, že Chaideini seděli v Norsku na území Hedemarken, podal, pokud vím, první Zeuss¹ a po něm jej ještě podrobněji rozvedl a filologicky odůvodnil Müllenhoff². A k oběma se připojila velká většina ostatních autorů, kteří se těmito otázkami zabývali³. Nutno přiznati, že tento výklad je dosti pravděpodobný. Je filologicky dobře odůvodněn a souhlasí jakž takž i s Ptolemaiovým označením Chaideinů jako kmene sedícího na západě Skandie. Že je někdejší Heiðmörk severněji než území, které Ptolemaiova velká Skandie geograficky skutečně zobrazuje (je na sever od Jutska, nikoli na východ, jak by vyžadovalo určení Ptolemaiovo), by nemusilo býti konec konců na závadu, protože zpráva o Chaideinech mohla býti čerpána jenom z doslechu. Výklad Svenssonův je filologicky přibližně asi stejně odůvodněn, je však u něho na závadu, že nedbá určení sídel kmene podle světových stran, jak nám je Ptolemaios podává. Nebylo by snad konečně ani vyloučeno, že by oba výklady mohly býti spojeny a že by se časté vyskytování místních jmen s kmenem *hed* ve východním Švédsku mohlo po případě také vyložiti migrací lidu z norské oblasti Hedemarken. Než to vše jsou jenom dohady, bezpečného tu nelze nic říci.

Z jiných výkladů, které byly o Chaideinech podány, bych se tu zmínil ještě o výkladu Müllerově a Wadsteinově. K. Müller⁴ soudil, že Ptolemaiovi *Χαιδεῖνοι* jsou snad Jordanovi *Hallin* (Hallivii)⁵ a že snad je proto třeba lokalisovati je do švédského Hal-

Namn och bygd VII (1919), 11 a. d.; tamže 1 a. d. v. starší literaturu nordickou o skandijáckých kmenech Ptolemaiových.

¹ Zeuss. D. N. 159, 506.

² Müllenhoff, DA. II². 10 a. d. pozn., 65, IV². 500.

³ Srov. Much, ZfdA LVII. 150 a. d., D. Stammeskunde³ 128, 131. Bremer, Ethnogr. 96, Grienberger, Die nord. Völker b. Jordanes. ZfdA XLVI. 139, 167, Karsten Germ.-finnische Lehnwortstudien 222, Schütte, v. výše, Kemp Malone Ptolemy's Skandia, Americ. Journal of Philology XLV (1924), 365.

⁴ Müller 276 pozn. k ř. 17; jeho výklad přijímá na př. Kauffmann, Zeitschr. f. d. Phil. 38, str. 435, pozn. 4.

⁵ Jordanes. Get. 3: De hac [Scandza insula] in secundo sui operis libro Claudius Ptolomaeus, orbis terrae descriptor egregius, meminit dicens ... In Scandza vero insula ... licet multae et diversae maneant nationes, septem tantum earum nomina meminit Ptolomaeus Rerefennae (Refennae) ... Suethans ... Halliuii ... Finnaithae, Gautigoth ... Finni mittissimi, Scandzae cultoribus omnibus mitiores ...

landu při Kattegatu, v sousedství Skon. Geograficky by tento výklad nebyl v nesouhlasu s popisem Ptolemaiovým, ale z citátu, který pod čarou podávám, je zřejmo, že u Jordana kromě pouhého jména Hallin nenajdeme nic, co by svědčilo ve prospěch Müllerova výkladu. E. Wadstein ztotožnil Chaideiny s Jordanovými Finnaithy (= *Finn-chaidinoi)¹.

Favoni a Firaisové.

Do východní části velké Skandie umísťuje Ptolemaios dva kmeny, které nazývá *Φαρόναι* a *Φιραισοί* (VG. I. 84. 15). V jakém pořadí mají být na mapě zakresleni, Ptolemaios neudává. Podle postupu u něho obvyklého je pravděpodobné, že si představoval první kmen — Favony — severněji, druhý — Firaisy — jižněji. Proti tomu by ovšem mohlo být namítáno, že nejsevernější kmen, Finny, neuvádí na prvním místě, jak bychom mohli právem očekávat, nýbrž až na třetím, a že tedy je také možný postup výčtu od jihu k severu: Favoni — Firaisové — Finnové. Myslím však přece, že první pořadí je pravděpodobnější, protože především není jisto, jak jsem již uvedl, bylo-li jméno Finnů již také v originálním textu Ptolemaiově, či bylo-li snad připsáno toliko in margine vedle textu, jak by mohla naznačovat okolnost, že je obsahuje jenom text X, kdežto v textu všech rukopisů tř. *RWU*r schází. Přejal-li je kopista, od něhož pochází tradice X, do textu z marginální poznámky archetypu², pak by ovšem vůbec nebylo jisté, není-li zařazení Finnů za Firaisy pochybené a nebyl-li by je Ptolemaios jako nejsevernější kmen zařadil v čelo svého výčtu. Ostatně i pořadí výčtu X připouští zakreslení Favonů »nad« Firaisy, neboť vypočítává jména kmenů křížem: západ — východ, sever — jih.

Jména obou kmenů v podobě, v níž se nám zachovala v Hyfégesi, nejsou jinak doložena. Je proto přesná lokalisace a bezpečná identifikace obou kmenů s kmeny známými odjinud vyloučena. Pokusy o obě bylo mnoho, ale vše to jsou jen pouhé více nebo

¹ Wadstein, Minnesskrift 195, proti tomu srov. Schütte, *Forefathers* II. 331; jméno Finnaithů u Jordana v. předch. pozn.

² Srov. k tomu VG. I. 61 a d.

méně pravděpodobné dohady. Tak Zeuss¹ ztotožňoval Favony s Jordanovými *Fervir*, Firaisy s *Finnaiithy*² a umisťoval je do Smålandu (východně od Hallandu). Müllenhoff soudil, že při Firaisech by snad bylo lze mysliti na *Färingy*, podle nichž je nazván starý kraj v Upplandu, nebo na *Farisá* u Upsaly. Identifikaci Zeussovu Müllenhoff zamítal³. K. Müller soudil, že by snad Favoni mohli býti Jordanovi *Vagoth*, Firaisové Jordanovi *Fervir*⁴. Schütte ztotožňuje Favony s Tacitovými Suiony (a tyto se Švédy v Upplandu), Firaisy s Jordanovými *Finnaiithy*⁵. Svensson pokládá oba kmeny za pevninské Finny a umisťuje je do dnešního vlastního jižního a jihozápadního Finska, do jižních částí krajů Satakunda a Österbotten⁶. Malone soudí, že Favoni jsou obyvatelé dánského ostrova Fyenu, staré *Fionie*, *Fjónu* Islandanů, Firaisy pak ztotožňuje s Jordanovými *Fervir* a vidí ohlas tohoto jména v dnešním *Fjäre*⁷. Wadstein pokládá Favony rovněž za obyvatele ostrova Fyenu (*Fünen* v starší latinisované formě *Feonia*, *Phionia*), Firaisy ztotožňuje s obyvateli krajiny *Färs-harde*, starého *Fersianum* n. *Fersense territorium* ve východní části provincie skonské⁸.

¹ Zeuss, D. N. 159, 504 a d.

² Jordanes, Get. 3; čtení *Fervir* není bezpečné (ed. Holder: *Finnaiithae ferri*).

³ Müllenhoff, DA. IV². 500; zamítnutí identifikace Zeussovy tamže: die *Φαβόναι* und *Φεραϊοί* im osten hat man noch nicht nachgewiesen; Zeuss s. 158 f. 505 ist nicht glaubhaft. Much, D. Stammeskunde³ 128 se staví rovněž na stanovisko negativní, pokládá je oba kmeny podobně jako Dankiony a Levony prostě za »sonst unbekannt«. Také Bremer, Ethnogr. 96, praví, že u Favonů a Firaisů jsme odkázáni na nejisté domněnky.

⁴ Müller 277 pozn.; srov. k tomu výše pozn. 2.

⁵ Schütte, Geogr. Tidskrift XXIII. 268, Beitr. XLI. 43 a d., Ptol. maps 135, 137, Forefathers II. 330 a d.; s jeho stanoviskem souhlasí (v podstatě) E. Hjärne, Vagi fluvius och Vatå, Namn och bygd V (1917), 70 a d. (soudí že *Firaisoi* znamená obyvatelé Finska). O Suionech srov. Tacitus, G. 44: *Suionum hinc civitates, ipso in Oceano...*

⁶ Svensson, Namn och bygd VII. 8 a d. Svenssonův výklad etnických názvů Jordanových v. v práci *De nordiska folknamnen hos Jordanes*, tamže V (1917), 109 a d.

⁷ Malone, Americ. Journ. of Philology XLV. 367 a d.

⁸ Wadstein, Minnesskrift 195 a d.

Finnové.

Jako obyvatelstvo severní Skandie jmenuje ruk. X Finny (*Φῖννοι*, VG. I. 84. 16). Müllenhoff vsunul kdysi v své *Germania antiqua* na jejich místo podle vlastní konjektury tvar *Κυένωνες* (a vsunul celou větu *τὰ μὲν ἀρκτικά Κυένωνες* na prvé místo, před Chaideiny) maje na mysli finské Kvány (n. Kveny), později však od této konjektury upustil¹.

V rukopisech třídy *RWUr* věta o Finnech chybí. Pověděl jsem již výše, jaký význam může mít tato okolnost pro posuzování naší otázky². Věta o Finnech byla v rukopise X zjištěna a do textu Hyfégése vsunuta teprve od K. Müllera³. Proto také chybí ve všech starších edicích a ovšem i ve všech starších úvahách o Ptolemaiově národopisu Skandie (až na Müllenhoffa, o jehož konjektuře jsem se zmínil).

O správnosti zprávy, kterou nám o Finnech zachoval rkp. X, netřeba pochybovati⁴. Je zcela pravděpodobné, že Finnové sídlili již v dobách, o něž nám tu jde, s obou stran jižní části Botnického zálivu Baltického moře⁵. Dokladem toho je také Jordanova zpráva o *Finnaithech* a o *Finnech*, které označuje jako velmi mírumilovné, mírnější než všichni obyvatelé Skandie⁶, a snad tu lze uvést také Jordanovu zmínku o *Screrefennech* (Refennech) a Prokopiovu zprávu o *Skrithifinnech*⁷.

¹ Müllenhoff, GA. 134 ř. 4 a k tomu DA. II². 10 a d., IV². 500; srov. k tomu též Schütte, Beitr. XLI. 6.

² Str. 125, 128.

³ K. Müller, Codex Vaticanus Nr 191, Hermes XV (1880), 304.

⁴ Srov. k tomu zajímavý výrok Jordanův, Get. 3: In Scandza vero insula, ... licet multae et diversae maneant nationes, septem tamen earum nomina meminit Ptolomeus. Jen s Finny lze čítati sedm kmenů Ptolemaiových na Skandii. Výrok Jordanův ovšem nemá hodnoty naprosto průkazné, protože mohl býti čerpán z rukopisu s tradicí X.

⁵ Srov. k tomu Much, Hoops RL. II. 51 a d. (tam v. i jinou starší literaturu).

⁶ Jordanes, Get. 3. Srov. k tomu úvahu Grienbergrova, ZfdA XLVI. 137 a d., a Karstenovu, Germ.-finnische Lehnwortstudien 230 a d., 232 (soudí že Finnové Ptol. jsou asi špatně lokalizováni a proto pochybní).

⁷ Jordanes, v. výše, Prokopios, BG. II. 15: τῶν δὲ ἰδρωμένων ἐν Θούλῃ βαρβάρων ἐν μόνον ἔθνος, οἷ Σκριθίφιννοι ἐπικαλοῦνται, θηριώδη τινὰ βιότην

Zápis o Finnech ukazuje, jak jsem se již také zmínil, že národopisné zprávy, jichž se Ptolemaiovi dostalo, pocházely z území nepoměrně většího než čistě zeměpisné zprávy (plavecké relace), z nichž Ptolemaios konstruoval své číselné záznamy o rozsahu Skandie.

Gutové a Daukioni.

Jako obyvatelé jižní Skandie jmenuje Ptolemaios dva kmeny, pro něž se nám v rukopisech zachovala jména *Γοῦται* (X: *Οὔτροι*) a *Δαυκίωνες* (VG. I. 84. 17). Otázku, jak máme oba kmeny zakreslit na mapě, lze řešití dvojím způsobem. Byl-li Ptolemaiovův výčet skandijských kmenů určován pobřežní čarou »ostrova« (a jak se zdá, bylo tomu skutečně tak), bylo by správnější zakreslovati jména obou kmenů vedle sebe od západu (Gutové) k východu (Daukioni)¹. V opačném případě bylo by možno zakreslovati obě jména také »nad« sebou, a to tak, že by Daukioni byli zcela na jihu a Gutové severně od nich, ale ovšem také ještě v jižní části Skandie².

S tímto druhým způsobem zakreslování by spíše souhlasila identifikace Daukionů s Dány a Gutů se skandinávskými Gauty, větví Gotů v dnešním jižním Švédsku, která bývá často přijímána, Pokud se týká ztotožnění Ptolemaiových *Γοῦται* s Gauty, není ani filologických ani jiných věcných důvodů, které by svědčily proti jeho pravděpodobnosti. Jde tu podle všeho o týž lid, se kterým se později shledáváme u Prokopia: *ἔθνος ἐν πολυάνθρωπον οἱ Γαυτοί*³, a který Jordanes jmenuje *Gautigoth*⁴. To je teď názor v odborné literatuře celkem běžný⁵. Méně bezpečná již je stará identifikace

ἔχουσι ... Srov. k tomu Zeuss, D. N. 507 a d., 684 a d., Müllenhoff, DA. II². 41 a d., 374, Grienberger, ZfdA XLVI. 168, Much, v. výše 52, Noreen, Fornvännen XV. 34, Schütte, Forefathers I. 126 a d.

¹ Tak oba kmeny zakresluje také na př. Müller, Tab. 8, Kiepert, Formae XXXV, a j.

² Zeuss, D. N. 158 a d., Grienberger, ZfdA XLVI. 167.

³ Prokopios, BG. II. 15.

⁴ Jordanes, Get. 3: *Gautigoth, acro hominum genus et ad bella promptissimum.*

⁵ Zeuss, D. N. 158, 511 a d., Müllenhoff, DA. II². 11 pozn., 396,

Ptolemaiových Daukionů s Dány¹. Vlastně jediné, co by pro ní mohlo být uvedeno, je, že Ptolemaios klade své Daukiony do téže nejjižnější části Skandie, kde se později setkáváme s Dány². Etymologické výklady jména *Δαυκίωνες* nejsou jednomyslné. Zeuss viděl v něm spíše koruptélu ze **Σκандίωνες*, domnělého názvu obyvatelstva Skáney, dnešních Skon³. Müllenhoff zamítal jak tento výklad Zeussův, tak také identifikaci s Dány⁴. Z nordických badatelů zamítají spojování jména Daukionů s Dány Noreen a Wadstein⁵ a také Svensson pokládá spojování obou jmen po stránce formální i věcné za nejisté⁶. Naproti tomu identifikaci Daukionů s Dány přijímají: Much, Bremer, Grienberger, Schütte, Malone a j.⁷

Třeba přiznati, že při tvarech *Δαυκίωνες* nebo *Δαυκίονες*, jež nám zachovaly ptolemaiovské rukopisy, skutečně není vyloučeno, že tu může jíti o koruptélu tvarů Daneiones, Danniones nebo Dankiones, a že tedy vzhledem k tomu, že po stránce geografické nen, vážných námitek, mohlo by snad být jméno *Δαυκίωνες* nebo *Δαυκίονες* ptolemaiovských rukopisů nejstarší historickou připomínkou na skandinávské Dány. Ovšem něco bezpečného tu říci není možno.

IV². 500, Bremer, Ethnogr. 96, 99, Grienberger, ZfdA XLVI. 131 a d., 158, Much, Beitr. XVII. 180 a d., D. Stammeskunde³ 128, Hoops RL. II. 126 a d., Schütte Beitr. XLI. 44, Ptol. maps 137, Forefathers II. 382 a d., Malone, Americ. Journ. of Philology XLV. 368 a d. S Goty je ztotožňují Svensson, Namn och bygd VII. 14, Noreen, Fornvännen XV. 30 a d., a j.

¹ Srov. už Schöning, Schlözer, Nord. Gesch. 168 a d.

² Jordanes, Get. 3 (16): Dani ex ipsorum [Scandiae cultorum] stirpe progressi. Kosmog. Rav. I. 12: ex qua [Scania] insula . . . Gotthos et Danos . . . antiquitus exisise legimus.

³ Zeuss, D. N. 158 a d., 511.

⁴ Müllenhoff, DA. IV². 501.

⁵ Noreen, Fornvännen XV. 42, Wadstein, Minnesskrift 198 (spojuje jméno Daukionů se starou skonskou krajinou *Daprae*).

⁶ Svensson, Namn och bygd VII. 13 a d. Svensson soudí, že *Δαυκίωνες* snad vzniklo z Dankiones, a že tito Dankioni seděli v kraji Möre u Kalmarského průlivu a byli snad též obyvateli ostrova Ölandu s druhé strany průlivu; jako druhou možnost uvádí Svensson, že *Δαυκίωνες* vzniklo z δ' *Αδίωνες* a že tu snad šlo o Tacitovy Aviony, jeden z kmenů, uctívajících bohyni Nerthus (tamže 14).

⁷ Much, Beitr. XVII. 180, 202, Hoops RL. I. 388, Bremer, Ethnogr. 96, na str. 102 však tento svůj úsudek opět zeslabuje; Grienberger, ZfdA XLVI. 167, Schütte, Beitr. XLI. 6 a d., 44, Ptol. maps 20 a d., 137, Forefathers II. 330, 371 a d., Malone, Americ. Journ. of Philology XLV. 369 a d.

Levoni.

Jako poslední ze svých sedmi skandijských kmenů jmenuje Ptolemaios Levony (*Λεῶνοι*, VG. I. 84. 17) a klade je do středu „ostrova“. Toto umístění kmene ukazuje opět za hranice oblasti, kterou nám Ptolemaiova velká Skandie představuje čistě geograficky (posičními čísly). Podle toho, co bylo zde o národopisu Skandie dosud pověděno, třeba Levony umístiti asi do oblasti mezi Gauty (Götland) a Finny, tedy zhruba asi někam do území mezi jezery Venerským a Vetterským se strany jižní a řekou Dalem (Dalef) se strany severní. Čili, jinými slovy, asi do území svearského. Tato lokalisace opravňuje do jisté míry domněnku, že jméno *Λεῶνοι* může být koruptélou ze *Suionoi* resp. z Tacitových *Suiones*, kteří se jinak u Ptolemaia nevyskytují. Kemp Malone sice soudí, že Tacitus a Ptolemaios čerpali své vědomosti o Škandinávii z dvojího druhu zpráv, a to Tacitus ze zpráv t. zv. východního druhu, pocházejícího od zpravodajů z dolního Povislí a sousedních končin, kteří Suiony — Švédy znali, Ptolemaios ze zpráv plavců a kupců, kteří pluli od západu a proto Suionů — Švédů nepoznali¹, ale tato jinak zajímavá theorie nemůže obstát především proto, že Ptolemaios z týchž patrně pramenů poznal i jméno Finnů, kteří seděli ještě dále na severu, takže mohl zvědět i o Suionech — Švédech. Je tedy docela možné, že se jméno Suionů tají v zkorumpované formě v některém z ethnických názvů, které nám Ptolemaios cituje. Schütte spojuje se jménem Suionů Ptolemaiovy *Φανόνας*². Na jméno *Λεῶνοι* poukázal již Zeuss³ a jeho myšlenku podrobněji rozvedli Grienberger, Bremer, Svensson a j.⁴ Tuto identifikaci zamítal jmenovitě Müllenhoff⁵. Proti ztotožnění se Suiony může být

¹ Malone, The Suiones of Tacitus, *Americ. Journ. of Philology* XLVI (1925), 171 a d., a také již dříve, tamže XLV. 363 a d.

² Srov. výše str. 129.

³ Zeuss, D. N. 158 a d., 513 a d.

⁴ Grienberger, *ZfA* XLVI. 168, Bremer, *Ethnogr.* 96 a d., Svensson, *Namn och bygd* VII. 5 a d., 13.

⁵ Müllenhoff, GA. 134, změnil čtení *Λεῶνοι* na *Κυένωνες*, to však DA. IV². 500 odvolal; jeho definitivní výklad v. tamže 501. Kossinna, *Indog. F.* VII. 281 a d. soudil, že *Λεῶνοι* jsou snad Tacitovi Lemovii (Lemonii). Jiný výklad srov. na pí. H. Lindroth, *Onomatologiska anmärkingar*, *Namn och bygd* V

uvedeno především, že Ptolemaiovi Levoni připomínají Pliniovy *Hilleviony* (Hil-leuiones — *Λευῶνοι*)¹. Než i Pliniovi Hilleviones jsou podle všeho hromadným názvem pro obyvatelstvo skandinávské, místo něhož klade Tacitus své *Suiones*². Tedy i tu se konec konců ocitáme opět u identifikace Levonů se Suiony.

'3. PÁSMO SVÉBSKO-BURGUNDSKÉ.

V odstavci 8 popisuje Ptolemaios vnitrozemské národopisné pásmo, jdoucí od pásma porýnského velkým obloukem přes Labe a Odru k Ptolemaiovu Vistulu. Sídleli v něm podle představy Ptolemaiovy největší z kmenů, obývajících vnitřek Germanie: dvojí Svěbi — Angeilové a Semnoni — a Burgundi. Vzhledem k tomu, že už také v porýnském pásmu zaznamenal jeden kmen svébský — Langobardy, je zřejmo, že si Ptolemaios představoval, že oblast svébská šla od Odry až k Rýnu. To je ovšem anachronismus, který Bremer³ přičítá vlivu Strabonovu.

Anglové (Angeilové).

Omyl, který se přihodil Ptolemaiovi se záznamem dvojích Langobardů, měl proň těžké důsledky i v otázce umístění jeho Svěbů Angeilů. Klade je mezi své porýnské Langobardy a Labe, a to tak, že jsou východními sousedy Langobardů a Labe dosahují při střední části jeho toku (VG. I. 71. 2 a d.). Připisuje jim tedy Ptolemaios území velmi rozsáhlé. Pro nás má ovšem pozitivní

(1917), 36 a d., Varend och virdar, tamže VI (1918), 72 a d., Wadstein, Minnesskrift 198 a d.

¹ Plinius IV. 96: portionem tantum eius [Scandinaviae insulae] quod notum sit Hillevionum gente quingentis incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat. První, pokud všm, spojoval obě jména Schöning, Schlözer, Nord. Gesch. 169 a d.; srov. též Müller 276 pozn. k ř. 20.

² Srov. k tomu Müllenhoff, DA. II². 354 a d., IV². 501, Grienberger, v. výše 152, Bremer, Ethnogr. 97, Much, D. Stammeskunde³ 128, Hoops RL. II. 326.

³ Bremer, Ethnogr. 187.

cenu jenom Ptolemaiův údaj, že Angeilové sídlí při středu labského toku (*μέχρι τῶν μέσων τοῦ Ἀλβίου ποταμοῦ*). Že by byli od Labe zasahovali až do Porýní, je ovšem zřejmě nemožné, neboť bychom při takové rozloze do délky musili předpokládati i náležitou šíři území jimi osazeného, takže by nezbylo místa pro jiné kmeny, kteří tu skutečně sídli. Příčinou tohoto mylného umístění byla podle mého soudu zpráva, že jejich sídla jsou na východ od Langobardů (*ἀνατολικώτεροι τῶν Λαγγοβάρδων*). Ptolemaios z důvodu nám bliže neznámého — snad proto, že zpráva obsahovala též název, jaký měl pro Langobardy v Porýní, kdežto pro Langobardy při Labi měl zkorumpovaný název *Λακκοβάρδοι* (odst. 9, VG. I. 72. 14) — dospěl k závěru, že se tato zpráva vztahuje na porýnské Langobardy. Tyto Langobardy musíme ovšem vyškrtnouti¹ a zprávu o sousedění obou kmenů musíme spojit s Langobardy polabskými. Smysl zprávy Ptolemaiovy, takto opravené, pak bude: Angeilové byli východními sousedy Langobardů a jejich sídla zaujímal levé Polabí při středním toku řeky. Ptolemaiův výraz *ἀνατεινοντες πρὸς τὰς ἄρκτους* (VG. I. 72. 3) nás při tom nesmí mýlit². Nemůže být opřen o zprávy očitých svědků, nýbrž je výsledkem Ptolemaiovy spekulace a jeho čtení s mapy.

Ptolemaios jest jediný antický spisovatel, který nám podává zprávu o pobytu Angeilů — Anglů v Polabí (a také jediný, který mluví o sídlech Anglů vůbec). Poněvadž běží o kmen, který byl jazykově blízký příbuzný Sasů, a protože se zároveň v Šlesvicku mezi Slie a zálivem Flensburským zachoval krajinný název Angeln³, uvádí tato zpráva Ptolemaiova o Anglech při levém středním Labi mnohé badatele do rozpaků. Pomáhají si zpravidla tím, že kladou Angly do Jutska do sousedství Sasů a zprávu Ptolemaiovu prostě pomíjejí nebo zamítají⁴. To ovšem není správný postup. Že Ptolemaiův údaj o sídlech kmene při Labi může být věrohodný⁵, do-

¹ Srov. str. 105 a d.

² To se stalo na př. Müllerovi 258 pozn. k ř. 9.

³ Zeuss, D. N. 153 pozn., srov. též 495 a d., Müller 258 pozn. k ř. 9, Much, D. Stammeskunde³ 95, Hoops RL. I. 86.

⁴ Srov. Müller 258 pozn. k ř. 9, Bremer, Ethnogr. 119 a d., a j.

⁵ Že je věrohodný, soudil na př. Dahn, Urgesch. 21 (rozlišoval proto jižní a severní Angly), Devrient, N. Jahrb. f. klass. Altert. V (1900), 533, VII (1901), 418 a d.

kazuje starý název kraje *Engilin*, *Englide* v severním Durinsku mezi řekami Unstrutou a Sálou¹. Rozpor, do kterého se tím v otázce sídel Anglů dostáváme, jest jenom zdánlivý. Že stará sídla kmene byla kdysi v sousedství Sasů v jižním Jutsku, to dokazuje jazyková příbuznost obou kmenů, jejich pozdější společné osudy a zmíněný krajinný název ve východním Šlesvicku. Ale tato sídla byla Anglům asi záhy těsná a došlo proto k pohybu části kmene, s jakým se v dějinách stěhování národů často shledáváme. A také jižní, resp. jihovýchodní směr postupu vystěhovalé části kmene odpovídá zákonům migrace severských národů². Je zásluhou Ptolemaiovou, že nám svým záznamem toto stěhování Anglů zachytil. Jeho zpráva ukazuje, že k tomuto stěhování došlo již před polovicí druhého století po Kr.

Jak veliké území Anglové v Polabí zaujali, nelze dnes přesně určit. Ze zprávy Ptolemaiovy víme, že jejich východním pomezím bylo Labe a že na západě dosahovala jejich sídla k pomezí langobardskému. Rozhraním tu mohla býti asi řeka Jeetze, jež byla východní hranicí historického Bardengau³. Patřila tedy k sídlům Anglů především větší část pozdější Altmarky. Na jih sahalo jejich území do doby Ptolemaiovy alespoň k Harzu. Že pronikli v době blíže neznámé ještě dále na jih, ukazuje zmíněný již název kraje *Engilin*, *Englide* mezi Sálou a dolní Unstrutou. O jihozápadních hranicích jejich mimo část, v níž sousedili s Langobardy, nedovedeme kromě negativního soudu, že nešly až do Porýní, povědět nic určitějšího. Ale již z toho, co zde bylo uvedeno, je viděti, že jejich území v Polabí bylo dosti rozsáhlé a že je tedy konec konců Ptolemaios i přes svůj omyl právem čítal k větším germánským kmenům.

Ptolemaios řadí Angly k Svěbům. To lze vysvětliti jednak tím, že byli na území, do něhož starší zprávy Caesarovy, Strabonovy⁴

¹ Zeuss, D. N. 153 pozn., srov. též 495, Much, D. Stammeskunde⁸ 95, Hopps RL. I. 87.

² Z toho důvodu není také pravděpodobné, že by se byli stěhovali naopak z Polabí na sever do Jutska, jak se domýšlel na př. Zeuss, D. N. 495. Bremer, Ethnogr. 120, pokládá kult bohyně Nerthus, pěstovaný na ostrově v oceánu (Tacitus, G. 40), za důkaz, že Anglové nemohli sedět v Polabí; předpokládáme-li však migraci kmene, také tento zdánlivý rozpor mizí.

³ Více o tom v. níže v odst. o Langobardech.

⁴ Caesar, BG. IV. 1, 4, Strabon IV. 3. 4, VII. 1. 3, 3. 1.

a j. kladly všeobecně Svěby, jednak tím, že je také Tacitus čítal k Svěbům¹. Proti tomu arci svědčí jak jejich jazyk, téměř totožný se saským², tak také poloha jejich staré severní vlasti na půlostrově Jutském³.

Název kmene je v hlavních rukopisech obou tříd až na odchylky v přízvuku týž: *Ἄγγελοι* (X?) nebo *Ἀγγελοί* (RWUr a j.). Tvary *Angeln*, *Engilin*, *Englide* tento řecký název dostatečně odůvodňují.

Semnoni.

Na území mezi řekami Labem a Svěbem — Odrou umísťuje Ptolemaios Svěby Semnony. Určuje polohu jejich sídel přesněji než kterýkoli jiný starověký autor tím, že je na západě ohraničuje střední částí labského toku a na východě tokem řeky Svěbu (VG. I. 72 ř. 4 a d.). Toky řek byly v těch končinách kromě jezer a močálovitých pralesů skutečně jediným možným geografickým rozhraním kmenových území. A jmenovitě velké řeky Labe, Odra a Visla byly v dobách, o něž nám tu jde, přírodním rozhraním prvního řádu podobně, jako na západě Rýn a na jihu Dunaj. Semnoni byli podle všeho, co o nich ze starověkých zpráv víme, jedním z největších germánských kmenů⁴, který seděl na svém území pevně po staletí. To předpokládá, že jejich území bylo chráněno tak dobrými přirozenými hranicemi, že poskytovaly dostatečné opory proti tlaku a útokům jiných kmenů⁵. Lze tedy pokládati Ptolemaiovův údaj o rozsahu semnonských sídel od Labe k Odře za úplně spolehlivý.

Přesná lokalisace Ptolemaiova doplňuje velmi vhodným způsobem⁶ obsažnější, ale po stránce lokalizační méně určité zprávy Tacitovy, z nichž se dovídáme o významu Semnonů jako nejdůle-

¹ Tacitus, G. 40; srov. k tomu Bremer, Ethnogr. 187.

² Zeuss, D. N. 153.

³ Srov. k tomu Zeuss, D. N. 495 a d., Bremer, Ethnogr. 118 a d.

⁴ Tacitus, G. 39: centum pagis habitant (centum pagi iis habitantur).

⁵ Srov. k tomu, co jsem o přírodních hranicích kmenů v raných dobách historických uvedl v práci *Libušín a Praha*, Šimákovův sborník (Časop. Spol. přátel starož. čes. XXXVIII, 1930), str. 40 a d.

⁶ To je třeba zdůrazniti jmenovitě proti názoru Bremrova, Ethnogr. 195.

žitějšího svébského kmene, o tom, že na jejich území bylo ústředí starého náboženského kultu Svěbů, o jejich početnosti a j.¹ Jméno kmene *Σέμνονες*, jak se nám zachovalo u Ptolemaia, souhlasí s tvarem, který uvádějí jiní starověcí autoři: Velleius Paterculus, Strabon, Tacitus, Dion, a který máme doložen také v památníku Augustově (*Res gestae divi Augusti*)².

K Semnonům jako k hlavním představitelům Svěbů se poji především theorie slovanské autochthonistické školy, dokazující slovanský původ Svěbů. Tyto theorie byly již — alespoň pro dobu, která nás tu zaměstnává — více než dostatečně vyvráceny³, není proto potřebí znovu se jimi zde obírat. Jenom k výkladu P. Papáčka, že řecký tvar *Σουῆβοι* a pod. je dokladem slovanskosti Svěbů (Suevi = Slavi) mám za nutné přičiníti zde poznámku. Papáček v poslední své práci⁴ soudil, že Řek, kdyby byl slyšel jméno *Suevi*, byl by jej reprodukoval tvarem *Σβῆβοι*, protože „Řekové, došlo-li k nim jméno prostřednictvím Římanů, latinské *v* (*u*) psali písmenem *β*, kteréž ostatně svým časem v řečtině vůbec vyslovovalo se jako *v*; došlo-li jméno k Řekům přímo, pak zdála by se řecká jeho forma navštědčovati, že Řek dobře rozeznával tvrdé *l* v první slabice slova a proto za ně psal *ov* nebo *o*, a skutečně *v* v druhé slabice, nemaje vlastního písmene pro tuto hlásku, že vypsal písmenem *β*⁴. Toto stanovisko Papáčkovo je třeba uvést na pravou míru. Správné je, že by byl Řek slovanské tvrdé *l* (*l̥*)

¹ Tacitus, G. 39: *Vetustissimos nobilissimosque Sueborum Semnones memorant; fides antiquitatis religione firmatur. stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia... eoque omnis superstitio respicit, tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. adicit auctoritatem fortuna Semnonum: centum pagis habitant, magnoque corpore efficitur, ut se Sueborum caput credant.*

² Velleius Paterculus, II. 106, Strabon, VII. 1. 3 (*Σέμνονας*), *Monum. Ancy.* 26 (*Σέμνονες*), Tacitus, G. 39, Ann. II. 45, Dion, Xif. Epit. LXVII. 5 (*Σεμνόνων*), LXXI. 20 (*Σεμνόνας*). U Ptolemaia je v odst. 8 ve tvaru genitivním τῶν Σεμνόνων, v odst. 10 v akusativě τοὺς Σεμνονας (*Σεμνονας W*). srov. Šimek, VG. I. 72. 5, 20.

³ Srov. jmenovitě Niederle, SS. III. 32 a d.

⁴ P. Papáček, O starobylosti slovanské u nás a v římské Germanii vůbec (Praha 1923), 36.

transkriboval nejspíše svým *ou*, *o* nebo též *v*. To však ještě není nikterak důkazem, že tyto hlásky v slově *Σουῆβοι*, *Σύηβοι* a pod. skutečně také slovanské tvrdé *l* zastupují. Názor, že Řekové již v starověku transkribovali latinské *v* (*u*) svým *β*, Papáček nijak nedokládá. Nechci se tu pouštět do linguistických podrobností, mám však přece za nutné konstatovati, že tento názor Papáčkův není správný, pokud se týká Ptolemaia. V archetypu ptolemaiovských rukopisů a tedy i ve vlastním rukopise Ptolemaiově je latinské *v* (*u*) zpravidla transkribováno řeckým *ou* nebo *v*, srov. na př. I. svazek této práce str. 64 ř. 9 *Οὐίδρου*, ř. 12 *Οἰσωργίγιος*, 66 ř. 2 *Οὐιάδου*, 3 *Οἰσωτούλα*, 68. 7 totéž, 70. 4 *Οὐαργίωνες*, 5 *Οἰσωτοὶ* atd. A tak je tomu s kmenovým *ou* nebo *v* i ve tvarech *Σουῆβοι*, *Συήβων*, *Σουήβων*, *Συήβων* a pod. (VG. I. 66. 1, 70. 1 a 22, 72. 1, 5, 7, 16, 17.) A podobně je tomu také s hláskou *β*, která je u Ptolemaia zpravidla totožná s lat. *b*. Tak vidíme, že v nejstarších rukopisech Hyfégése X a *Ur* je na př. latinské *Abnoba* reprodukováno řeckým *Ἀβνοβα* a pod., *Asciburgium* řeckým *Ἀσσυβούργιον*, lat. *Langobardi* řeckým *Λαγγοβάρδοι* a pod., lat. *Buri* řeckým *Βούροι*, lat. *Albis* řeckým *Ἀλβις* (i v koruptélách *β = b*), atd.¹

Můžeme tedy právem souditi, že Ptolemaiovo *Σουῆβοι*, *Σύηβος* a pod. je totožné s latinským *Suebi*, *Suebus*, a že Papáčkova theorie nemá v Ptolemaiově textu opory.

Burgundi.

Poslední velký kmen Ptolemaiova středního pásma jsou Burgundi. Ptolemaios je umísťuje na východ od Semnonů mezi řeky Svěbos — Odru a Vistulas (VG. I. 72. 7 a d.). Připadalo by jim tedy asi území při dolní Vartě a dále na východ snad především oblast mezi střední Vartou a Notečí. Toto území mělo na severu dobré geografické hranice v toku Noteče a od ústí Noteče až k Odře v toku Varty, a na jihu mohla býti rovněž dobrým rozhraním kmenovým trať: střední Varta — skleslina Obřanská — tok Odry. Obě trati jsou zbytky velkých diluviálních vodních toků, jež kdysi

¹ Srov. VG. I. 64 a d.

proudily od východu k západu (severnější je nazývána korytem Toruňsko-eberswaldským, jižnější korytem Varšavsko-berlínským). Plocha území takto ohraničeného se znamenitě hodila pro velký kmen, jímž Burgundi nepochybně byli. Je tedy také tato lokalizace Ptolemaiova zcela pravděpodobná. Ptolemaios je opět jediný starověký autor, který nám zanechal zprávu o sídlech Burgundů v těchto končinách. Tacitus se o Burgundech vůbec nezmiňuje, věrohodnost Ptolemaiova je tu však opřena o zprávu Pliniovu, podle níž Burgundi náleželi ke kmenům východogermánským¹.

Jméno kmene je u Ptolemaia zachováno dvakrát v genitivním tvaru *Βουργούντων* a jednou ve čtvrtém pádě *Βουργούντας* (odst. 8, 9, 10, VG. I. 72. 8, 18, 21). Nejlepší tvar jména, v němž je kmenové *ϕ* ve všech třech případech zachováno, má rukop. X. V rukopisech tř. *RWUr* toto *ϕ* vesměs vypadlo. Tvar jména, který tím vznikl, dal některým zástupcům slovanské školy autochthonistické příležitost k výkladu, že jméno kmene vzniklo podle jména řeky Bugu, přítoku Visly s pravé strany, a že tedy tu jde o slovanský kmen Bužanů². Proti tomu však svědčí jak důvody filologické, tak také úvahy geografické a historické. Umisťovati domnělé Bugunty k Bugu nemůžeme už proto, že by se tím odtli daleko na východ od hranic Ptolemaiovy Germanie. Bylo by tedy jediné možno pomýšletí na migraci směrem západním. To by samo o sobě nebylo v době Ptolemaiově, nedlouho před válkami t. ř. markomanskými, nic nemožného, neboť tehdy již skutečně mohlo docházeti k pohybu slovanských mas, jímž nejspíše můžeme vyložití důležitý výrok životopisce Marka Aurelia o barbarech, kteří vypudili z jejich sídel některé germánské kmeny, které se pak snažily získati nová sídla na půdě římské za Dunajem³. Ale pak bychom mohli právem očekávat, že by zprávy o těchto Bužanech, sedících daleko na západ

¹ Plinius NH. IV. 99: Germanorum genera quinque: [primum genus] Vandili quorum pars Burgodiones (Burgudiones, Burgundiones), Varinnae, Charini, Gutones.

² Kętrzyński, Germania wielka 190, 206, BIAk Krak. 12, Papáček, Keltové a Němci či Slované? (Praha 1902), 53 pozn. 1, O starobylosti slovanské 22 a d., Slavík, Slované a Němci 168, a j.

³ Julius Capitolinus, Vita Marci 14. 1: Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quae pulsatae a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus.

od Bugu, netvořily název kmene podle řeky, při níž kmen již neseděl, nýbrž že by prostě reprodukovaly slovanské jméno kmene, jak je slyšeli zpravodajové, jeho územím procházející. V tvaru *Buguntai* není však kromě domnělého kořene *Bug-* pranic, co by upomínalo na Slovaný. A také s hlediska geografického i historického je tento výklad málo pravděpodobný. Bužany máme historicky doloženy teprve v kijeviském letopise t. ř. Nestorově¹, tedy skoro celých tisíc let po Ptolemaiovi. I kdybychom však připustili, že jméno Bužanů se mohlo vyskytovat již v době Ptolemaiově, není pravděpodobné, že by se byli tito Bužané mohli opět vrátiti do sídel na Bugu v případě, že by je byli opustili a posunuli se dále na západ za Vislu, neboť opuštěné území by byli po jejich odchodu ihned zaujali jiní slovanští kmenové, ustupující tlaku, z vnitrozemí staré oblasti slovanské na Pripeti a jeho přítocích. Nebylo by jim tedy zbylo než hledati sídla někde na západě, v oblasti, kterou zaujali západní Slované. V té však po nich není nikde ani stopy. A domnívati se, že slovanští Bužané, s nimiž se setkáváme v letopise, seděli už před tisíciletím ve svých sídlech na Bugu, je prostě nemožné proto, že by se v nich nebyli mohli udržeti v dobách velikého stěhování slovanského, jehož prvním historickým dokladem je snad zmíněná zpráva Julia Capitolina. Zprávy Ptolemaiovy zachycují, jak se zdá, starou národopisnou hranici v těch končinách nedlouho před jejím zánikem. V té době nemohli na Bugu seděti Bužané letopisu, nýbrž byli tu podle všeho usazeni někteří z těch západních Slovanů, kteří se po zatlačení východních Germánů posunuli do Poodří a později i do Polabí. Kmen slovanských Bužanů kijeviského letopisu mohl tedy vzniknouti resp. trvale se na viselském Bugu usaditi teprve v dobách značně pozdních, kdy již ustalo ono veliké proudění Slovanstva směrem západním a jihozápadním, t. j. určitě až v dobách po Ptolemaiovi.

Je tedy nepochybné, že ruk. X reprodukuje správný tvar jména kmene, a že tu jde o germánské Burgundy, usazené ještě v pořčí Varty, a nikoli o slovanské Bužany.

Mnoho úvah bylo již věnováno otázce, kdo jsou *Frugundioni*, jmenovaní Ptolemaiem v kapitole o evropské Sarmatii (III. 5. 8).

¹ Srov. k tomu Šafařík, SS. II. 128 a d., Niederle, SS. IV. 172 a d.

Šafařík je ztotožňoval s Prusy¹, Zeuss a j. s Zosimovými Urugundy². R. Much je prohlásil za samostatný kmen, usazený za Vislou³. V novější době převládá mínění, vyslovené již Müllenhoffem, že tu jde o druhé, mylné zařazení Burgundů na pravém břehu horní Visly⁴. Ptolemaios umísťuje tyto Frugundiony severně od Avarinů, které klade k pramenům Visly⁵. Tato lokalisace nepřipouští podle mého soudu, abychom je kladli až za horní Vislu (východně od ní), t. j. kamsi do východního Polska, jak se většinou činí, nýbrž vyžaduje toliko, abychom je umístili na východ od myšlené čáry, spojující přibližně asi území při Moravské bráně s dolním (nejdolejším) tokem Visly. To jest čára toku Vistulu, jak si ji představoval Ptolemaios⁶. Položíme-li na východ od ní Frugundiony, přijdou jejich sídla asi do oblasti Pilice a horní Varty. Tato poloha ukazuje, myslím, nejlépe, že skutečně jde o dubletu názvu Burgundů, jejíž tvar připomíná analogický název Burgundů u Plinia⁷. Jak si máme vznik této dublety vysvětliti? Většinou se soudí, že tu běží o mylný druhý záznam Burgundů. Myslím, že je možný a dokonce i pravděpodobnější jiný výklad: že tu snad jde podobně jako u Langobardů v Porýní o doklad pohybu části kmene směrem k jihovýchodu, kde ji zastihl zpravodaj nebo zpravodajové, z jejichž záznamů Ptolemaios svůj zápis o Frugundionech čerpal. Zdánlivý rozdíl mezi jménem Frugundionů a jménem Burgundů, usazených v původním území kmene, dá se lehko vyložiti růzností zpráv, z nichž Ptolemaios čerpal a které jej přivedly k názoru, že

¹ Šafařík, SS. I. 238, 461 pozn. 87, 500 a d.

² Zeuss, D. N. 134 pozn., 695. Jiné starší výklady v. u Niederla, SS. I. 388 a d.

³ Much Beitr. XVII. 40 a d., XX. 11, ZfdA XXXIX. 24, Hoops RI. II. 103.

⁴ Srov. Müllenhoff, DA. II². 80, Holz, Beitr. z. d. Altertumsk. I. 52, Hirt, Beitr. XVIII. 514, Králíček, Grossgerm. 29, Bremer, Ethnogr. 90, Niederle, SS. I. 387 a d., III. 26 pozn. 1, Schütte, Ptol. maps 128, Forefathers II. 36 a d.

⁵ Ptolemaios III. 5. 8, Müller 424. 1 a d.: ὄψ' οὖς [Σούλωνας] Φρουγουνδῶνες, εἰτα Ἀβάρινοι παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀδιστοῦλα ποταμοῦ. Müllerovo Φρουγουνδῶνες v 1. ř. je chyba tisková.

⁶ Srov. výše str. 79 a d. a dříve již VG. I. 143.

⁷ Viz výše str. 104 pozn. 1.

tu běží o dva různé kmeny s té i oné strany hranic Germanie a Sarmatie.

Podle mého názoru je tedy třeba Ptolemaiovy Frugundiony škrtnouti s mapy Sarmatie jako samostatný kmen, zároveň však mám za to, že jejich záznam u Ptolemaia podobně jako záznam Avarinů při pramenech Vistulu je snad dokladem o pohybu části kmene směrem jižním a možná i první, nejstarší zachovanou zprávou o tříštění východních hranic Germanie.

4. STŘEDNÍ PÁSMO SEVERONĚMECKÉ.

V odstavci 9 Ptolemaios vyjmenovává „menší“ kmeny, usdlé v územním pásmu, vybyvajícími mezi právě popsáným pásmem svébsko-burgundským a pásmem přímořským. Jsou to (v pořadí Ptolemaiově): Brukteři větší, Chaimové, Angrivariové, Langobardi, Dulgumniové, Teutonoaři, Viruni, Teutoni, Auarpi a Ailuaioni.

Územní pás, v němž tito kmenové seděli, začíná asi u střední (a horní) Emže a jde velkým obloukem přes Veseru, dolní Labe a Odru k dolní Visle.

O prvním kmeni v tomto pásmu — Brukterech větších — bylo již pojednáno¹.

Chaimové — Chamavi.

Výklad resp. ztotožnění Chaimů je pro velkou většinu vykladačů díla Ptolemaiova tak těžkým problémem, že jej nejraději vůbec pomíjejí. Ale právě Ptolemaiovi Chaimové a Chamavi jsou dobrým příkladem, kolik se může z Ptolemaiova díla i při jeho omylech vytěžit pozitivního, jsme-li dobře obeznámeni s celým problémem Ptolemaiovy Germanie a neomezujeme-li se jenom na náhodné (a často i více než libovolné) výklady jednotlivých otázek, vytržených z celku.

Ptolemaios umisťuje své Chaimy (*Χαίμαι*, VG. I. 72. 12), pod větší Bruktery, tedy především na jih od těchto Brukterů. K bliž-

¹ Str. 103 a d.

šimu ještě určení polohy jejich sídel slouží dva další údaje Ptolemaiovy: především, že Brukteri větší a Chaimové sedí mezi Chauky menšími a Svěby (tamže ř. 11 a d.), a dále, že v témž pásmu hned za Chaimy mezi územím Chauků větších a Svěbů, tedy na východ nebo severovýchod od Chaimů, sídlí Angrivariové. Tato situace souhlasí velmi dobře se zprávou Tacitovou, že Chamavi a Angrivariové ve společném boji porazili Bruktery a rozdělili se o jejich území (počítáme-li ovšem s korekturou zprávy Tacitovy, že si oba kmenové rozdělili jenom část území brukterského¹). Studujeme-li věc na dnešní mapě, vidíme, že musíme Chaimy umístiti především do území s obou stran Teutoburského lesa (dnešního) mezi horní Emží a horní Vesperu, Angrivarie pak k Veseře na jih od větších Chauků tak, aby se sídla obou kmenů stýkala asi v místech, kde horní tok Vesery přechází ve střední (více o tom v. níže).

Otázka identifikace Chaimů je ovšem zdánlivě komplikována tím, že Ptolemaios později uvádí Chamavy ještě jednou (*Καμανοί*, odst. 10, VG. I. 74. 1), a to — zdánlivě opět — na místech velmi vzdálených. Ptolemaios klade tyto Chamavy spolu s Cherusky „pod“ Kalukony (v. níže), kteří seděli s obou stran Labe „pod“ Silingy. Krajiní mezi pro umístění těchto kmenů je se strany severní území semnonské, se strany jižní a jihozápadní Mélibocké pohoří. Poloha území semnonského je dostatečně známa, záleží tedy při lokalizaci kmenů především na výkladu, co je Ptolemaiovo pohoří Mélibocké. Pro ty, kdož je hledají v dnešním Harzu (a těch je velká většina)², je ovšem jakýkoli výklad, který by byl v soulase s textem Ptolemaiovým, vůbec nemožný, neboť pak by bylo nutno umístiti Cherusky západně od Semnonů a pro Silingy a Kalukony tu není vůbec místa. A tak vzniká při výkladu této části Ptolemaiova textu takový zmatek a vykladači tu postupují s tak naprostou libovůlí, že se toto místo stává zrovna typickým dokladem, jak dílo Ptolemaiovo vykládáno býti nemá³.

A přece nepůsobí správný výklad tohoto místa zvláštních potíží. Předpokladem ovšem je, abychom nehledali v Ptolemaiově Mélibockém pohoří nějakého jednotlivého pásma horského, zazna-

¹ Srov., co o tom bylo povéděno na str. 104 a d.

² Viz. výše str. 37 pozn. 2.

³ Srov. na př. Müllenhoff, DA. IV². 439, 486, 553 a j.

menaného na orografických mapách dnešní doby, a dokonce už ne pohoří se stanoviska geografa, písčícího své dílo v Egyptě, tak málo významného, jako byl Harz, nýbrž abychom si uvědomili, že tu jde o kumulativní představu dlouhého, souvislými lesy pokrytého pásma horského, sahajícího od Labe až za prameny Vesery¹. Pak nám vybudě dosti místa, abychom mohli i na dnešní mapě umístiti² Silingy i Kalukony, Cherusky a Chamavy. Pokud se týká polohy sídel Chamavů, soudím, že větě *ὅφ' οὗς Χαιρουσικοὶ καὶ Καμανοὶ μέχρι τοῦ Μηλιβοκίου ὄρους* (VG. I. 72. 25 a d.) třeba rozuměti tak, že se určení místa *μέχρι τοῦ Μ. ὄρους* vztahuje na oba kmeny, jak na Chamavy, tak především také na Cherusky³. Tím se dostávají Chamavi na západ od Cherusků, do oblasti při horní Veseře, t. j. v těsném sousedství Ptolemaiových Chaimů — Chamavů, které jsme si mohli umístiti podle dřívějších údajů Ptolemaiových. Z toho je zároveň také zřejmo, že Chaimové i Chamavi jsou též kmen. K jeho rozdělení na dvě části (dva kmeny) dospěl Ptolemaios jednak vlivem zpráv, které jednou spojovaly Chamavy (Chaimy) s Bruktery a Angrivarii (snad tu spolupůsobila i zpráva Tacitova o porážce Brukterů a zabrání jejich sídel), po druhé s Cherusky, jednak tím, že mu mezi oblastí brukterskou a chattsko-cheruskou vzniklo pásmo svébské⁴. Toto pásmo ovšem již v době Ptolemaiově v oblasti mezi Rýnem a Harzem neexistovalo. Dokladem toho jsou především také obojí Chamavi Ptolemaiovi, kteří se nám slévají v jeden celek, jehož sídla zaujímal asi především území západně od horní Vesery a zasahovala na západ do povodí horní Emže a Lippy. Na severu dosahovala oblast chamavská asi k pramenům Hunty, na jihu mohla býtí jejím pomezím část toku Ruhry.

Proti lokalizaci Chamavů, jak vyplývá z dat Ptolemaiových, by snad mohlo býtí uvedeno, že krajinný název *Hameland* nebo *Hamaland*, který se uchoval jako historická reminiscence na Chamavy, se nevztahuje na území právě popsané, nýbrž na končiny dále k západu ležící, a to na oblast východně od řeky Ijssely

¹ Srov. str. 37 a d.

² Podrobnější výklad v. níže str. 158 a d.

³ Tak soudil už také Zeuss, D. N. 92; jinak ovšem s jeho umístěním Cherusků severně od Harzu (tamže 107) také nemohu souhlasiti.

⁴ Srov. o tom výše str. 134 a d.

(vlastní Hamaland) až asi do končiny západně od Münstru (t. ř. saský Hamaland). Než tato názvoslovná památka je doložena z doby mnohem pozdější¹ a nemůže být uváděna jako doklad pro národopisné poměry v dolním Porýní za doby Ptolemaiovy. Ukazuje toliko, že v dobách pozdějších, po Ptolemaiovi, seděli Chamavi dále na západ. Pro tento posun sídel směrem k ústí Rýna máme dobrý výklad v tlaku, který byl na Chamavy vykonáván především expanzí Sasů. Někdy kolem r. 300 musili Chamavi ustoupiti před Sasy i z východní části Hamalandu v západním Münsteru (odtud »saský« Hamaland) a stáhnouti se zcela k Ijssele a k dolnímu Rýnu². Při dolním Rýně zaznamenává Chamavy také mapa Peutingerská: *Chamavi qui et Franci*. Tímto zápisem zároveň také naznačuje, kam šel jejich pozdější historický vývoj.

Oba Ptolemaiovy názvy kmene — *Χαῖμαι* a *Καμανοί* — jsou v podstatě identické. Prvý, *Χαῖμαι*, vznikl z latinského tvaru *Chamavi* obdobně, jako ze základního řeckého tvaru *Καμανοί* vznikly tvary *Καμμοί* rukop. *ΓΣΦΨ* nebo *Κάμμανοί* (z pův. *Κάμμανοί*) rkp. X (VG. I. 74. 1, 14).

Angrivariové.

Mezi Chauky většími a svými Svěby, tedy jako východní sousedy Brukerů větších a Chaimů — Chamavů umísťuje Ptolemaios Angrivarie (VG. I. 72. 13 a d.). Jeho popis ukazuje, že Angrivariové seděli v protáhlém území podle Vesery, a to ovšem především na pravém břehu řeky, podobně jako Chaukové větší, není však dosti určitý, pokud jde o otázku, zasahovala-li sídla kmene také za Veseru, na její západní břeh. Většina badatelů, kteří se zabývali touto otázkou, soudí, že sídla Angrivariů zaujímal též území západně od Vesery³. Myslím, že by to snad bylo možno připustiti,

¹ Zeuss, D. N. 91 pozn., 336, Müllenhoff, DA. IV². 423.

² Bremer, Ethnogr. 134, 156, Much, D. Stammeskunde³ 82, 94, Hoops RL. I. 369.

³ Zeuss, D. N. 108, Müllenhoff, DA. III. 314, IV². 424, 436 a j., Müller 260 pozn. k ř. 1, L. Schmidt, GdSt. II. 95, a j.; k historii kmene srov. též Bremer, Ethnogr. 134 a d., a proti tomu Much, Hoops RL. I. 105.

pokud se týká území ve velkém oblouku Vesery od Minden po Brémy. Tacitově zprávě o pohromě Brukerů a o rozdělení jejich území mezi Chamavy a Angrivarie¹ lze věřit, jak jsem vyložil již ve stati o Chamavech, alespoň potud, že skutečně Chamavi a Angrivariové využili svého vítězství tak, že se zmocnili části území, osazeného dotud Bruktery. Přírozenou hranicí území brukterského na východě byla původně podle geografického rázu kraje Vesera. A tu jsou dvě možnosti výkladu ke zprávě Tacitově: buď Brukteři překročili tuto přírodní mez, zaujali část území východně od Vesery (mezi Veserou a Leinou) a byli odtud vytlačeni Angrivarii — pak bychom mohli předpokládati, že zůstala nadále Vesera přírozeným rozhraním mezi oběma kmeny; nebo Brukteři nepřekročili Vesery a byli poraženi na svém území západně od řeky — pak bychom musili zprávě Tacitově rozumět tak, že Angrivariové zabrali území západně od řeky (mezi Veserou a Huntou). Které z obou těchto eventualit máme dáti přednost pro dobu Ptolemaiovu, není z dat Hyfégése patrné. Ptolemaios ani u Brukerů ani u Angrivariů neoznačuje výslovně Veseru jako rozhraní, a při jeho nepatrných vědomostech o hydrografii vnitrozemí Germanie² je dobře možné, že vůbec nevěděl, kudy Vesera v oněch končinách teče. A kdybychom spojili počátek Vesery (soutok Verry a Fuldy) přímou čarou s ústím, jak vyžaduje základní předpis geografie Ptolemaiovy³, zůstala by valná část území ve velkém oblouku Vesery napravo od této čáry, tedy na straně angrivarijské.

Latinský název kmene *Angrivarii* je reprodukován v rkp. X tvarem *Ἀγγριουάριοι*, v rkp. tř. *RŪr* tvarem *Ἀγγριουάριοι*, je tedy pravděpodobné, že správný tvar *Ἀγγριουάριοι*, který mají *NFZZΣΦΨ*, byl též v archetypu (VG. I. 72. 14).

Langobardi.

Na východ od Angrivariů jmenuje Ptolemaios mezi Chauky a Svěby (Angly) dva kmeny, a to Langobardy a Dulgumnie.

¹ Tacitus, G. 33.

² Srov. o tom i o příčinách toho výše str. 58 a d.

³ Srov. VG. I. 101.

Langobardy cituje Ptolemaios dvakrát, a to při Rýně jako první článek svébského pásma, a po druhé v této spojitosti při Labi. Langobardy porýnské musíme, jak jsem již vyložil¹, jako samostatný kmen vyškrtnouti. Zbývají tedy jen Langobardi v Polabí, o nichž máme zachovány zprávy také u Strabona, Velleia Patercula a Tacita². V hlavních rukopisech se pro tyto Langobardy zachovalo jméno *Λαγκοβάρδοι* a pod. (odst. 9, VG. I. 72. 14), v němž zdvojené *x* vzniklo z *γκ*, jež nacházíme také v řeckém názvu kmene u Strabona³. Není tedy podstatného rozdílu mezi tímto jménem a názvem Langobardů v Porýní (*Λαγγοβάρδοι*, odst. 6 a 8, VG. I. 70. 1, 72. 2), který je toliko svým *γγ* bližší názvu latinskému. Tvar *Λαγγοβάρδοι*, který mají i na tomto místě rkp. *NFAZEB*, vznikl pravděpodobně podle analogie tvaru v odstavci 6.

Pokud se týká území, které Langobardi obývali, podává nám Ptolemaios opět nejlepší data ze všech starověkých autorů. Vymezuje je na severozápadě sídly větších Chauků, na západě sídly Angrivariů, na jihu sídly Dulgumniů, na východě a jihovýchodě sídly Anglů. Na severu (sv.) bylo jejich hranicí Labe. Ptolemaios tu sice výslovně o Labi nemluví, než podle celého kontextu nemůže o tom býti pochyby. Tok Labe je od území Kalukonů severně od českých hor až po ústí do Germánského okeanu rozhraním kmenových území. Sousedy s obou stran Langobardů — větší Chauky a Angly — Ptolemaios výslovně ohraničuje Labem, které právě v těch končinách teče v celku přímým směrem od vtoku Havoly až po ústí do moře, je tedy zřejmé, že toto ohraničení platí i pro Langobardy, umístěné »mezi«³ těmito oběma kmeny. A k tomu konečně přistupuje i negativní doklad: kdyby byl měl Ptolemaios zprávy, že Langobardi sídlí také severně od Labe, byl by je uvedl vedle Teutonoarů a Virunů pod Sasy resp. mezi Sasy a Svěby. Jestliže tak neučinil, je to důkazem, že měl zprávy jenom o Langobardech s levé strany řeky.

Oblast, do které musíme Langobardy podle dat Ptolemaiových umístiti, souhlasí velmi dobře s daty jiných starověkých autorů,

¹ Str. 105 a. d.

² Strabon VII. 1. 3, Velleius Pat. II. 106, Tacitus, G. 40, Ann. II. 45 a d.

³ Strabon VII. 1. 3: *Λαγκόβαρδοι*: (rkp. *λαγκόσαργοι*).

především Velleia Patercula a Tacita, i s tím, co víme o sídlech kmene z dob pozdějších. Je to především území, které pozdější historická tradice označuje jako *Bardengau*, t. j. kraj, který kdysi obývali Bardové (Langobardi). Je to východní část lüneburské pláně asi mezi dolním Labem a říčkami Seevou, Jeetzou (přítoky Labe), Wietzou a Lutterem. Jméno »Bardengau« zůstalo tomuto kraji až do 13. století (1205), kdy ustoupilo názvu »terra Luneborg«, »dominium Luneburg«¹. Blasel, který se otázkou langobardských sídel v Polabí v poslední době nejpodrobněji zabýval, soudí po vzoru jiných starších badatelů, že Langobardi sídlieli po svém příchodu do Polabí jenom v Bardengau². Myslím, že tento úsudek není zcela správný. Je pravda, že Tacitus a Ptolemaios podobně jako nejstarší kronikáři langobardští mluví o Langobardech jako o kmeni s menším počtem příslušníků³, uvážíme-li však, jak opravdu málo lidí při primitivním extensivním hospodaření té doby mohly uživiti chudé pláně Bardengau, a naopak zase, jak velký historický úkol vykonali Langobardi později, nezbyvá, myslím, než abychom jim přiřkli přece jen poněkud větší území, a to tím více, že u lidu tak osobitých vlastností, jak nám je dokládají historické zprávy u Langobardů, musíme předpokládati dlouhý vývoj v kmenovém území tak přírodou se všech stran uzavřeném, aby opravdu k takovému vývoji mohlo dojíti. Bardengau měl kromě Labe na severu jakž takž dobré hranice také na západě a na východě (řeky, provázené močály a snad i močálovitými pralesy), kdežto na jihu takových hranic neměl. Myslím proto, že už i tento geografický ráz kraje nás nutí, abychom i s té strany hledali trať, která mohla býti přirozeným ohraničením sídel kmene. Nejbližší takovou přírodní hranicí je tok řeky Allery, pobočky Vesery s pravé strany. Allera byla pro Langobardy tak vhodným a zároveň i tak

¹ Srov. k tomu Zeuss, D. N. 110, Müllenhoff, DA. IV². 464, Bremer, Ethnogr. 215, Much, D. Stammeskunde³ 115, Hoops Reallex. III. 123; Blasel, Wanderzüge d. Langobarden (Vratislav 1909), 30 a d., V. Novotný, ČD. I. 1. 163, Šimek, Archeologie a pobyt Langob. v Čechách, Pravěk VIII (1912), 85, Č. a M. 198, Schütte, Forefathers II. 140 a d.

² Blasel, v. výše 30 a d., 37.

³ Tacitus, G. 40: Langobardos paucitas nobilitat; Ptolem. II. 11. 9: Ἐλάσσονα δὲ ἔθνη... Λαγκοβαρδοί; Origo gentis Lang. 1: gens parva quae Winnilis vocabatur; Paulus Diaconus, HL. I. 7: numero perezigui.

nezbytným ohraničením jejich državy se strany jižní, že by se k ní byli při své divoké bojovnosti, dosvědčené i římskými historiky¹, dojista probjovali, kdyby nebyla ohraničovala jejich území od počátku. Na západě mohla doplňovati ohraničení langobardského území snad řeka Örtze, ne-li ještě západnější Böhme (obě přítékají od severu do Allery), na východě v nedlouhé trati mezi prameny Jeetzy a horní Allerou bažiny Drömlingu a zčásti snad i řeka Ohre.

Území takto přírodou se všech stran ohraničené poskytovalo Langobardům větších možností vývojových než pouhý Bardengau, přece však svou chudobou a bažinatým rázem nepřipouštělo příliš hustého osídlení, takže můžeme i tu dobře chápati zprávy o nevelikém počtu příslušníků kmene, ale i o jejich loupeživé výbojnosti. Půda jejich vlasti jim nemohla poskytovat dostatečné obživy, a tak docházelo k občasnému odlivu mladších příslušníků kmene, kteří hledali obživu jinde. Jak ukazuje zpráva Strabonova², snažili se především zaujmouti půdu i na protějším (pravém) břehu Labe. Než při trvalé a stále rostoucí expansi nordických kmenů, kteří se mohli šířiti toliko na jih a jihovýchod, je sotva pravděpodobné, že by územní zisky langobardské na pravém břehu Labe byly mohly nabýti většího a trvalejšího významu³. Že by byl již r. 6 po Kr. celý kmen trvale opustil svá sídla a usadil se na druhé straně Labe, jak vyvozuje Bremer ze slov Strabonových *ἄντι δὲ καὶ τελέως εἰς τὴν περαιῖαν οὗτοι γε ἐκπεπτώκασι φεύγοντες*⁴, nelze ničím dokázati. Zápis Strabonův lze dobře uvéstí v soulad se zprávou Velleia Patercula o porážce Langobardů⁵, která ovšem při jejich nepoddajnosti nutně musila mítí za následek hromadný útěk před římskými vojsky do Zálabí, kde byli uprchlíci ochotně přijati svými sousedy. Ani Strabon, ani Velleius Paterculus nemají však zmínky o tom, že by byl Tiberius nějak disponoval uprázdněným územím. To je důkazem, že langobardské území nebylo opuštěno úplně, a že

¹ Velleius Pat. II. 106: gens etiam Germana feritate ferocior; Tacitus, G. 40: plurimis et valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed proeliis et periclitando tuti sunt.

² Strabon VII. 1. 3.

³ To třeba mítí na paměti při posuzování teorií o sídlech toho kmene s obou stran Labe, srov. na př. L. Schmidt, GdSt. I. 431, a j.

⁴ Bremer, Ethnogr. 215; srov. k tomu Much, Hoops RL. III. 123.

⁵ Velleius Pat. II. 106.

uprchlá část kmene měla možnost návratu do svých starých sídel. A text zprávy Tacitovy spolu s určitým záznamem Ptolemaiovým ukazují, že k tomuto návratu skutečně také došlo¹.

Bojovná povaha langobardského lidu vedla při vzrůstu populace k tomu, že byly podnikány loupežné nájezdy a vojenské výpravy, ať již samostatné, či pomocné výpravy při válečných taženích jiných kmenů. O jedné takové výpravě značně velkého patrně oddílu langobardských bojovníků, který se octl až na hranicích římské Pannonie, se dovídáme z dějin markomanských válek², a podobného rázu mohla snad býti také výprava, která zavedla Ptolemaiovi podnět k umístění Langobardů v Porýní.

Z výprav toho druhu se vracela vždy jenom část účastníků zpět. K radikálnímu vyprázdnění langobardského území došlo ovšem teprve za velkého stěhování kmene, o němž se dovídáme z langobardských kronik 7.—9. století³. Že ani tehdy neodešli všichni příslušníci kmene, toho dokladem je právě existence krajinného názvu *Bardengau*, který se udržel do pozdních dob historických.

Dulgumniové.

Druhý „menší“ kmen, který Ptolemaios klade na východ od Angrivariů „pod“ Langobardy, jsou Dulgumniové (VG. I. 72. 14 a d.). Poloha jejich sídel vyplývá z dat Ptolemaiových dosti bezpečně. Jako

¹ Že by Tacitus mluvil o Langobardech jako obyvatelch území na pravé břehu Labe, jak tvrdí Bremer, Ethnogr. 215, nelze ničím doložit; srov. též Much, v. výše.

² Dion LXXI. 3. 1a, ed. Boissevain III. 250 a d. (Petrus Patricius, fragm. 6). K chronologii události v. J. Dobiáš, Epigrafické studie, ČČM XCVII (1923, odd. dnchov.), 51 a d., kde podán také přehled starší literatury. Th. Hodgkin, Italy and her invaders V (Oxford 1895), 88 a d., 101 a d., Domaszewski, Marcus-Säule 113 a d., Bremer, Ethnogr. 216, a j. soudí, že zpráva Dionova je dokladem, že už tehdy seděl celý kmen Langobardů nebo alespoň jeho podstatná část trvale v území severně od Dunaje. To je ovšem jen čirá domněnka, kterou neodůvodňuje ani zpráva Dionova, ani reliefy na sloupu Markové, a kterou nejlépe vyvrací už sama okolnost, že o Langobardech v Podunají slyšíme až zase po více než třech stoletích, srov. Prokopios, BG. II. 14; správně tuto domněnku odmítl již Blasel, Wanderzüge d. Lang. 54 a d., 59, L. Schmidt, GdSt. I. 432, Much, Hoops RL. III. 124, a j.

³ Srov. k tomu Šimek, Č. a M. 200 a d., KG. 140 a d.

sousedé Langobardů s jižní strany měli pravděpodobně za severní pomezí řeku Alleru, na západě byla nepochybně přirozeným rozhraním jejich državy a území Angrivariů řeka Leine, na východě proti Anglům mohla snad býti přírodní hranicí řeka Ocker a na jihu, proti Cheruskům, západní část pohoří Harzu, vyplňující celou prostorou od horní Ockry až po Leinu.

Kromě Ptolemaia jmenuje tento kmen z antických spisovatelů jen ještě Tacitus, který praví, že za Angrivarii a Chamavy (t. j. východně od nich) sedí Dulgubniové, Chasuariové a jiní kmenové¹. Tacitovy zprávy o kmenech, sídlících od dolního Rýna až za Vesperu, nejsou sice dosti jasné a jejich věrohodnost utrpěla zejména nesprávnou představou Tacitovou o zániku Brukerů² a o velikém rozsahu sídel Chauků od Severního moře až po území Chattů³, ale jeho údaj o Dulgubniech jako východních sousedech Angrivariů souhlasí dobře z výsledkem, k němuž jsme došli podle dat Ptolemaiových⁴ i bez násilné korektury, kterou tu na textu Ptolemaiové provádí Müllenhoff tím, že umísťuje Dulgubnie mezi Langobardy a Angrivarie⁵, t. j. vlastně — podle Müllenhoffova pojetí⁶ — na sever od Langobardů. Tím se ovšem dostává do rozporu s textem Ptolemaiovým a zároveň také sám doznává, že to nesouhlasí ani s Tacitem, takže tu »zůstáváme v nejistotě«⁷.

¹ Tacitus, G. 34: Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgubnii (rkp. dulgibini, dulgitubini, dulcubuni) et Chasuarii claudunt aliaeque gentes haud perinde memoratae. Domaszewski, Röm.-germ. Korrespondenzbl. III (1910), 84 a d., se domýšlel, že se doklad jména kmene uchoval také ve zkratce *Dulg* nápisu, nalezeného v Brigetiu, a vyvodil z toho závěr, že Dulgubniové seděli již za válek markomanských a v dobách následujících na Slovensku při Dunaji proti Brigetiu. Jeho výklad byl většinou bez kritiky přejímán, srov. Kauffmann, DA. I. 407 pozn. 2, II. 65, L. Schmidt, GdSt. II. 139, 177, 179, E. Nowotny, Römerspuren 5 (s nedůvěrou se o něm vyslovil R. Much, Hoops RL. I. 493); J. Dobíáš, ČČM XC VII. 117 a d., však dokázal, že výklad Domaszewského není správný: v nápisu brigetijském nejde o zkratku jména *Dulgubniorum*, nýbrž o místní jméno *Dulca* = Doliché, město v Syrii.

² Tacitus, G. 33, srov. výše str. 104.

³ Tacitus, G. 35, v. výše str. 113.

⁴ Srov. přípoj. mapku II.

⁵ Müllenhoff, DA. IV². 427: „so ist er zu berichten!“

⁶ Srov. Müllenhoff, DA. II mapka č. IV.

⁷ Tamže IV². 427. Jiné lokalisace Dulgubniů srov. Zeuss, D. N. 112,

Jméno kmene zachovaly všechny hlavní rukopisy ve formě *Δουλγούμνιοι* (*δουλγούμνιοι* *W*). Podle tohoto tvaru upravil také J. Grimm latinský název kmene *Dulgibini*, *Dulgitubini*, *Dulcubuni*, jak jej zachovaly rukopisy Tacitovy Germanie, na *Dulgubnii*¹.

Teutoni — Teutonoaři, Virunové, Auarpi.

Mezi Sasy a Farodény se strany jedné a Svěby — jsou zde míněni zřejmě Semnoni — se strany druhé zaznamenává Ptolemaios dvě dvojice jmen: západněji Teutonoary a Viruny, východněji Teutony a Auarpy (odst. 9, VG. I. 72. 15 a d.). Názvy *Τεύτονες* *Τευτονό-αροι* jsou tautologické², musíme je proto umístiti vedle sebe jižně od Sasů a Farodénů v dlouhém územním pruhu od Labe až k Odře. Tím je zároveň řešena také otázka lokalisace obou zbývajících »kmenů«: Viruny třeba umístiti západněji při Labi, mezi Teutonoary a Semnony, Auarpy východněji při Odře, mezi Teutony a Semnony.

Kdežto Teutoni jsou ze starších dob historických velmi dobře známi a zbývá u nich jenom otázka, byli-li ještě za doby Ptolemaiovy tak mocným kmenem, aby mohli držeti celý onen rozsáhlý územní pruh od dolního Labe až k dolní Odře, nejsou nám jména obou druhých »kmenů«, Virunů a Auarpů, odjinud vůbec známa. Vznikla proto domněnka, že tu jde o dvojí zkomoleninu jména Varnů — Varinů starověkých a středověkých autorů³: *Οὐρίουνοι* z *Οὐάρινοι*, *Αὔαρποι* z *Οὐάροι*⁴. Přepsáním nebo přeslechnutím při dik-

Much, Hoops RL. I. 493, D. Stammeskunde³ 88, Kauffmann DA. I. 407, L. Schmidt, GdSt. II. 138 a d.

¹ J. Grimm, GdSpr. I². 433 a d., srov. k tomu Müllenhoff DA. IV². 426 a d., Much, Hoops RL. I. 493, Kauffmann, DA. I. 407 pozn. 2.

² Srov. Müller 261 pozn. k ř. 1.

³ Plinius, NH. IV. 99: Varinnae, Tacitus, G. 40: Varini, Cassiodor, Var. III. 3: Guarni, Jordanes, Get. 44: Varni, Prokopios, BG. II. 15, III. 35, IV. 20: Οὐάροι, Fredegar IV. 15: Varni (Warni), Lex Angliorum et Werinorum, hoc est Thuringorum, a j.

⁴ Srov. k tomu Zeuss, D. N. 132 a d., 360 a d., Müllenhoff, DA. II². 80, IV². 467 a d., Müller 261, Bremer, Ethnogr. 117. Much, Hoops RL. IV. 315 a d., 483 a d., ZfdA LVII. 159.

tandu mohly tyto zkomoleniny lehkou vzniknouti¹. A pravděpodobnost výkladu, že název *Οὐρίωνοι* je pouhou zkomoleninou tvaru *Οὐάρινοι*, je také ještě podepřena zajímavou shodou s textem Tacitovým: Tacitus jmenuje Variny vedle Anglů (za Angly)² a Ptolemaiovi Viruni jsou podle toho, co bylo nahoře uvedeno, skutečně také přímými sousedy Anglů, jsouce od nich odděleni toliko řekou Labem. Můžeme tedy tuto identifikaci bez rozpaků přijmouti. A pro ztotožnění Auarpů s Variny svědčí podle mého soudu také jméno Ptolemaiovy osady *Οὐρίωνον* (odst. 12, VG. I. 76. 20), umístěné kdesi na východním okraji území domnělých Auarpů, při cestě pooderské. Ptolemaios klade tuto osadu na 40°30' zeměp. délky, tedy značně daleko na východ, to však nás nesmí másti³, protože Virunon stejně jako jiné body při velkých obchodních tratích severně od dnešních Sudet je vázáno na pohoří Askiburgijské, které se Ptolemaiovi z příčin, o nichž jsem se již zmínil⁴, posunulo k východu.

Oba ethnické názvy *Οὐρίωνοι* a *Αἰάριοι* jsou v obou rukopisných třídách Hyfégése, byly tedy také v archetypu a pravděpodobně již i ve vlastním rukopisu Ptolemaiově. Dostaly se do něho patrně stejně jako oba názvy Teutonů ze dvou různých cestovních záznamů, z nichž alespoň jeden byl — soudíc podle rozsáhlosti území obojích Teutonů, pro dobu Ptolemaiovu již sotva pravděpodobné — původu značně starého. Tím je ovšem podstatně ztěženo řešení otázky, jak velká území oba kmenové za doby Ptolemaiovy skutečně obývali.

Pokud se týká Teutonů, byla tato otázka v posledních desítkách letích zkomplikována ještě i nejistotou, byli-li skutečně germánského původu, jak se až do doby Müllenhoffovy⁵ obecně věřilo, či byli-li původu keltského, jak podle nápisu na kameni, nalezeném u Milten-

1 π v *Αἰάριοι* mohlo vzniknouti též chybným čtením ligatury *Ν* (AVARĪNI).

2 Tacitus, G. 40: Anglii et Varini et Endoses...

3 Srov. Zeuss, D. N. 133 pozn., Müllenhoff, DA. IV². 469, a j.

4 Srov. výše str. 39 a d., VG. I. 105, 125.

5 Müllenhoff, DA. II². 113 a d., hl. 115 první prohlásil, že název *Teutoni* byl pravděpodobně jenom „eine altgallische benennung der Nordseevölker“ a že se také galským prostředím dostalo k Římanům. Stanovisko Müllenhoffovo hájí ještě v poslední době proti Muchovi (v. níže) Schönfeld, Wörterb. 224, H. Jacobson, Altgermanisches, ZfdA LXVI (1929), 232 a d. pozn.

berka na Mohanu (*civitas Toutoni*) usoudil G. Kossinna, jehož názor byl až do nedávna všeobecně přijímán¹. V posledních letech se proti výkladu Kossinnovu postavil jmenovitě R. Much, který s ním zprvu též souhlasil², a poukazuje na zprávu Pytheovu o Teutonech při jantarovém pobřeží³ a na staré místní názvosloví v severozápadním Jutsku (kraj Thythesysael, nyní zvaný Thy nad Limfjordem, s hlavním městem Thisted a ostrovem Thyholm) dokazuje, že Teutoni byli Germáni a seděli původně v severním Jutsku vedle Kimbrů, s nimiž se také proslavili na bouřlivém tažení do jižní Evropy, až konečně podlehli válečnému umění Římanů pod vedením Mariovým u Aquae Sextiae v Provenči (102 př. Kr.). Inskripci na mezníku u Miltenberka se jménem *Toutoni* vykládá Much jako doklad, že část kmene se usadila v jižním Pomohání. Tvary jména *Teutoni*, *Teutones*, *Toutoni* vykládá Much keltisací původního germánského názvu kmene⁴. Tím se tedy v podstatě vracíme opět k původní představě o nordickém původu Teutonů⁵. Tento původ dotvrzuje vedle zprávy Mélovy a Pliniovy⁶ také záznam Ptolemaiův. Ovšem, jak už bylo pověděno, nelze pro nedostatek jiných dokladů přijímati zápis Ptolemaiův v celém rozsahu. Je ovšem možné a také

¹ G. Kossinna, Westd. Zeitschr. IX (1890), 213 a d., Much, Beitr. XVII 5 a d. 9, 53, 218, Bremer, Ethnogr. 37, 58, Bretholz, GBM. (1912), 16, a j.; proti tomu srov. L. Laistner, German. Völkernamen (zvl. otisk. z Württemb. Vierteljahrshefte f. L.-Gesch. 1892), 22 a d.

² Much, v. výše.

³ Plinius, NH. XXXVII. 35; Zeuss, D. N. 147 pozn. soudil, že tu jde o Pliniův omyl v citaci.

⁴ Much, D. Stammeskunde³ 59, 96, Wörter u. Sachen VI. 228, Hoops RL. IV. 314 a d., ZfdA LXV. 9 a d., 13 a d., LXIX. 23 a d., 31 a d., srov. též L. Schmidt, GdSt. II. 5 a d., 144.

⁵ Srov. Jullian, Hist. de la Gaule III. 45, 50, 53, Noreen, Fornvännen XV. 26, Karsten, Germanen 80 a d., 149, 232, Schütte, Forefathers II. 319 a d. Keltský původ Teutonů dokazují v posledních letech znovu S. Feist, Ebert RL. IV. 1. 276 a d., Neuere Germanenforschung, Acta philol. Scandinavica, Tidskrift for nordisk sprogforskning I (1926—1927), 157 a d., 164, 168, Was verstanden die Römer unter »Germanen«? Teuthonista IV (1927/1928), 4 a d., 12, a Stähelin, Schweiz i. röm. Zeit² 47 a d.; srov. proti tomu odpověď Muchovu, ZfdA LXV. 8 a d., LXIX. 23 a d.

⁶ Mela III. 3: Codanus ingens sinus ... in eo sunt Cimbri et Teutoni; 6 (54): in illo sinu ... Scadinavia, quam adhuc Teutoni tenent; Plinius v. výše.

pravděpodobné, že zbytky kmene zůstaly i po odchodu jeho jádra dále seděti na severu a že tedy zpráva Ptolemaiova je alespoň zčásti správná přes to, že Tacitus již Teutonů nezná (nejsou-li skryti pod Tacitovými *Nuithones*, jak se domýšlel Zeuss¹), ale celý pruh územní od Labe až po Odru, který u Ptolemaia Teutonoři a Teutoni zaujímají, dojista již v II. století po Kr. držeti nemohli.

Jinak je tomu ovšem s Varny — Variny. Podle dat Ptolemaiových jsou přímými sousedy Anglů, což souhlasí jak s výřekem Tacitovým², tak také s tím, co víme o nich a jmenovitě o jejich společném zákonodárství z pozdějších dob³. Jejich význam ve světě germánském byl velmi značný, podobně jako význam jejich sousedů Anglů a Sasů. Známe je z četných zpráv historických⁴ a nesporně je dokládají i četná stará osobní jména germánská jako Werin-breht, Werin-hari (Werin-heri), Werin-hart a j.⁵ Můžeme jim proto právem přidělití územní pruh mezi Labem a Odrou, který svým Virunům a Auarpům připisuje Ptolemaios. Tato jejich država byla později za velkého pohybu germánských kmenů v oblasti mezi Labem a Vislou roztržštěna, snad i přímým tlakem Slovanů, postupujících přes Odru k Labi. Část Varnů ustoupila dále k severu nebo k severozápadu, kde se dostala do přímého sousedství s Dány⁶, jiná splýnula se Sasy, jiná s Angly v Durinsku⁷. Jádro kmene se po-

¹ Zeuss, D. N. 146 a d. pozn., 146 a d., srov. Tacitus, G. 40 a k tomu Müllenhoff IV². 469, 570 a d.

² Tacitus, G. 40. K tomu srov. Zeuss, D. N. 132, Müllenhoff, DA. IV². 467; Bremer, Ethnogr. 117, soudí, že Ptolemaios obrátil pořad Sasové — Varnové — Anglové tím, že Angly umístil k levému břehu Labe místo do Jutska nebo do Šlesviku a Holštýnska.

³ Lex Angliorum et Werinorum, hoc est Thuringorum; srov. k tomu Zeuss, D. N. 363, 495, Müllenhoff, DA. IV². 467, Bremer, Ethnogr. 117, Much, Hoops RL. IV. 483, D. Stammeskunde³ 97, Rietschel, Hoops RL. III. 153, IV. 442.

⁴ Srov. jejich přehled u Zeusse, D. N. 361 a d.

⁵ Müllenhoff, DA. IV². 468, Much, D. Stammeskunde³ 98, Hoops RL. IV. 484.

⁶ Prokopios, BG. II. 15. Srov. k tomu Bremer, Ethnogr. 117, a zamítavé stanovisko Niederlovo, SS. I. 26.

⁷ Srov. lex Angliorum et Werinorum, hoc est Thuringorum, a k tomu Zeuss, D. N. 363, Much, D. Stammeskunde³ 97 a d., Hoops RL. IV. 483; proti tomu Bremer, Ethnogr. 117.

sunulo na jihozápad směrem k dolnímu Rýnu¹. Že část Varnů zůstala ve svém starém území a splynula s novým slovanským lidem, ukazuje souvislost jejich jména se jménem slovanských Varnů, Varnavů² (řeka Varnava, dn. Warnow, dvojí osada Warnow na přítoku Eldy v západ. Branibořích při staré cestě z Wittenberka do Zvěřína a j.). Také tento relativně pozdní historický doklad může tedy býti svědectvím, že lokalisace Ptolemaiiova byla správná.

Mimo kapitulu o Germanii cituje Ptolemaios ještě jednou Variny v kapitole o evropské Sarmatii (III. 5. 8): *Ἀβαρινοὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐριστοῦλα ποταμοῦ*. Tvar *Ἀβαρινοὶ* vznikl zřejmě z *Οὐαρινοὶ*. Ptolemaios umisťuje tyto Variny jižně od Burgundů (Frugundionů)³, tedy daleko od vlastních sídel kmene. Tento záznam lze vyložit podle mého soudu dvojím způsobem: buď jde o mylný záznam, vzniklý podle výpisu z díla Pliniova, v němž jsou Varini rovněž citováni za Burgundy⁴, nebo tu běží opět o záznam kteréhosi zpravodaje, který se v Pověsích setkal s částí kmene na vojenské nebo pod. výpravě. Která z obou eventualit je správnější, nelze dnes rozhodovati. Z Ptolemaiiovy Sarmatie třeba ovšem také tyto Avariny jako samostatný kmen vyškrtnouti⁵.

Ailuaioni (Elveoni).

Mezi Rutikleii a Burgundy jmenuje Ptolemaios Ailuaiony nebo Elveony (*Ἰλλουαίωνες* tř. *RWUR*, *Ἰλουαίωνες* X, odst. 9, VG. I. 72 ř. 18 a d.). Je to kmen patrně totožný s Tacitovými Helvekony⁶.

¹ Prokopios, BG. IV. 20.

² Srov. Šafařík, SS. II. 612, Much, D. Stammeskunde³ 98, ZfdA LVII. 159 a d., Niederle, SS. III. 26, 55, 127, Karsten, Germanen 84.

³ Ptolem. III. 5. 8: *ὅφ' οὗς Φρωγουνθῶνες, εἶτα Ἀβαρινοὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐριστοῦλα ποταμοῦ*.

⁴ Plinius, IV. 99: *Vandili quorum pars Burgodiones, Varinnae...*

⁵ Srov. str. 142 a d.

⁶ Tacitus, G. 43: *Helveconae* (*Helveconas*, ed. Annibaldi: *Helvetonas*, Müllenhoff, GA. 40: *Helvaeonas*); srov. k tomu Zeuss, D. N. 124 a d., Müllenhoff, DA. IV². 487 a d., 565, Grimm, GdSpr. I². 497, Much, Beitr. XVII. 25 a d., D. Stammeskunde³ 123, Hoops RL. II. 503 a d., III. 168, Schütte, Ptol. maps 110, Forefathers II. 44, Niederle, SS. III. 28 pozn. 2, 53 pozn. 4.

Ovšem je u obou autorů podstatný rozdíl v umístění kmene. Tacitus jej pokládá za větev Lugiů, kdežto Ptolemaios jej cituje jako kmen úplně samostatný, oddělený od jeho Lugiů celou oblastí burgundskou. Tomuto rozporu netřeba však přičítati zvláštního významu, protože Tacitus — na rozdíl od Plinia¹ — nezná vůbec Burgundů. Měl-li na Ptolemaiovu lokalisaci a snad i na útvar jména kmene vliv také Pliniův zápis o Hillevionech², nelze dnes rozhodnouti.

Oblast, která by připadla Ptolemaiovým Ailuaionům na dnešní mapě, je opět území geograficky celkem dobře ohraničené a mohlo tedy býti skutečně obýváno samostatným kmenem: na východě je ohraničeno dolní Vislou, na jihu Notečí a na západě a severozápadě jezernatou oblastí, jíž se dnes dává jméno Jezerní plošina pomoranská.

5. OBLAST SEVERNĚ OD POHOŘÍ ASKIBURGIJSKÉHO A MÉLIBOCKÉHO A OBLAST ČESKOMORAVSKÁ.

Nesnáze, jež Ptolemaiovi způsobilo mylné zakreslení dvojí oblasti českomoravské, se projevují velmi silně také v jeho přehledu národopisném. Roztržení spojitosti obou pohoří, Mélibockého a Askiburgijského, a posunutí pohoří Askiburgijského o půldruhého stupně směrem k severu, způsobilo Ptolemaiovi chaos především v ethnografických záznamech o končinách ,nad‘ pohořím Mélibockým, kde mu vybývala mnohem širší prostora ve směru poledníkovém než za Labem v oblasti mezi pohořím Askiburgijským a územím semnonsko-burgundským. Následky toho se projevily v národopisném výčtu Ptolemaiově (odst. 10, VG. I. 72. a d.) podle mého soudu trojím způsobem. Především tím, že Ptolemaios upustil od popisu celého pásma ,nad‘ obojím pohořím od západu k východu a rozdělil toto pásmo ve dvě oblasti, jednu ,nad‘ pohořím Askiburgijským, druhou ,nad‘ pohořím Mélibockým. Další důsledek byl ten, že se musil v západnější oblasti uchýliti k jakémusi kompromisnímu řešení tím, že připjal zde svůj výčet k Labi a postupoval směrem celkem jižním místo jihozápadním a západním, jak by byly spíše vyžadovaly skutečné poměry. A třetí důsledek byl, že se mu

¹ Plinius, NH. IV. 99.

² Tamže IV. 96: Hillevionum gente quingentis incolente pagis.

velká část dnešních Čech dostala na východ od této druhé oblasti, což nacházíme u Ptolemaia také skutečně vyjádřeno tím, že přechází od výčtu kmenů „nad“ pohořím Mélibockým k výčtu kmenů v dnešních Čechách obratem *ὄν πρὸς ἀνατολὰς*...¹

V podstatě se tedy rozpadl Ptolemaiovi národopisný výčet v tomto (10.) odstavci na tři části, t. j. na část vpravo od Labe „nad“ pohořím Askiburgijským, v níž jmenuje Silingy a dvojí Lugsy, Omanské a Dunské, dále na část „nad“ pohořím Mélibockým vlevo od Labe (zhruba), v níž cituje Kalukony, Cherusky a Chamavy, a konečně na část českomoravskou „pod“ obojím pohořím, v níž vyjmenovává Bainochaimy, Bateiny, Korkonty, Lugsy Bury, Sidony, Kogny (Kotiny) a Visburgie.

Z praktických důvodů se v své úvaze o těchto kmenech opět poněkud odchýlím od pořadu Ptolemaiova tím, že v části severovýchodní začnu s Lugsy při východním pomezí Germanie, tedy tam, kde jsem skončil s Ailuaiony (Elveony) a dříve již s Burgundy, a že hned v této části pojednám také o třetí větvi Lugů, o Burech. O Chamavech jsem pojednal již ve spojení s Chaimy², proto zde úvaha o nich odpadne.

Lugové.

Ptolemaios dělí Lugsy podobně jako Svěby na tři větve nebo kmeny, a to na Lugsy Omanské a Dunské, sedící na jih od Burgundů až k pohoří Askiburgijskému (VG. I. 72. 21 a d.), a na Bury, které umísťuje jižně od tohoto pohoří mezi Korkonty a prameny řeky Vistulu (tamže 74. 4 a d.). Toto umístění Ptolemaiovo celkem dobře souhlasí s textem Tacitovy Germanie, podle něhož Lugiové sedí severně od „souvislého pásma horského“, protínajícího „Suebii“³, a Burové jižně od tohoto horského pásma mezi kmeny, kteří zaujali územní pás „v zádech“, t. j. severně od podunajské oblasti, osídlené Markomany a Kvády. Tacitus se tu arci vyjadřuje

¹ VG. I. 74. 2.

² Str. 143 a d.

³ Tacitus, G. 43: dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt. ex quibus latissime patet Lugiorum nomen...

dosti neurčitě, cituje Bury jako poslední kmen v řadě vedle Marsignů, Kotinů a Osů¹, takže mu teprve řádně porozumíme, srovnáme-li jeho zprávu s údaji Ptolemaiovými. Vidíme pak, že Bury Tacitovy nesmíme umisťovati snad kamsi na východ od Osů, nýbrž že Tacitus vědomě uvedl Bury až na konci této řady čtyř jmen, protože seděli nejdále na sever od Dunaje. Je tedy třeba rozuměti výčtu Tacitovu tak, že při Dunaji seděli vedle sebe od západu k východu² Markomani a Kvádové, za nimi jako druhá řada kmenů Marsignové (Marsingové), Kotini a Osové, a nejdále na sever Burové. Přímý styk Burů s Kvády, který předpokládá zpráva Tacitova, byl dobře možný v pohraničních horách dnešního severozápadního Slovenska³. Můžeme tedy Bury Tacitovy velmi dobře umístiti do téhož území, do kterého je lokalisuje Ptolemaios. Ve prospěch této lokalisace svědčí zřejmě i to, že Tacitus vedle Marsignů označuje také Bury výslovně jako kmen svébský.

Srovnáme-li data Ptolemaiova s dnešní mapou, vidíme, že Lugům Omanským a Duským připadá oblast po obou stranách horní Odry. Přírozené geografické rozhraničení této oblasti ukazuje na to, že bychom Lugům Omanským mohli přidělití především území napravo od Odry až asi po horní a střední Vartu, Lugům Duským především území mezi levým břehem Odry a asi dnešními východními Sudetami. Větší část dnešního našeho Slezska, Kladska a část severní Moravy zaujímala podle dat Ptolemaiových sídla Burů.

Tacitus Bury k svým Lugiům nečítal. Zato dělil své Lugie severně od pohoří na větší počet jednotek — „civitates“. Jako nejsilnější z nich jmenuje Harie, Helvekony (Helvetony), Manimy, Elisie a Nahanarvaly⁴. Nevíme ovšem, šlo-li tu vesměs jen o kmeny v našem dnešním pojetí, či také snad jen o menší celky. Neble-

¹ Tacitus, G. 43 začátek: *Retro Marsigni, Cofini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt... omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium iugumque insederunt.*

² Srov. k tomu Šimek, Č. a M. 50, 134 a d., 158, KG. 136 a d.

³ Šimek. KG. 137.

⁴ Tacitus, G. 43: *latissime patet Lugiurum nomen in plures civitates diffusum. valentissimas nominasse sufficet, Harios, Halveconas (n. Helvetonas), Manimos, Elisios, Nahanarvalos.*

díme-li k Helvekonům, kteří mají pravděpodobně svou obdobu v Ptolemaiových Elveonech (Ailuaionech, v. t.), mohlo by z názvů Ptolemaiových jediné Ὀμανοί (Μανοί?) upomínati na Tacitovy Manimy. Jak tento název zněl v původním rukopise Ptolemaiově, nelze dnes ovšem již bezpečně zjistiti. Rukopisy tř. *RWUr* mají název *λοῦτοι οἱ ὀμανοί* (nebo pod.), *X* má *λοῦγοι οἱ ἰόμαννοι*. Vzhledem k tomu, že náslovné *ι* v *ἰόμαννοι* rkp. *X* mohlo vzniknouti při diktandu reduplikací předcházející hlásky v členu *οἱ*, lze mítí za to, že jméno kmene znělo v archetypu rukopisů dnes známých tak, jak je reprodukováno v rkp. tř. *RWUr* (ovšem se správným tvarem *λοῦγοι*). Není však vyloučeno, že jméno bylo již i v archetypu porušeno a že mohlo vzniknouti ze staršího ještě *ΑΟΥΓΟΙΟΙΜΑΝΟΙ*, ne-li dokonce *ΑΟΥΓΟΙΟΙΜΑΝΙΜΟΙ*¹.

Jméno druhé části Lugů při severní straně pohoří se zachovalo v několika více méně zkomolených formách. Rukopisy třídy *RWUr* mají většinou tvar *λουγιδιδούνοι* nebo *λουγγιδιδούνοι*, *ZEB* mají tvar *λουγιδιδούνοι*, *ΣΦΨ* *λοῦγοι διδοῦνοι* a *X* *λοῦγοι οἱ ἰδουνοι*. Ze všech těchto rukopisných forem lze usuzovati, že původní tvar jména byl *ΑΟΥΓΟΙΟΙΔΟΥΝΟΙ*, tedy *λοῦγοι οἱ δοῦνοι*. Reduplikací *ι* v členu *οἱ* vzniklo (při diktandu?) opět náslovné *ι* v tvaru *ἰδουνοι* rukopisu *X*. Tvar *διδούνοι* ostatních rukopisů vznikl zřejmě z *οἱ δοῦνοι* a dostal se patrně již do společné předlohy těchto rukopisů. Tím, že zmizel člen, spojující obě části jména, bylo zaviněno, že kopisté ztratili porozumění pro to, že vlastně jde o dvě jména spojená členem *οἱ*, a tak došlo ve většině rukopisů i ke zkomolení první části *λοῦγοι* v *λουγι*, *λουγγι* a *λογγι*². Není tedy správná Wilbergova konjektura *Λούγοι οἱ Λιδούνοι*, kterou převzal do své

¹ Cuntz, Geogr. 64, přijímá tvar Ἰόμαννοι rkp. *X*, praví však výslovně, že tak činí, im Zweifel. Müller 261 a d. se rozhodl podobně jako Wilberg (str. 152) pro čtení Ὀμανοί (Λούγοι οἱ Ὀμ.) a pokládal Omány za totožné s Tacitovými Manimy, kdežto Cuntz (tamže) soudí, že to je možné, ale ne jisté. Také Müllenhoff, GA. 128, DA. IV². 488 podává čtení Ὀμανοί (Λούγοι Ὀμ.) a soudí, že to jest koruptéla z Tacitova Manimi; téhož mínění jsou také Much, Beitr. XVII. 26 a d., Hoops RL. III. 169, D. Stammeskunde³ 123, Schönfeld, Wörterb. 177, L. Schmidt, GdSt. I. 354, Schütte, Beitr. XLI. 34, Ptol. maps 110, Forefathers II. 44, a j. Zeuss, D. N. 124 pozn., souvislost obou jmen zamítal (četl Λούγοι Ὀμανοί, tamže 125).

² Srův. VG. I. 73, pozn. k ř. 22.

edice také Müller¹ a od Müllera největší část vykladačů Ptolemaia novější doby, ani konjektura Müllenhoffova² *Λούγιοι Διδούριοι*. Blíže správnému řešení byl Zeuss jménem *Λούγιοι Δοῦνοι*, založeným na několika podružnějších rukopisech třídy *RWUr*³ a ještě více se mu přiblížil Nobbe, který v své edici přijal do textu tvar *Λούγ(ι)οι οἱ Δοῦνοι*⁴.

Že Ptolemaios vkládal před speciální název jednotlivých větví národa Lugů podobně jako u Svěbů vždy člen *οἱ*, je zcela nepochybné. To dokazuje především text rukopisu *X*, v němž je člen *οἱ* ve všech třech případech zachován, a je to zřejmo i ze zkomo-lenin jednotlivých názvů v rukopisech třídy *RWUr*, pokud v nich člen přímo zachován není. Je tedy nutno zamítnouti také všechny konjektury, podávající názvy jednotlivých větví lugijských důsledně bez spojovacího členu *οἱ*⁵.

Bylo již opětovně uvažováno o etymologii těchto názvů. Není mým úkolem zabývatí se zde podrobněji touto stránkou věci, upozorňuji však přece na zajímavou myšlenku Zeussovu⁶, že *dún* znamenalo původně výšinu, pahorek, a že tedy epitheton *Δοῦνοι* označuje tuto část Lugů podle polohy jejich sídel jako ‚Gebirgsligier‘, a že snad druhé epitheton, *Ῥομανοί*, znamená protiklad — ‚Ligier der Fläche‘. Tedy asi naše: Lugové Horní a Dolní. Tento výklad je nepochybně správný alespoň v prvním případě, pokud se týká Lugů Dunských, sedících při pohoří. Jím se také nejlépe vysvětlí rozpor mezi Ptolemaiovým a Tacitovým dělením Lugů. Vykládati vznik jména Lugů Dunských podle Ptolemaiovy osady *Lugiduna*⁷ není nutné a svědčí proti tomu, jak také už Zeuss uvedl⁸, poloha osady. Ptolemaios klade osadu značně daleko na jih (jz.) od po-

¹ Wilberg 152. 2, Müller 262. 1.

² Müllenhoff, GA. 129.

³ Zeuss, D. N. 125.

⁴ Nobbe, I. 119 ř. 3. Rozpaky Nobbeho charakterizuje, že za proložený název *Λούγ(ι)οι οἱ Δοῦνοι* dal v závorce (ἢ *Λογγιδιδοῦνοι*).

⁵ Srov. Zeuss, D. N. 125: *Λούγιοι Ῥομανοί*, *Λούγιοι Δοῦνοι*, *Λούγιοι Βοῦροι*, Müllenhoff, GA. 128 a d., DA. II². 325, IV². 485, 488 a j.: *Λούγιοι Ῥομανοί*, *Λούγιοι Διδούριοι*, *Λούγιοι Βοῦροι*, Much, Hoops RL. III. 168, a j.

⁶ Zeuss, D. N. 125 pozn. 126.

⁷ L. Schmidt, GdSt. I. 354, Niederle, SS. III. 28 a d. a j.

⁸ Zeuss, D. N. 125 pozn.

hoří Askiburgijského do dnešních Čech, kdežto své Lugsy Dunské umísťuje výslovně na sever od pohoří. Podle mého soudu ukazuje jméno osady, že tu šlo o jakousi kolonii lugijskou v cizím území, pojmenovanou tak lidem, na jehož území se přistěhovalci usadili. Kolonisté nemuseli ani pocházeti z oblasti Lugů Dunských, neboť *-dunon*, druhá část jména osady, je keltská obdoba starého slov. *gradъ*, takže *Lugi-dunon* znamená doslovně *město Lugů*, neoznačujíc nikterak bližší původ obyvatelů osady.

Velmi mnoho bylo již psáno o původu Lugů. Převládají tu celkem tři these. V literaturách slovanských je velmi rozšířeno mínění, že Lugové byli Slované. Němečtí badatelé novější doby jsou naopak jednotni v přesvědčení, že Lugové jsou totožní s Vandaly a že tedy nelze pochybovati o germánském původu jejich. A podle třetí theorie byli Lugové původu keltského. Řešení, které by definitivně rozhodlo tuto spornou otázku, dosud podáno nebylo. Ze slovanských badatelů to byli především stoupeneci směru autochthonistického, kteří věřili, že Lugové byli totožní s Lužičany a odvozovali jejich jméno od stsl. *luggъ*, stč. *lug*, nč. *luh*. Niederle však ukázal¹, že tento výklad není správný, protože z *luggъ* nemohl vzniknouti v dobách na počátku našeho letopočtu latinský tvar *Lugi* nebo *Lugii*, nýbrž jenom tvar **Lungi*, **Longi*, **Lungii*, **Longii*. Niederle soudí, že jméno Lugů snad vzniklo z předpokládaného stsl. **luggъ* (bažina), a poukazuje především na slavinitu Strabonových Mugilonů a na důvody archeologické dochází k závěru, že Lugiové mohli býti původu slovanského². Sám však zároveň také ukazuje, že z důvodů filologických není ani keltský původ jejich vyloučen. Jako doklad uvádí Niederle³ Ptolemaiovy osady *Λουγίδουνον* (II. 11. 12) a *Λουγίωνον* (II. 15. 3), kolonii Lugio v Pannonii a konečně galské *λοῦγος* — vrána⁴. B. Horák poukazuje hlavně na čtyři

¹ Niederle, SS. III. 50 a d., kde podává také přehled literatury, na něž zde odkazuje.

² Niederle, SS. III. 52 a d., 54, Manuel I. 125 a d. Srov. proti tomu námítky Brücknerovy, *Slavia* I (1922), 383. V Rukověti slov. archeologie (Praha 1931), 16 a d. praví Niederle, že »o velkém záhadném kmeni Lugiů nelze bohužel prokázati, že byl vskutku slovanský (čekali bychom jinou formu jména)«.

³ Niederle, SS. III. 54.

⁴ Pseudoplutarch., *De fluviis* 6 (Plutarch V, *Fragmenta et spuria*, ed. Dübner, Paříž 1855), str. 85: *λοῦγον γὰρ τῆ σφῶν διαλέκτῳ τὸν κόρακα καλοῦσι*.

doklady, svědčící o galském původu Lugiů: na místní jméno *Λουγιδουνον*, hojně v oblasti galské, na analogický název britanského kmene *Λούγοι* (Ptolemaios II. 3. 8), na osobní jména *Lugius* a *Lugotorix* a konečně na Tacitovu zprávu o kultu božské dvojice u lugijských *Nahanarvalů*, upomínající na galský kult *Dioskurů*¹.

Z dokladů zde uvedených bych vyloučil *Λουγιδουνον* a ostatní místní jména v naší oblasti a v Pannonii, protože tu jde podle mého soudu vesměs jen o kolonie lugijské mimo vlastní území Lugiů, na území cizím, takže jejich jména nemohou být důkazem o galském původu jejich vlastního obyvatelstva². Že pro naše *Lugidunon* máme analogie v Gallii, má ovšem potud význam, že v Gallii můžeme s jistou pravděpodobností předpokládati galský původ jejich obyvatelstva. Ale pro naše končiny nemají tyto analogie samy o sobě dosti průkazné síly, a podobně by konečně mohly míti také citované názvy osobní i analogické jméno britanských Lugiů význam pouhých indicií³. Velký význam má však podle mého názoru především zpráva Tacitova o dvojbožství *Alcis*, uctívaném u *Nahanarvalů*⁴. Primitivní lidstvo nelpělo na ničem tak houževnatě, jako na starých náboženských obřadech. Je proto dojista velmi důležité, že máme analogický kult doložen u Keltů v Gallii⁵, kdežto u Germánů, pokud víme, jinde podobného kultu nebylo. V této spojitosti roste ovšem také význam citovaných dokladů

¹ B. Horák, Gallové v č. z. 31 a d.

² Srov. výše str. 162 a d.

³ Srov. na př. otázku severoitalských Venetů, kteří mají stejné jméno se slovanskými Venedy a přece nejsou téhož původu.

⁴ Tacitus, G. 43: apud *Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur. praesidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant. ea vis numini, nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium; ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. Ke jménu božství srov. Grimm, D. Mythol. I³. 57, GdSpr. I². 84, Müllenhoff, DA. IV². 491, E. Mogk, Hoops RL. I. 57, J. Loewenthal, Beitr. LI. 287, a j.*

⁵ Srov. zprávu *Timaiou* u *Diodora Sic.* IV. 56: ἀποδείξεις δὲ τούτων φέρουσι, δεικνύντες τοὺς παρὰ τὸν Ὠκεανὸν κατοικοῦντας Κελτοὺς σεβόμενους μάλιστα τῶν θεῶν τοὺς Διοσκόρους· παραδόσιμον γὰρ αὐτοὺς ἔχειν ἐκ παλαιῶν χρόνων τὴν τούτων τῶν θεῶν παρουσίαν ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ γεγεννημένην. K tomu srov. B. Horák, Gallové v č. z. 32 pozn. 41.

názvoslovných, zejména těch, jež známe ze západní keltské oblasti¹.

Historické zprávy, pokud se nám zachovaly, ukazují ovšem především na germánský původ Lugiů. Je to zejména výslovné svědectví Tacitovo, že Burové jsou podle řeči a celého svého bytu Germáni², jakož i zpráva téhož autora, že za pohořím, dělicím Svěbii, žije velký národ Lugiů, rozdělený v mnoho obcí (kmenů)³. Z doby po Ptolemaiovi sem náleží svědectví Cassia Diona, který nazývá horstva, zahrnutá u Ptolemaia v sumární název τὸ Ἀσπιβούργιον ὄρος, u Tacita v název *continuum montium iugum*, za nímž jsou sídla Lugiů (G. 43), *horami Vandalskými*⁴. A konečně je to z pozdější ještě doby zmínka Zosimova, která opět výslovně jmenuje Lugi národem germánským (jejich vůdce má jméno Semnon)⁵.

Historické zprávy nás tedy nutí k závěru, že v době Tacitově a v druhém století po Kr. byla alespoň většina lugijského lidu původu germánského⁶. Uvážíme-li tuto historickou skutečnost ve spojení s tím, co bylo řečeno o starobylém náboženském kultu Nahanarvalů, připomínajícím kult božské dvojice v Gallii, a o názvoslovných analogiích v západní keltské oblasti, jakož i s tím, že jméno Lugiů je u Tacita i Ptolemaia souhrnným názvem ethnickým⁷, nadřazeným pojmem, jehož náplň se mohla časem měnit

¹ Srov. též, co vyložil H. d'Arbois de Jubainville, *Les Celtes depuis les temps le plus anciens jusqu'en l'an 100 av. n. ère* (Paříž 1904), 39 a d., 45 o *Lugovi* a jeho uctívání u Keltů (str. 40 jej ztotožňuje s božstvím, jež Caesar, BG. VI. 17, zve Merkurem: *Deum maxime Mercurium colunt: huius sunt plurima simulacra, hunc omnium inventorem artium ferunt etc.*); srov. k tomu též stať Cramerovu v Pauly-Wissowa RE. XIII (1927), 1717, heslo *Lugos*.

² Tacitus, G. 43: *Marsigni et Buri sermone cultuque Saebos referunt: Cotinos Gallica... lingua coarguit non esse Germanos.*

³ Tamže, srov. str. 159 pozn. 3, str. 160 pozn. 4.

⁴ Dion LV. 1: ῥεῖ δὲ [ὁ Ἀλβεις] ἐκ τῶν Οὐανδαλικῶν ὄρων.

⁵ Zosimos I. 67. 3: Λογιῶνας, ἔθνος Γερμανικόν, .. καὶ Σέμωνα, ... τὸν τοῦτων ἡγούμενον.

⁶ Němečtí filologové odvozují i samo jméno *Lugii* z germánštiny, srov. Müllenhoff, DA. IV². 487, Much, Beitr. XVII. 32, D. Stammeskunde³ 123, Hoops RL. III. 168, Laistner, German. Völkernamen 29, Holder, Alt-celt. Sprachschatz II. 306, Schönfeld, Wörterb. 157, Pauly-Wissowa RE. XIII (1927), 1716 heslo *Lugii*, a j.

⁷ Jen k takovému výkladu nás opravňují historické zprávy. Theorie,

příchodem nových ethnických jednotek a odchodem jiných, dospějeme k pravděpodobnému kompromisnímu řešení, že Lugiové nebo Lugové byli snad původně velkým keltským národem nebo alespoň převážně keltským svazem kmenů v poříčí horní Odry a Varty, a že do tohoto svazu byli přibíráni také germánští kmenové nebo útržky kmenů tlačené svými severními sousedy směrem jižním. V dobách velkého ethnického varu v oblastech jižně od Baltu v průběhu prvního a druhého století po Kr. nabyt tak v zemi lugijské znenáhla převahy živel germánský. Kromě přílivu Germánů spolupůsobil ovšem na tomto převratu nepochybně také občasný odchod původního obyvatelstva keltského. A tak zůstal sice původní keltský souhrný název Lugů a udrželi se i nejsilnější kmenové keltští — Nahanarvali, snad i Hariové¹ a j., ale většina lidu »lugijského« byla již za doby Tacitovy původu germánského. Tímto způsobem si také lehko vysvětlíme zdánlivý rozpor mezi Tacitem a Ptolemaiem v otázce burské: Ptolemaios pokládá Bury, nejj jižnější germánský kmen lugijského svazu, který se již posunul směrem jižním až za pohoří, ohraničující oblast lugijskou, ještě za Lugy, kdežto Tacitus v nich vidí již samostatný svébský kmen (vedle rovněž svébských Lugiů).

Pohyb východních Germánů byl způsoben kromě jiných příčin především asi také expansí a tlakem Slovanů² směrem západním a jiho-

že jméno *Lugii* označuje spíše náboženské společenství některých východogermánských kmenů než svaz politický, nemají opory v dochovaných zprávách a vyrostly hlavně ze snahy, upravit nedostí jasný poměr mezi Vandaly a Lugi. Již Müllenhoff, DA. IV². 488 soudil, že posvátný háj Nahanarvalů byl společnou kmenovou svatyní (Stammesheiligtum) nejen Lugiů, nýbrž i okolních národů, že byl »die höchste cultusstätte des ganzen vandilischen stammes«, při čemž pokládal Lugié za jižní část Vandiliů — Vandalů (dříve, DA. II². 4, 91 soudil naopak, že Vandalové a Burgundi byli odnožemi Lugiů). Theorii o náboženském významu Lugiů vyslovil v poslední době nejurčitěji Schönfeld, Pauly-Wissova RE. XIII. 1715: »Lugii . . . sind eigentlich kein Stamm, sondern eine Kultgenossenschaft von mehreren ostgermanischen Völkern.« Otázku vandalskou nejlépe vyložil po mém soudu Bremer, Ethnogr. 86, 90.

¹ B. Horák, Gallové v č. z. 33.

² Iulius Capitolinus, Vita Marci 14. 1: Victualis et Marcomannis cuncta turbantibus, aliis etiam gentibus, quae pulsae a superioribus barbaris fugerant, nisi reciperentur, bellum inferentibus. Na význam terminu

západním. V době Ptolemaiové sousedili již nepochybně Slované s Ludy na horní Vartě¹. A tu mám za pravděpodobné, že pokračoval proces nahoře popsáný. Do lugijské oblasti se tlačili Slované, zaujímající sídla vytisknutých Germánů. Původní jméno národa Lugů zůstávalo, udržováno snad ještě zčásti potomky původního obyvatelstva (třeba snad již pogermánštělými), ale bylo již přejato a užíváno také lidem slovanským, který se v jeho oblasti trvale usadil. A tento lid zanesl později jméno Lugů ještě dále na západ, do Polabí, kde se v slovanské obměně uchovávalo ve jménu národa Srbů Lužických a jeho země Lužice podnes.

Silingové.

Západně od Lugů a „pod“ Semnony umisťuje Ptolemaios Silingy (VG. I. 72. 20 a d.). Podle jeho údajů a toho, co jsem pověděl v úvodu k této ethnografické oblasti Ptolemaiové, připadalo by jádro území Silingů asi do oblasti horní Sprévy a Nisy Zhořecké. Na jihu šla jejich sídla — analogicky jako u Lugů Duských — až k dnešním Sudetám, t. j. především ke Krkonošům a horám Jizerským. Kde bylo jejich pomezí na východě, proti Lugům, nelze ovšem bezpečně určit. Vzhledem k tomu, že Ptolemaios umisťuje Silingy na jih od Semnonů, o Burgundech se však při nich nezmiňuje, byl by možný dohad, že rozhraním obojího lidu (Silingů a Lugů) byla řeka Bobr.

Jméno kmene nám nejlépe uchoval rukopis X v tvarech *Σιλίγγαι* (VG. I. 72 ř. 21) a *Σίλιγγας* (ř. 24). V rukopisech třídy *RWUr* vypadlo na prvním místě náslovné *σι* vlivem koncovky předcházejícího slova (*οἰκοῦσι λίγγαι*); na druhém místě mají *UrFZGΣ* a j. v násloví *ε* místo *σ*, rukopisy *RVW* mají *ίλιγγας* (náslovné *σ* vypadlo vlivem koncovky předcházejícího členu *τους*), *Ω* a j. mají opět *λίγγαι*². Koruptéla *λίγγαι* a *ίλιγγαι* vznikla pravděpodobně

superiores barbari správně upozornil již Šafařík, SS. II. 522 a d., a po něm Niederle, SS. I. 403, II. 120, III. 61, 65.

¹ Srov. k tomu Šimek, VG. I. 143.

² Srov. už výklad Zeussův, D. N. 127 pozn., a Šafaříkův, SS. I. 456 pozn. 65.

při diktandu a dostala se alespoň na prvním místě už do společné, dnes ztracené předlohy rukopisů tř. *RWUr*.

Ptolemaios je prvý ze středověkých autorů, který nám o kmeni Silingů podává zprávu. Tacitus ani Plinius jich ještě neznají. Věrohodnost zprávy Ptolemaiovy je však doložena z pozdější doby, kdy se jméno Silingů vyskytuje spolu se jménem Vandalů ve Španělsku¹. Že část Silingů zůstala i tehdy na území severně od Sudet (skutečných), ukazuje souvislost jejich jména se jménem dnešního Slezska².

Kalukoni.

Pod Silingy po obou stranách Labe³ seděli podle Ptolemaia (VG. I. 72. 23 a d.) Kalukoni, kmen, který bývá ztotožňován se Strabonovými Kaulky (Chaulky)³. Je-li toto ztotožnění správné, nezbylo by, než vyložití rozdíl v umístění migrací, posunem kmene z končin u Severního moře, kam je Strabon výslovně klade (VII. 1. 3: *πρὸς δὲ τῆ ὠκεανῶ . . . Καυκοί τε καὶ Καοῦλκοι καὶ Καμψιανοί*), do Polabí. Přesnější určení jejich sídel v Polabí působí většinou vykladačů Ptolemaia nesnáze. Nejčastěji bývá přijímáno, třeba s obměnami, stanovisko K. Zeusse, který je umísťoval západně od Semnonů a Varinů, proti ústí Havoly⁴. Hlavní důvod pro to je v (pochybené) lokalizaci Cherusků do území severně od Harzu. Podle určení Ptolemaiova seděl kmen mnohem jižněji, nepřilíši daleko od

¹ Srov. Zeuss, D. N. 455, Niederle, SS. III. 27.

² Srov. k tomu Šafařík, SS. I. 456 a d., II. 395, 422 a d., 430, Zeuss, D. N. 663, Miklosich, Fremdwörter i. d. slav. Sprachen, Denkschr. Ak. Wien, phil.-hist. Kl. XV (1867), 125, Müllenhoff, DA. II². 92 a d., IV². 484, Pospíšil, Nejst. zeměp. sl. 19, Schönfeld, Wörterb. 207, Pauly-Wissova RE. 2. Reihe III (1929), 61, Niederle, SS. III. 26 a d., 55, Much, Hoops RL. IV. 180, Karsten, Germanen 81, 149, Schütte, Forefathers II. 46 a d.; Horák-Profous, Název Slezsko, Sborník z. spol. XL (1934), 1 a d., jinak Wł. Szemkowiez, Historyczno-geograficzne podstawy Śląska (Krakow 1930), 11 a d., a proti oběma posledním výkladům E. Schwarz, Sudeta X (1934), 52 a d.

³ Strabon VII. 1. 3, 4; srov. k tomu Zeuss, D. N. 112, 226, Müller 260 pozn. k ř. 1, 262 pozn. k ř. 3, Schönfeld, Wörterb. 59, Much, Hoops RL. III. 6. Müllenhoff, DA. II². 341, IV². 552 a j. pokládal Kalukony za část Angrivariů.

⁴ Zeuss, D. N. 112.

výtoku Labe z Čech. S údaji Ptolemaiovými by nejlépe souhlasila oblast mezi Černým Halštrovem jako hranicí proti Silingům (tu by skutečně seděli Kalukoni alespoň zčásti „pod“ Silingy) a snad mezi Modlou (Muldou), přítokem Labe s levé strany, jako hranicí proti Cheruskům (v. t.).

Zpráva Ptolemaiova o Kalukonech v sousedství Cherusků připomíná poněkud obdobnou zprávu Tacitovu o Fosích jako sousedech Cherusků¹. Vzhledem k tomu, že také Fosy by bylo třeba umístiti východně od Cherusků, vyslovil Much domněnku, že jsou snad totožní s Kalukony².

Tvar jména *Καλούκωνες* je zaručen hlavními rukopisy obou tříd. Že tu nemusí jíti o koruptélu, ukazuje obdoba, již cituje Plinius mezi kmeny raetskými (Calucones)³.

Cheruskové.

„Pod“ Kalukony umísťuje Ptolemaios (VG. I. 72. 25 a d.) Cherusky a Chamavy „až po pohoří Mélibocké“. Z toho, co jsem vyložil výše⁴, je zřejmo, že Cherusky můžeme v souhlasu s textem Ptolemaiovým lokalizovati jenom tak, umístíme-li je jihozápadně a západně od Kalukonů, tedy do území jižně od Harzu a severně od západní části Ptolemaiova Mélibockého pohoří. Ptolemaiovi Chamavi jsou totožní s jeho Chaimy a patří asi do území západně od horní Vesery⁵. Na druhé straně Vesery, tedy východně a jiho-východně od Chamavů, seděli Cheruskové. Oblast jimi osídlená byla na severu chráněna Harzem, se strany jižní Durinským lesem. Kde máme hledati její mez na východě, nelze bezpečně určit. Mohl jí býti tok Sály nebo Halštrova (přítoku Sály s pravé strany),

¹ Tacitus, G. 36: tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina gens, adversarum rerum ex aequo socii sunt, cum in secundis minores fuissent.

² Much, Beitr. XVII. 56 a d., Hoops RL. III. 6, D. Stammeskunde³ 88.

³ Plinius, NH. III. 20: Suanetes, Calucones, Brixentes... Srov. k tomu Much, Der Name Germanen (Videň 1920, Sitzb. Akad. Wien, phil.-hist. Kl. 195, 2. Abt.), 37, ZfdA LXIX. 22, a j.

⁴ Str. 158, 168 a dříve již 144 a d.

⁵ Srov. výše str. 145 a d.

nebo konečně Modly¹. Tato by asi nejlépe vyhovovala nejen se stanoviska čistě geografického, nýbrž i proto, že území jí ohraničené spíše odpovídá svým rozsahem pravděpodobné velikosti kmene a také lépe souhlasí s Ptolemaiovým určením sídel kmene „pod“ Kalukony.

Představa, že Cheruskové seděli jižně od Harzu, je ovšem v rozporu s běžným názorem, že celé území jižně od Harzu až po Durinský les a Krušné hory zaujímala sídla Hermundurů. Tento názor však není v době, jež nás tu zaměstnává, naprosto ničím odůvodněn. Naopak, všechny zprávy, jež o Hermundurech z té doby máme, ukazují, že jádro (a zřejmě i největší část) jejich sídel bylo v dnešních severovýchodních Bavořích, především v Horní Falci a v Horních Francích. Za Smrčiny, do území, které se jim zpravidla připisuje, zasahovaly patrně nejvýše jen severní výběžky jejich sídel². Vybývalo tedy v oblasti jižně (a jihozápadně) od Harzu dosti místa i pro Cherusky.

Že sídla Cherusků zaujímala v této době spíše území na jih než na sever od Harzu³, toho důkaz vidím především ve zprávách Tacitových o sousedění a věčných bojích Chattů s Cherusky, o konečné pohromě a nemohoucnosti Cherusků a o trvalé superioritě Chattů⁴. Tyto zprávy lze jenom tehdy plně pochopiti, jestliže měli

¹ K Modle položil východní hranice Cherusků již E. Devrient, *Die Heimat der Cherusker*, N. Jahrb. f. klass. Altert. V (1900), 533 a. mapa.

² Více o tom v. Šimek, KG. 76 a. d., a níže v odstavci o Teuriochaimech.

³ Při dosavadní lokalizaci kmene na sever od Harzu je přes vše ostatní, co se uvádí, hlavním důvodem (i když to není výslovně řečeno) především mylná představa, že Harz je totožný s pohořím Mélibockým, od něhož na sever umísťuje Cherusky Ptolemaios; srov. Zeuss, D. N. 107, Müllenhoff, DA. II² mapky č. I a II, IV². 52, 553 a. j., Much, D. Stammeskunde³ mapa I, Kiepert, *Formae XXIV*, a. j. Jižně od Harzu umísťoval Cherusky už Mannert, *Germania* 120 a. d., mapa č. I, z novějších jmenovitě Devrient, viz výše 517 a. d., 532 a. d., mapa; srov. též Kauffmann, DA. I. 412 a. d., a. j.; také Müller, Tab. 8, zakreslil Cherusky jižně od Harzu, ačkoli ztotožňoval Mélib. pohoří s Harzem.

⁴ Tacitus, Ann. XII. 28: Chatti... metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, ... obsides misere. G. 36: In latere Chaucorum [nemožné, omyl Tacitův] Chattorumque Cherusci... inter inpotentes et validos... ita qui olim boni aequique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tracti ruina Cheruscorum et Fosi, contermina gens...

oba kmenové dlouhé společné hranice, jak tomu skutečně je při lokalizaci Cherusků jižně a západně od Harzu¹.

Jméno Cherusků je v obou rukopisných třídách doloženo tvarem *Χαιρουσαιοί* (*RWU ρ Ω* , *Χαιρουσαιοι XZ*), který tedy byl též v archetypu, a který vznikl buď přepisem latinského **Chaeruscii* nebo záměnou germ. *e* řeckým *ai*².

Bainochaimové, Bateini, Korkonti.

Nehledíme-li k Sémanskému lesu, který Ptolemaios umístil „pod“ Mělibocké pohoří bez přesnějšího určení jeho polohy³, je připojení dnešního českomoravského území v jeho národopisném výčtu k oblasti „nad“ pohořím Askiburgijským a Mělibockým jediným skutečným dokladem, že si byl Ptolemaios vědom jeho zvláštní orografické situace a z ní vyplývajícího oddělení jeho od sousedního území dnešních Bavor. Toto vědomí mu zřejmě bránilo zařadit je do téhož pásma jako území dnešních Bavor, připojil je proto k pásmu severnějšímu, s nímž mu je také spojovala široká mezera mezi oběma pohořími. Toto připojení bylo však jen zcela mechanické, neboť jinak tvoří národopisný výčet v oblasti českomoravské samostatný celek (druhá polovice 10. odstavce). S toho stanoviska má pro nás národopisný výčet Ptolemaiův skutečný význam. Jinak nám však jeho údaje o obyvatelstvu dnešních Čech, tedy větší části naší oblasti, nedovedou povědět téměř nic. Tato negativní stránka svědčí o velikém nedostatku zpráv, který ukazuje, že styky českého území s římskými provinciemi a jmenovitě ovšem s římským Podunajím byly asi v té době relativně malé a že především do něho nepřicházely vlastní římské obchodní výpravy, z jejichž cestovních záznamů by se byl mohl autor Hyfégése resp. jeho hlavní pramen Marinus o obyvatelstvu země poučiti. A tak se nám dostává v Ptolemaiově národopisném výčtu pro oblast dnešních Čech čtyř jmen, která pro nás po stránce čistě národopisné nemají valného významu.

¹ O území Chattů viz níže.

² Schönfeld, Wörterb. XVI, 135, Müller, Hoops RL. I. 374.

³ Srcv. str. 54 a d.

Ptolemaios při výčtu kmenů — ať již skutečných či jen domnělých — v oblasti českomoravské opět mění svůj obvyklý postup tím, že začíná na jihu Čech a postupuje k severu, k pohoří Askiburgijskému. Dospěv k němu, postupuje opět od západu k východu, pod pohořím až k východním hranicím oblasti, a vrátiv se pak zase na západ, vyjmenovává jižně od kmenů, které umístil, pod pohořím, ještě druhou řadu tří kmenů, a to opět od západu k východu¹.

První »kmen«, který Ptolemaios umísťuje do oblasti dnešních jižních Čech s obou stran „Labe“, t. j. ve skutečnosti s obou stran Vltavy², jsou Bainochaimové (*Βαινοχαίμαι RUrZΩ*, tento jen s obměnou přízvuku v paroxytonon; *Βαινοχαίμαι X*; VG. I. 74. 2 a d.). Toto jméno je však zřejmě jenom pouhou obměnou latinského geografického názvu Boiohaemum³, jako Ptolemaiovův název Baimů při Dunaji (*Βαίμοι*, v. t.) je obměnou řeckého názvu *Βοιόαιμον* pro též geografický pojem⁴. Obojí je totožné s označením »obyvatelé Boiohaema«. A obojí má význam pro lokalisaci tohoto starověkého Boiohaema. Jak jsem vyložil jinde, reprodukuje tím Ptolemaios představu antického světa o Boiohaemu, a to lépe — třeba bezděky — než kterýkoli jiný starověký autor. Jako ze zpráv Velleiových a Tacitových⁵, je také ze zprávy Ptolemaiovy o Baimech viděti, že Boiohaemum podle představy antického světa šlo na jih až k Dunaji, nebo lépe, že začínalo na levém břehu Dunaje. Zpráva Ptolemaiova má pro nás v této spojitosti tím větší význam, že je v ní jméno Baimů výslovně kladeno k Dunaji (odst. 11: *μέγα ἔθνος οἱ Βαίμοι μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ*). A nemění cenu má pro určení rozsahu staro-

¹ Nikoli od severu k jihu, jak se často činí; srov. níže str. 174. pozn. 3.

² Viz výše str. 33, 73 a d.

³ Zeuss, D. N. 116, 119 pozn., Müllenhoff, DA. II². 265 a j., Müller 362 pozn. k ř. 7, Much, Hoops RL. I. 157, a j.; srov. k tomu Šimek, Č. a M. 48, 50 a d., 175.

⁴ Šimek, Národopis Čech a Moravy v geogr. Kl. Ptolem., Sborník I. ajezdu slov. geogr. a ethnogr. v Praze 1924, str. 285, Praha a Vyšehrad. ČDV XII (1925), 4 pozn. 12, Sborník z. spol. XXXVII. 21, KG. 10 a j., B. Horák, Hist.-geogr. miscellanea, Niederlův sborník (Obzor praeh. IV, 1925), 88.

⁵ Velleius Pat. II. 109: eratque [Maroboduus] etiam eo timendus, quod cum ... *Pannoniam ad dextram, a tergo sedium suarum haberet Noricos etc.*; Tacitus, G. 41, 42; srov. k tomu Šimek, Č. a M. 50, 134, Sborník z. spol. XXXVII. 21 a d., KG. 7 a d., 94 a d.

věkého Boiohaema také zpráva o Bainochaimech. Ptolemaios umísťuje do území mezi Bainochaimy a severočeské hory ještě dva kmeny, a to ,nad' Bainochaimy Bateiny (*Βατεινοί* tř. *RWUr*, *Βατίνοι* X odst. 10, VG. I. 74. 3) a ,nad' těmi ,pod' pohořím Askiburgijským Korkonty (*Κόρκοντοι*, tvar — nehledíme-li ke kolísání přízvuku — zachovaný všemi rukopisy, tamže ř. 5). Z toho je nade vši pochybnost zřejmé, že představa antického světa, již Ptolemaios reprodukoval (nešlo-li vůbec přímo o zprávy z území, na němž snad již tehdy název Boiohaema ulpěl), nezahrnovala do pojmu Boiohaema celé území dnešních Čech, nýbrž jenom jeho jižní část¹.

Kmen Bateinů není odjinud znám². Podle dat Ptolemaiových by bylo potřebí umístiti jej asi někam do středních Čech s obou stran dolní Vltavy a snad i části dalšího spojeného toku Vltavy a Labe. Korkonty umísťuje Ptolemaios výslovně mezi Bateiny a pohoří Askiburgijské, a to, jak i z dalšího textu jeho vyplývá, ,pod' západní část tohoto pohoří. Lokalisuje tedy sám Ptolemaios své Korkonty do přímého sousedství dnešních hor Krkonošských. Tato lokalisace a příbuznost jména horstva a jména kmene Ptolemaiova i po stránce filologické³ dokazují, že mezi oběma jmény je skutečná spojitost. Že jméno *Krkonoše* nevzniklo literární tradicí (v době renesančního humanismu, snad podobně, jako soudil Egli a po něm Partsch a Kretschmer o vzniku jména dnešních Sudet⁴), nýbrž že tu jde o skutečný starý název lidový, dokládá nám svědectví Pavla Stránského, který výslovně praví, že náš lid tak jmenuje obě

¹ Šimek, Sborník I. sjezdu sl. g. 285, 288, KG. 15 a d.

² Schütte, Ptol. maps 108 vyslovil domněnku, že *Bateinoi* vzniklo z **Koteinoi*.

³ Šafařík, SS. I. 531, II. 430, Müller 263 pozn. k ř. 1, Niederle, Počátky 38 a d., SS. III. 57 a d., 108 pozn. 7, Schönfeld, Wörterb. 66, Schütte, Geogr. Tidskrift XXIII. 266, Beitr. XLI. 33 a d., Ptol. maps 12, Janko, Naše Řeč II (1918), 60, Mikkola, AfslPhil. XLII (1929), 90; vzájemnou souvislost obou jmen zamítali Zeuss, D. N. 123 pozn., a jmenovitě Müllenhoff, DA. II². 373, B. Schier, Der böhmische Name des Riesengebirges, ZfONF II (1926/27), 61 a d.; srov. však proti tomu, co již správně pověděl Schütte, Beitr. XLI. 34 pozn., Ptol. maps 112, a v poslední době A. Moepert, Zum tschechischen Namen des Riesengebirges, ZfONF VI (1930). 159 a d. Možnost souvislosti obou jmen připouští v poslední době také Much, Hoops RL. III. 91.

⁴ Viz výše str. 34.

hory, kterým sousední Němci říkají *Schneekippe* a *Knieholz*¹. Jméno Ptolemaiových Korkontů odjinud známo není. Je proto těžko rozhodnouti, šlo-li tu o skutečný kmen, který snad seděl pod Krkonoši a po němž se nám dochovala památka v názvu horstva, obměněném v ústech slovanského lidu, či je-li snad Ptolemaiov název kmene opět jenom pouhou obměnou názvu horstva, který byl již v té době v nějaké podobné formě domácím lidem užíván (také tvar jména u Ptolemaia může už býti pozmeněn nepřesným podáním zpravodaje).

Sidoni — Sudeini (Sudéni, Sudini).

Jako východní nebo, přesněji, jihovýchodní sousedy Korkontů ,pod' pohořím Askiburgijským jmenuje Ptolemaios třetí větev Lugů, Bury, jež umísťuje mezi Korkonty a prameny Visly². Dosáhnuv tím východních hranic popisovaného území, vrací se znovu na západ a cituje novou řadu tří kmenů, sedících jižněji, Sidony, Kogny (Kotiny) a Visburgie (n. Uisburgie).

Pro lokalisaci Sidonů (*Σιδωνες* nebo pod. tř. *RWUr*, *Σιδωνες* XQ, VG. I. 74 ř. 7) je důležité, jak máme vykládati Ptolemaiovo určení *ἔπι δὲ τούτους* (tamže ř. 6 a d.). Kdybychom je chtěli vztahovati jenom na poslední předcházející jméno Burů, musili bychom je umístiti kamsi na severní Moravu. Pak by ovšem zbylo velmi málo místa pro oba ostatní kmény, kteří mají také ještě býti umístěni ,pod' Bury³. Pokládám proto za správnější výklad, že se

¹ P. Stránský, *Respublica Bojema*² (1643), str. 3: Labe pramení ,ex praeruptis, Slesiae confinibus, et quidem mirificis Ribensali daemonis praestigiiis jam olim infamibus montibus duobus (*Krkonosse* nostrum vulgus, accolae Germani alterum *Schneekippe*, alterum, ab arbusculis quae in eo humiles sunt, *Knieholz*, quidam vero *montes gigantum* appellant) ...' Stránský je ztotožňuje (správně) s Xifilinovými Vandalskými horami (Dion LV. 1). Srov. už také o sto let starší svědectví V. Hájka z Libočan z r. 1541: ‚Labe mezi dvěma převysokými horami, z nichžto jedna *Česká* a druhá *Slezská Krkonos* slove, ... malý potůček činí' (Kronika česká, vyd. V. Flajšhanse I. 41).

² Str. 159 a d.

³ Proto snad také umístil Müller na své mapě 8 (Tab. IV) Sidony, Kotiny a Visburgie v řadě od severu k jihu, což je však jistě nesprávné. Tato lokalisace — ostatně už i dříve častá, srov. na př. Mannert, *Germania*, mapa I,

určení *ὕπὸ τούτους* vztahuje na obě předcházející jména Korkontů a Burů, kteří Ptolemaiovi zaplňovali celý územní pruh pod pohořím Askiburgijským, a že tedy jest rozuměti tomuto místu u Ptolemaia prostě tak, že Sidony a ostatní dva kmeny máme umístiti východně a jihovýchodně od Bateinů na prostoře, která vedle nich, pod Korkonty a Bury vybývá. Bateiny musíme podle textu Ptolemaiova umístiti nad Bainochaimy s obou stran Ptolemaiova Labe, t. j. asi dnešní dolní Vltavy a snad i ještě poněkud severněji¹. Z toho vyplývá možnost lokalisovati Sidony kamsi do východních Čech.

Jméno Sidonů má zajímavou analogii v oblasti jižnější, pod Ptolemaiovými Sudetami, ve jménu Sudeinů. Jméno tohoto kmene je v rukopisech zachováno ve čtyřech tvarech: Sudeinoi, Sudénoi, Sudinoi a Sudianoi (*Σουδεινοί Ω, Σουδηνοί Urt, Σουδινοί RWUrZ, Σουδιανοί* bez přízvuku X, odst. 11, VG. I. 74. 21), které vesměs ukazují na příbuznost se jménem Sudet². Ptolemaiova lokalisace tohoto kmene na území, které ve skutečnosti zaujímal Markomani (v. t.), je však zřejmě nemožná a ukazuje, že se tu Ptolemaios octl v těžkých rozpacích, neboť měl kmen umístiti na prostoře, pod Sudetami, ale neměl proň místa. Z těchto nesnází si vypomohl prostě mechanickým zápisem jména kmene, pod Markomany. Jak jsem už

Wilhelm, Germanien, mapka I, Ukert, Germania, mapka I — byla od Müllera šmahem přejímána a zavinila tak mnoho zmatků ve výkladech této části Ptolemaiovy práce. V. Novotný, který v ČD. I. 1 na mapce k str. 96 a d. rovněž přejal postup Müllerův, zakreslil všechna tři jména až za čáru Sarmatské hory — pramen Vistulu, t. j. za východní hranice Ptolemaiovy Germanie (tedy do evropské Sarmatie), což rovněž třeba zamítnouti, protože to je v úplném rozporu s textem Ptolemaiovým.

¹ Str. 173.

² Zeuss, D. N. 122, Müllenhoff, DA. IV². 534, Much, Beitr. XVII. 67, ZfDA XXXIX. 27, 30, Hoops RL. IV. 204 (s výkladem o »převrácené řadě« nelze ovšem souhlasiti, a není ho ostatně při identifikaci Ptolem. Sudet s horami nad Dunajem také ani potřebí), Schönfeld, Wörterb. 212, Horák, Gallové v č. z. 21, Šimek, Č. a M. 176 a d., Sborník I. sjezdu sl. g. 286; Kienle, Tier-Völkernamen bei indog. Stämmen, Wörter u. Sachen XIV (Heidelberg 1932), 54, Franke, Pauly-Wissowa BE. 2. Reihe IV (1932), 562 a d. (o »převrácené řadě« viz, co bylo pověděno výše při Muchovi). Protože jsou obě jména příbuzná, pojal jsem také do textu tvar *Σουδεινοί Ω* nebo *Σουδηνοί Urt*, nejbližší jménu horstva; jména *Σουδινοί RUrZE* a *Σουδιανοί X* jsou ovšem stejně hodnotná; srov. VG. I. 74. 21.

vyložil v části horopisné¹, soudím, že pro výklad a lokalisaci kmene je důležité, že Ptolemaios cituje v poloze zcela obdobné, pod' pohořím Askiburgijským Sidony. Analogie polohy Sudeinů, pod' Sudetami Ptolemaiovými s polohou Sidonů, pod' Sudetami skutečnými je tak přímo nápadná, že sama vybízí k závěru, že tu jde o jednu z ptolemaiovských dublet a že jméno Sidonů je prostě jen koruptélou jména kmene, nazvaného podle pohoří, v jehož sousedství seděl². Koruptéla *Sidones* byla již v archetypu rukopisů a možná již i ve vlastním rukopise Ptolemaiově. Vznikla asi záměnou se jménem Strabonových Sidonů bastarnských³, pro něž zaznamenává Ptolemaios naopak zase název *Sudénoi* n. *Sudinoi*⁴.

Kotini (Kognové), Visburgiové (Uisburgiové).

Mezi Sidony a Visburgii jmenují rukopisy tř. *RUr* Kogny (*Κόγνοι R*, *Κῶγνοι* nebo *Κάγνοι Ur* (*Urt*) ΩΖΣ; odst. 10, VG. I. 74. 7). Toto jméno je zřejmě koruptélou, jež vznikla ze jména *KOTĪNOI* záměnou *T* a *F*. Že tu jde skutečně o Kotiny⁵, dokazuje i to, že Ptolemaiova lokalisace kmene velmi dobře souhlasí s textem Tacitovým. Tacitus jmenuje při Dunaji vedle Varistů Markomany a Kvády, a za těmito oběma kmeny cituje, začínaje opět od západu, Marsigny, Kotiny, Osy a Bury⁶. Uvážíme-li, že Markomani (v. t.) seděli především v dnešních obojích Rakousích severně od Dunaje a že Kvádové (v. t.) měli svá sídla na Slovensku až po východní hranice Ptolemaiovy Germanie, vidíme, že pro lokalisaci Kotinů musíme hledati místo někde ve středu území, jež bylo severně od

¹ Str. 34 a d.

² Srov. Šimek. Č. a M. 176 a d.

³ Strabon VII. 3. 17: Σιδόνες.

⁴ Ptolem. III. 5. 9: Σουδῆνοι τῆ. *RWUr*, Σουδῆνοι X.

⁵ Že jde o Kotiny, soudí se nyní všeobecně; srov. Müllenhoff, DA. II². 325, IV². 485, Müller 263 pozn. k ř. 3, Holder. Alt-celt. Sprachschatz I sl. 1142, Much, Hoops RL. I. 380, Schönfeld, Wörterb. 66, a j.

⁶ Tacitus, G. 41: propior, ut, quo modo paulo ante Rhenum, *sic nunc Danuvium sequar*, Hermundurorum civitas, fida Romanis. 42: *Iuxta Hermundurios Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt*. 43: *Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt*; srov. k tomu výše str. 160.

Markomanů a Kvádů. To potvrzuje také lokalisace Ptolemaiova. Podle ní byli severními sousedy Kotinů Burové, západními Sidoni, východními Visburgiové. Sidony jsme umístili do východních Čech, Burové zasahovali ze Slezska do severní Moravy. Pokud se týká Visburgiů nebo Uisburgiů, jde u Ptolemaia o zřejmý omyl, vzniklý nepochopěním Tacitovu *OSI BVRI*¹, počtenému v **OΞIΒΟΥΡΓΙΟΙ* a pozmeněnému v **ΟΙΞΒΟΥΡΓΙΟΙ > ΟΥΙΞΒΟΥΡΓΙΟΙ*². Tacitovi Osové byli posledním illyrským kmenem v oblasti, zvané ve starověku Germanií. Ptolemaios o nich — nehledíme-li k této kruptéle — nemá vůbec žádných zpráv³. Již podle zprávy Tacitovy podléhali svým silným sousedům a byli nuceni platiti jim poplatky⁴. Není tedy nemožné, že mlčení Ptolemaiovo je zároveň dokladem jejich zániku nebo odchodu, k němuž snad došlo někdy mezi dobou Tacitovou a dobou Ptolemaiovou⁵. Ptolemaios umísťuje své Uisburgie „pod“ východní konec sídel Burů, což nasvědčuje tomu, že si byl vědom jakési spojitosti tohoto zkomoleného názvu se jménem Burů. Na jihu ohraničuje Ptolemaios Uisburgie Hercynským lesem. Tato lokalisace ukazuje, že je musíme umístiti kamsi do okrajové oblasti dnešní východní Moravy mezi Bílé Karpaty a území při pramenech Visly⁶. Tím jsou zároveň také určeny východní hranice Kotinů.

¹ Müller 263 pozn. k ř. 4, Schönfeld. Wörterb. 267, V. Novotný, ČD. I. 1. 99. a j.; jiné výklady srov. Šafařík, SS. I. 238, 461 pozn. 87, 501 a d., 555, Zeuss, D. N. 123 pozn., Much, Hoops RL. I. 306, III. 390, a j.

² Šimek, KG. 53.

³ Ptolemaiovi pobaltští Ὀσσοί (Ὀσσοί) nebo Σόσσοί (III. 5. 10) nemají ovšem s našimi Osy nic společného; srov. Müller 426, Müllenhoff, DA. II². 18, 24 a d., 350, Niederle, SS. I. 419, IV. 43.

⁴ Tacitus, G. 43.

⁵ Srov. k tomu Dobiáš, ČČM XCVI. 224, XCVII (odd. duchov.), 228 a d.

⁶ V. Ondrouch, Sborník II. sjezdu čsl. geogr. (Bratislava 1933), 84, Bratislava VII (1933), 245, VIII. 27. 34 a mapka II, Der röm. Denarfund von Vyškovce (Bratislava 1934, Práce USŠ. sv. 15), 25 a d. umísťuje Visburgie »mezi Ipel, dunajské ohbí u Vácova a velkou nížinou uherskou«, ale tato lokalisace je naprosto nemožná už proto, že Ptolemaios Visburgie výslovně umísťuje severně od Hercynského lesa (ὅπερ τὸν Ὀρκόνιον ὄρυμόν), kdežto podle Ondroucha by byli naopak „pod“ jižním koncem Ptolemaiových Sarmatských hor a tak daleko (a to ještě ne na sever, nýbrž na jihovýchod!) od Hercynského lesa, že by bylo zhola nemožné jakkoli podle tohoto lesa určovati jejich hranice vůbec a tím méně ovšem jejich jižní hranice.

Sídla Kotinů zaujímalá tedy především střední část Moravy od Českomoravské vysočiny až po hory na pomezí moravsko-slovenském. Severní a jižní hranice jejich území přesněji vymeziti není možno. Posuzujeme-li věc se stanoviska čistě geografického, mohla býti na severu nejlepším přírodním rozhraním kmenovým horní Morava (řeka) a Bečva, na jihu snad tok Jihlavy (Rokytné?, Jevišovky?) nebo Dyje a dále k východu Ptolemaiův Hercynský les, t. j. vrchy Ždánské, Chřiby a Bílé Karpaty¹.

Kotini byli podle výslovného svědectví Tacitova původu keltského². S tím dobře souhlasí také keltské názvy některých Ptolemaiových πόλεις, osad, jež musíme hledati na území dnešní Moravy, jmenovitě na př. názvy Eburoduna, Melioduna a Karroduna, jejichž druhá část -dunum bezpečně dokládá jejich keltský původ³.

¹ Šimek, KG. 54.

² Tacitus, G. 43: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. Kotini byli pravděpodobně zbytkem Volků Tektosagů, srov. Šimek, KG. 50 a d., 68, kde v. i starší lit., k níž připoj ještě Holder, Alt-celt. Sprachschatz I. 1142. H. Jireček, ČCM LXVI (1892), 264, Králíček, Donauvölker 22 a znovu Schütte, Geogr. Tidskrift XXIII. 266, Beitr. XLI. 33, Ptol. maps 111 a d., Forefathers I. 110, upozornili na to, že se podle Strabona také stříbrné doly u Sisaponu v Hispanii nazývaly *Kotinai*, a protože máme dolování historicky doloženo také u našich Kotinů, že snad jejich jméno pochází od obecného keltského jména *kotinai* = doly; Králíček a Schütte rozšířili tento výklad Jirečkův o další část: že snad Češi převzali slovo *kutati* od Kotinů, od nichž se naučili dolování, a že i *Kutná Hora* má odtud své jméno (srov. Strabon III. 2. 3: πλειστος δ'εστιν ἄργυρος ἐν τοῖς κατὰ ... Σισάπωνα τὸν τε παλαιὸν λεγόμενον καὶ τὸν νέον [τόποις] · κατὰ δὲ τὰς Κωτίνας λεγόμενας χαλκός τε ἄρα γεννᾶται καὶ χρυσός); k tomu srov. Schwarz, ZfONF II. 187 a d., Ortsnamen 25, 96 a Šimek, KG. 69 a d.

³ Srov. na př. Holder, Alt-celt. Sprachschatz I. 810, 1375 a d., 1398 a d., II. 536. Lokalisace Kotinů na Moravu byla až do Suessova a Müllenhoffova vystoupení ve prospěch lokalisace k hornímu Hronu a Iplu všeobecná, srov. na př. Mannert, Germania 477 (jižně od Burů), Zeuss, D. N. 123, 172, Müller 251 pozn. k ř. 9 (na jihu Moravy), a sám Müllenhoff, DA. II². 267, 277; z pozdějších Píř, Výzkum 1893, XVI a d., Starož. II. 1. 128 (v severozápadní Moravě), srov. též Památky XVII. 522 a d., R. Dvořák, ČMM XXII (1898), 12, XXIV (1900), 123 a d., DM. 3, Děj. markr. Mor. (Brno 1906), 2, Niederle, Počátky 12 a d., SS. III. 31 (na severní Moravě, později na Slovensku), Zycha, Hoops RL. I. 249, Šimek, Č. a M. 58, 171 a d., Sborník I. sjezdu sl. g. 286 a d., KG. 52 a d., Gnirs, 'Επιτόμιον 39, Schütte, Forefathers I. 110, 260, II. 453 (dříve je umísťoval do východních Čech, srov. Beitr. XLI. 33,

6. OBLAST MEZI ABNOBAMI A ZÁPADNÍM POMEZÍM DNEŠNÍCH ČECH. PODUNAJÍ.

V šesté, poslední národopisné oblasti Germanie (odst. 11, VG. I. 74. a d.) se projevují nejsilněji nesnáze, do nichž Ptolemaia uvedlo nestejněměrné zkreslení východní a západní Germanie a ovšem i nestejně stáří a kvalita zpráv, jichž se mu o jihozápadní Germanii a horním Podunají dostalo. Tím, že se mu jeho Sudety dostaly do výše (zeměp. šířky) horního Mohanu a pohoří Mélibocké asi do výše ústí Sály nebo Magdeburka, rozrostlo se mu území této oblasti, zejména její východní části, do té míry, že si zřejmě s jeho náplní nevěděl rady a byl tím sváděn k omylům nebo k zakreslování dvou i více jmen, jež se navzájem kryly nebo patřily do téhož území, vedle sebe nebo „pod“ sebe jako samostatné názvy ethnické. Tak tomu bylo na př., jak dnes bezpečně víme, v rakouském Podunají, které bylo celé zaujato Markomany, ale do kterého Ptolemaios zapsal ještě několik jiných jmen, jež byla jednak pouhou obměnou názvů geografických, jednak měla podružný význam místní nebo patřila dobám starším. Jinak třeba ovšem také zase naopak říci, že množství jinak neznámých ethnických názvů, s nimiž se u Ptolemaia setkáváme právě v této oblasti, ukazuje názorně, jak mezerovité jsou naše vědomosti o obyvatelstvu staré Germanie.

Nepravidelný útvar této velmi rozsáhlé oblasti i postup národopisného výčtu Ptolemaiova potvrzují podle mého soudu, že si byl autor Hyfégése plně vědom toho, že území dnešních Čech je od území dnešních Bavor odděleno¹ a že toto oddělení se projevuje i po stránce ethnologické. Podle jeho přehledu kmenů se celá tato velká oblast rozpadá v podstatě na dvě části a to na oblast mezi Abnobami a západočeskými horami a na oblast podunajskou. Do první oblasti umisťuje Ptolemaios osm kmenů ve dvou řadách od severu k jihu, do druhé (v Podunají) deset kmenů ve třech nebo spíše ve čtyřech skupinách. Jakýsi přechod mezi oběma oblastmi tvoří v jeho výčtu území Varistů.

Ptol. maps 111 a d.), a j. Pokud se týká lokalizací Kotinů na Slovensko, odkazují na svou práci KG. 54 a d., kde jsem o věci podrobněji pojednal; tam v. také hl. lit.

¹ Srov. str. 55, 171.

Z kmenů, jež vypočítává v Podunají, jsem pojednal již o Sudeinech (Sudinech) ve spojení se Sidony české oblasti¹.

Chasuariové (Kasuariové).

Svůj výčet kmenů na východní straně Abnob začíná Ptolemaios Chasuarii (*Κασουάριοι* X, *Κασουάροι* RWUr, VG. I. 74. 11). Jméno kmene máme doloženo ze starší doby u Tacita v Germanii 34: Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgubnii et Chasuarii claudunt. Tito Chasuariové jsou od dob Zeussových² pokládáni za kmen, sedící v poříčí říčky Hasy, přítoku Emže s pravé strany. Ptolemaios naznačil polohu jejich sídel kromě určení „východně od hor Abnobských“ také ještě údajem, že jsou v sousedství jeho Svěbů, z čehož by podle rozboru, který jsem podal výše³, vyplývalo, že kmen seděl v sousedství Chamavů. V určení strany světové se hlavní rukopisy rozcházejí. X má *ὕπὸ τοὺς Σνήβους*, tedy jižně od Chamavů. Toto určení souhlasí s údajem, že kmen sedí východně od Abnob, je proto pravděpodobné, že bylo v textu archetypu. Z toho důvodu se také všeobecně přijímá, a zamítá se určení *ὑπὲρ τ. Σ.*, jež podávají rukopisy třídy RWUr. Údaj těchto rukopisů je v naprostém rozporu s předcházejícím zápisem o Abnobách, nemohl tedy býti v textu Ptolemaiově. Je však zajímavé, že právě určení *ὑπὲρ τ. Σ.* souhlasí lépe se zprávou Tacitovou, neboť by podle něho bylo nutno hledati sídla kmene severně od Chamavů, t. j. právě kdesi v poříčí horní Hasy, od níž je pravděpodobně i jméno Chasuariů odvozeno⁴. Soudím proto, že předložka *ὑπὲρ* rkp. tř. RWUr může pocházeti z marginální poznámky archetypu a že ji snad připojil in margine svého rukopisu již sám Ptolemaios jako alternativu, vyplývající z jiných zpráv.

Jaký význam máme přičísti Ptolemaiově lokalizaci kmene k severnímu konci Abnob, nelze bezpečně rozhodnouti. Mohla by

¹ Str. 174 a d.

² Zeuss, DN. 113, srov. Grimm, GdSpr. I²:409, Müllenhoff, DA. IV². 427, Much, Beitr. XVII. 78 a d., D. Stammeskunde³ 86, Bremer, Ethnogr. 175, a j.

³ Str. 145.

⁴ Srov. lit. v pozn. 2.

býti dokladem posunu kmene směrem jižním, uvážíme-li však, že Ptolemaios umísťuje do jeho území prameny řeky Emže (odst. 1, VG. I. 64. 11) a že jej tedy vlastně posunuje jen o něco málo jižněji, než snad byla jeho původní sídla (Hase pramení na severní straně »Teutoburského« lesa, Emže na jižní), nemůžeme také vyloučiti možnost pouhého omylu, který snad vznikl z nejasnosti zpráv.

Tato nejasnost zpráv mohla snad býti také jednou z příčin, že Ptolemaios položil prameny Emže tak daleko na jih.

Nertereani, Danduti n. Landudiové, Turoni,
Marvingové.

Jižně od Chasuariů cituje Ptolemaios (VG. I. 74. 12 a d.) podél východní strany Abnob ještě čtyři kmeny, jichž jména nám odjinud nejsou známa: *Νερτερεάνες* (RWUr, -νοι bez přízvuku X), *Λανδοῦτοι* (RWUr) nebo *Λανδοῦδιοι* (X), *Τούρωνοι*, *Μαρονίγγοι* (RWUr, -τοι X je patrně koruptéla z -γοι). Zeuss¹ vyslovil domněnku, že první dva kmenové patří snad ke skupině oněch „jiných kmenů“, jež Tacitus klade za Chamavy a Angrivarie². Pokud se týká Nertereanů, poukázal Zeuss³ na to, že snad zněl původní tvar jména *Ἐντερεάνες* a spojil jej s historickým názvem kraje Enterigawe při horním toku Hunty (východně od Hasy; Hunte ústí pod Oldenburkem do Vesery). Müllenhoff soudil, že jméno kmene má znění *Νερτεράναι* a že patří do oblasti Vesery⁴. Podle mého soudu může mít význam pro výklad Nertereanů zajímavá okolnost, že na mapě, konstruované podle dat Ptolemaiových, jsou přibližně v jedné řadě od západu k východu jména Tenk(t)eroi — Nertereanes (-oi) — Tubantoi (srov. připojenou mapu č. I). Tenkteři a Tubantí (v. t.) byli, pokud je můžeme v dějinách sledovati, stále sousedy a měli stejné osudy⁵. Bylo by proto snad také možné, že *Νερτερεάνες* (-oi)

¹ Zeuss, DN. 113.

² Tacitus, G. 34: aliaeque gentes haud perinde memoratae.

³ Zeuss, v. výše.

⁴ Müllenhoff, DA. IV². 443; jiné výklady srov. u Müllera, Ptol. I. 1. 264 pozn. k ř. 1; srov. též Much, Beitr. XVII. 79 a d., Schönfeld, Wörterb. 171.

⁵ Srov., co o tom pověděl Müllenhoff, DA. IV². 420, 612.

je pouhou zkomoleninou z **Τερχτερέαρες* (-οι) < *Τερχτεροι*, a že tedy Ptolemaios zaznamenal za Abnobami Tenktery s obměněným názvem jako Nertereany ještě jednou vedle Tubantů, s nimiž je v nějaké zkomolené nebo nejasně zprávě nalezl pohromadě.

Jméno Dandutů n. Landudiů (záměna náslovného *Δ* a *Λ* byla velmi snadná) upomíná na kmen, který ve spojení s Chattuarii a Tubanty jmenuje Strabon v genitivní formě *Λανδῶν*¹. K tomu nutno poznamenati, že i na rekonstruované mapě Ptolemaiovy Germanie stojí jména Dandutů-Landudiů a Tubantů přibližně vedle sebe. A totéž třeba poznamenati o Turonech, sedících podle Ptolemaia jižně od Dandutů-Landudiů, a Teuriochaimech (v. t.). Obě tato jména jsou na mapě Ptolemaiově přibližně vedle sebe, Turoni západněji, Teuriochaimové východněji, a obě jména jsou nepochybně příbuzná. Ukazují na původní keltské obyvatelstvo oněch končin Teurie (Teuriochaimai = obyvatelé země Teuriů) n. Turony, po nichž dostali své jméno i germánští Hermun-duři a Durinkové². Jsou-li Ptolemaiovi *Τούρωνοι* ještě přímou reminiscencí na keltské Turony či máme-li v nich viděti část Teuriochaimů = Hermundurů³, nelze bezpečně rozhodnouti.

Zcela neznámí jsou Ptolemaiovi *Μαρουίνγιοι*. Zeuss pokládal jejich jméno rovněž za keltské⁴, Müller soudil, že by tu mohlo jíti o Tacitovy Marsigny⁵, Much⁶ se domnívá, že si s nimi zčásti změnili svá sídla Semnoni, a vysvětluje tak název země *Mauringa* v Polabí, známé z langobardských kronik⁷, i název (Maur)ungani, zachovaný u kosmografa z Ravenny⁸.

¹ Strabon VII. 1. 4: *Χάτων Χαρτοαρίων Λανδῶν Τουβατίων (Σουβατίων)*; srov. Müller 264 pozn. k ř. 1 a naopak zase Müllenhoff, DA. IV². 126, 554 a d., GA. 69 (místo *Λανδῶν* dosazuje podle Clüvera *Μαρσῶν*).

² Much, Beitr. XVII. 58 a d., Hoops RL. II. 510 a d., IV. 314, D. Stammeskunde³ 54 a d., 112, ZfdA LXV. 28 a d., Möller, Anz. fdA. XXII. 143, Bremer, Ethnogr. 38, 44, 207 a d., Holder, Alt-celt. Sprachschatz II. 1803, 2017 a d., Schönfeld, Wörterb. 223, 244, a j.; že *Τούρωνοι* je keltské jméno, soudil také Zeuss, D. N. 121.

³ Tak soudil na př. Müller 264 pozn. k ř. 2.

⁴ Zeuss, D. N. 121 pozn.

⁵ Müller, v. výše, srov. též Cuntz, Geogr. 65, pozn. k ř. 264. 2.

⁶ Much, Beitr. XVII. 82 a d., D. Stammeskunde³ 105, Hoops RL. III. 198.

⁷ Paulus Diaconus, HL. I. 11 a d.

⁸ Anon. Rav. IV. 18: *est patria quae dicitur Albis ... unгани*; srov. k tomu Zeuss, D. N. 366, 472, Müllenhoff, DA. II². 97 a d., IV². 450.

Chattové.

Jako druhou paralelní řadu kmenů v oblasti východně od Abnob jmenuje Ptolemaios Chatty, Tubanty a Teuriochaimy, kteří mu zaplňují prostor mezi západním koncem pohoří Mélibockého a západním koncem jeho Sudet.

Pod západním koncem pohoří Mélibockého, „pod Chamavy“, umísťuje první kmen — Chatty (*Χάτται RUrΩZ*, X má horší tvar *Αάτται*; VG. I. 74. 14). Müllenhoff pokládal toto určení Ptolemaiovo za nesprávné¹. Myslím, že tu jde spíše o omyl Müllenhoffův, zavinený tím, že Müllenhoff ztotožňoval pohoří Mélibocké s Harzem², čímž ovšem celý obraz Ptolemaiův silně zkreslil. Při výkladu, že pohoří Mélibocké je totožné s hornatou a lesnatou oblastí od Labe (Děčínských stěn) až po Durinský les a vrchoviny s obou stran dolní Fuldy³, je naopak zřejmo, že Ptolemaiova lokalisace Chattů východně od severního konce jeho Abnob a jižně od západního konce pohoří Mélibockého je zcela správná. Sídla Chattů připadají podle ní do oblasti vrchoviny Hesské (nazvané právě podle Hessů < Chattů) západně od řeky Verry, do poréčí řeky Fuldy a jejího přítoku Edry, t. j. do oblasti severního Hesenska, kde se s nimi shledáváme již před Ptolemaiem i později⁴.

Tubanti.

Jižně od Chattů jmenuje Ptolemaios kmen Tubantů (*Τούβαντοι*, VG. I. 74. 15). Pokud lze sledovati historii kmene z jiných zpráv⁵, vyskytuje se pravidelně ve spojení s Usipety a Tenktery, očekávali bychom proto, že budou u Ptolemaia zaznamenána jeho sídla —

¹ Müllenhoff, DA. IV². 551 a d.

² Tamže II² mapa č. 1, 2, IV². 439, 486, 553.

³ Srov. výše str. 37.

⁴ Srov. Tacitus, G. 30, Ann. I. 56 (Mattium), a j.; srov. k tomu Grimm, GdSpr. I². 400 a d., Much, D. Stammeskunde³ 75 a d., Hoops RL. I. 370 a d., Bremer, Ethnogr. 151, 179 a d.

⁵ Tacitus, Ann. I. 51 k r. 14 po Kr., tamže XIII. 55 a d. k r. 58 po Kr., srov. k tomu Zeuss, D. N. 90, Müllenhoff, DA. IV². 419 a d., 612, Bremer, Ethnogr. 176, Much, Hoops RL. IV. 366.

podobně jako sídla Tenkterů — spíše na západ od Chattů. Vzhledem k tomu, co bylo o této oblasti Ptolemaiově řečeno, není jisto, máme-li v lokalisaci jižně od Chattů viděti doklad jeho posunu — snad podobně jako u Usipetů — směrem jižním¹, či jde-li tu prostě jen o mylnou orientaci záznamu, vzniklou z nedostatku nebo nejasnosti zpráv. Jsou-li Nertereani, jež Ptolemaios zaznamenává mezi Tenktery a Tubanty, pouhou dubletou Tenkterů², bylo by také možno, že se mu Tubanti dostali na jih od Chattů prostě jen mechanickým záznamem Nertereanů a Tubantů vedle Tenkterů, umístěných celkem správně v Porýní.

Teuriochaimové.

Jako nejjižnější ze tří kmenů v řadě mezi západním koncem pohoří Mélibockého a Sudet jmenuje Ptolemaios Teuriochaimy (*Τευριοχαίμαι*, VG. I. 74. 16). Název kmene je analogií názvu *Βαιρωχαίμαι*, t. j. byl utvořen z geografického názvu krajiny — země Teuriů. Není tedy skutečným jménem kmene, nýbrž toliko označením obyvatelstva podle území jím osídleného — obyvatelé země Teuriů. Tento název, jakož i jméno Turonů, jež Ptolemaios umísťuje dále k západu, jsou nepochybně keltského původu a nasvědčují tomu, že velká část této oblasti byla kdysi obydlena keltskými Teurii nebo Turony³. Teuriochaimové doby Ptolemaiovy ovšem nejsou již původu keltského, nýbrž jsou to patrně germánští *Hermun-duri*⁴, třeba toto jméno jejich nebylo Ptolemaiovi známo.

Mylná identifikace Ptolemaiových Sudet s Krušnými horami a s Durinským lesem a Mélibockého pohoří s Harzem způsobila přímo osudný zmatek ve výkladech Ptolemaiova národopisu Germanie. Je také příčinou, že jsou i Teuriochaimi většinou kladeni jinam, než kam podle představy Ptolemaiovy skutečně patří. Podle

¹ Tak soudil na př. Zeuss, D. N. 90.

² Srov. str. 181 a d.

³ Srov. str. 182.

⁴ Laistner, German. Völkernamen 22, Much, Hoops RL. II. 510 a d., IV. 314, Bremer, Ethnogr. 207, Schönfeld, Wörterb. 223; z jiných důvodů tak soudili také Zeuss, D. N. 103, Müllenhoff, DA. IV². 479, a j.

údajů Ptolemaiových jsou ,nad‘ západní částí Sudet, kdežto ,pod‘ ní jsou Varisti (VG. I. 74. 15 a d.). Proto se Teuriochaimové umísťují do pozdějšího Durinska severně od Durinského lesa a na jih od nich, do Horní Falce (především), se kladou Varisti¹. Při ztotožnění Sudet s hornatým terémem nad Dunajem od Franckého Jury a Bavorského lesa přes jižní Čechy do jihozápadní Moravy a severních Dolních Rakous vypadne ovšem lokalisace obou kmenů zcela jinak: Teuriochaimové přijdou asi do oblasti Horní Falce a sousedních Frank², Varisti do končin při Dunaji v sousedství Bavorského lesa. Lokalisace Ptolemaiova ukazuje, že zprávy, z nichž čerpal, mluvily především o Hermundurech jižně od Franckého a Durinského lesa, kteří byli podle svědectví Tacitova³ v trvalém přátelském styku s římským Zádunajím, patrně již od dob Neronova děda Domitia Ahenobarba, který jim dovolil, aby se usadili při Dunaji v území, jež drželi Markomani⁴ před svým posunem dále k východu do oblasti, v níž nám je zachycují zprávy Velleiovy, Tacitovy a Ptolemaiovy⁵. Že tito Hermunduři byli usazeni přímo při Dunaji, dokazuje především zpráva Tacitova, která jmenuje ve výčtu svébských kmenů při Dunaji na prvním místě Hermundury a za nimi dále k východu Varisty (Naristy), Markomany a Kvády⁶. Kde bylo jižní pomezí Hermundurů za doby Ptolemaiovy, zda také ještě přímo u Dunaje či snad poněkud dále na sever, není možno při zkreslení této oblasti v reprodukci Ptolemaiově bezpečně rozhodnouti⁷.

¹ Zeuss, D. N. 102 a d., 117, Müllenhoff, DA. IV². 479 a d., Müller 265 pozn. k ř. 1, a j.

² Šimek, KG. 82 a d.

³ Tacitus, G. 42.

⁴ Dion LV. 10a. 2: ὁ γὰρ Δομίτιος πρότερον μὲν, ἕως ἔτι τῶν πρὸς τῷ Ἰστρῷ χωρίων ἤρχε, τοὺς τε Ἑρμουδούρους ἐκ τῆς οἰκείας οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξαναστάντας καὶ κατὰ ζήτησιν ἐτέρας γῆς πλανωμένους ὑπολαβὼν ἐν μέρει τῆς Μαρκομαννίδος κατοίκησας.

⁵ Více o tom v. níže v odstavci o Markomanech.

⁶ Tacitus, G. 41: propior, ut quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas ... 42: Juxta Hermunduros Naristi, ac deinde Marcomani et Quadi agunt ... eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio peragitur. Více o tom v. Šimek, KG. 75 a d.

⁷ Srov. k tomu Šimek, Sborník z. spol. XXXVII. 18 a d., KG. 82 a d.

Varisti.

„Pod“ západním koncem svých Sudet jmenuje Ptolemaios (VG. I. 74. 16) Varisty — *Ὀυαριστοί* podle rukopisů tř. *RWUr*; X má *Νουάριστοι* (*ZEB Nouaristoi*), tvar, přibližující se Tacitovu *Naristi* a Dionovu¹ *Ναρισται*, kdežto pro tvar *Ὀυαριστοί* podává latinskou analogii *Varistae* Julius Capitolinus². J. Grimm, Müllenhoff, Schweizer-Sidler a j. pokládají tvar s náslovným *Ov* (*V*) za lepší³, což by dokládala i forma jména *Warasei* a pod. z pozdější doby⁴.

Sídla kmene byla podle zprávy Tacitovy při Dunaji mezi Hermundury a Markomany⁵. Spojímeli tuto zprávu s údajem Ptolemaiovým, dostaneme pro sídla kmene asi kraj pod Bavorským lesem při Dunaji a po případě i s druhé strany Bavorského lesa v údolí Řezné, kam klade stará sídla *Warasků* (na *Doubse*). pozdější historická zpráva⁶. Že by byli *Varisti* seděli také dále na sever až ke *Smrčinám* a po případě i k *Franckému lesu*, jak se podle *Zeusse* a *Müllenhoffa* často soudí⁷, pro to není kromě *mylné domněnky*,

¹ Tacitus, G. 42, Dion LXXI. 21 (Xifilinos, Epit.); CIL III. 4500: *Naristo*.

² Iulius Capitolinus, Vita Marci 22.

³ Grimm, GdSpr. I². 352 a d., Müllenhoff, DA. IV². 480, 538 a d., Schweizer-Sidler, ed. Tacitovy Germanie 75 a d.; proti tomu srov. Much, Beitr. XVII. 71, Hoops RL. III. 300, Schönfeld, Wörterb. 259.

⁴ Srov. Zeuss, D. N. 117 pozn. Bývají ztotožňováni též s *Armalausy* (n. pod.) mapy *Peutingské* (segm. IV. 2) a *Veronského seznamu národů*; srov. už na př. *Ulmann*, *Alt-Mähren* I. 63, v poslední době hlavně *Much*, Beitr. XVII. 75, D. *Stammeskunde*³ 111, Hoops RL. I. 123, III. 300.

⁵ Tacitus, G. 41, 42; k tomu srov. výklad na předch. str.

⁶ *Engilbert*, Vita s. *Ermenfredi* (Bolland, Acta Sanct., Sept. 7. 117): [Eustasius] *progređiens Warescos ad fidem convertit, qui olim de pago qui dicitur Stadevanga, qui situs est circa Regnum flumen, partibus orientis fuerant eiecti...* Ke čtení *Regnum flumen* srov. *Much*, Beitr. XVII. 69 a d. *Stadevangu* ztotožňoval *Müller* 265, pozn. k ř. 1, s osadou *Steveninga* na *Řezné*.

⁷ *Zeuss*, D. N. 117, *Müllenhoff*, DA. II². 302, IV². 480; před nimi už tak soudil na př. *Mannert*, *Germania* 466 a d., později *Müller*, v. výše, *Bremer*, *Ethnogr.* 213, *Kauffmann*, DA. I. 385, a j. Tuto lokalizaci správně zamítl a do *Podunají* a k *Řezné* umístil *Varisty* *Much*, Hoops RL. III. 300, D. *Stammeskunde*³ 111 (s jeho hlavním argumentem — obrácením Ptolemaiovy řady jmen *Ὀυαριστοί* — *Γαβρήτα ὄλη* — *Μαρκομανοί* — *Ξουδοί*, Beitr. XVII. 67, 69, XX. 33, Hoops RL. III. 300, IV. 204, ovšem nemohu souhlasiti, srov. mé KG. 99 a d.).

že Ptolemaiovy Sudety jsou totožné s Krušnými horami, Smrčínami, Franckým a Durinským lesem, vůbec žádného dokladu.

Pokud se týká původu Varistů, bylo až do poslední doby celkem jednotné mínění, že byli Germáni, a většinou byli čítáni k Svěbům, k nimž je řadil také sám Tacitus¹. Müllenhoff se dokonce domníval, že Varisti byli částí Markomanů, jež zůstala seděti v bavorském *Nordgau* při Smrčínách, když se jádro kmene markomanského odstěhovalo do Čech². Toto stanovisko Müllenhoffovo jako ničím nedoložené odmítl Much³, který zároveň také vyslovil myšlenku, že ani svěbský původ kmene není zcela jistý⁴. Much to také byl, který — pokud vím — první upozornil na možnost výkladu sufixu *-st-* a celého jména *Naristi* z illyřtiny. Představoval si věc tak, že mohl germánský kmen převzítí jméno staršího illyrského kmene, v jehož území se usadil⁵. Jeho výklad jména *Naristi* z illyřtiny přejal Jokl⁶ a po něm právě v poslední době Steinhauser, který výklad obou rozvádí a pochybnosti Muchovy o dvojitém jméně *Naristi* — *Varisti* snaží se rozptýliti výkladem, že *Vāristai* = *Wasseranwohner*, *Nāristai* = *Flußanwohner*, a že obojí v podstatě znamená tolik jako »lid, bydlící při řece Řezné (Regen)«. ⁷ Slabinou jeho hypotese ovšem je, že slovo *vār* = voda není doloženo z illyřtiny (vypůjčuje si je ze staré indštiny).

Kurioni, Chaituorové.

Citací Varistů dospěl Ptolemaios do pásma podunajského. Ve skutečnosti se mu tím rozdělilo toto pásmo na dvě části, západní

¹ Tacitus, G. 38, 42.

² Müllenhoff, v. výše.

³ Much, Hoops RL. III. 300.

⁴ Tamže a D. Stammeskunde³ 111.

⁵ Much, Hoops RL. III. 300.

⁶ N. Jokl, Ebert RL. VI. 34; srov. též J. Loewenthal, *Altgerm. Völkernamen*, Beitr. XLVII (1923), 291 a d. (buď přibuzné s *Varini* nebo byli »Naristi, Varisti ursprünglich ein illyrischer seestamm«, »der vor der germ. lautverschiebung nordwärts abwanderte?«).

⁷ W. Steinhauser, *Das Illyrertum der Naristen*, WPZ XIX (1932), 300 302 a d.; srov. k tomu Schütte, *Forefathers* II. 138 a d.

a východní. Silným zkreslením obou částí vybylo mu ve směru poledníkovém tolik místa, že si zřejmě s jeho náplní nevěděl rady, a tak zaznamenal v tomto pásmu v několika sloupcích množství jmen, která jednak patřila snad různým dobám, jednak, pokud byla doložena zprávami z téže doby, patřila zčásti vedle sebe místo „pod“ sebe, zčásti snad neměla být vůbec jako jména kmenů uváděna, protože to byly jenom názvy podružnějších částí kmenů, jejichž jména byla rovněž citována, pokud to nebyly vůbec jen názvy geografické, místní nebo oblastní, obměněné v názvy ethnické.

V západní části tohoto pásma cituje Ptolemaios (odst. 11, VG. I. 74. 18 a d.) od jižního konce Abnob k Dunaji na území jižně od Marvingů a východně od »pustiny Helvétské«¹ tři kmeny: Kuriony, Chaituory a Parmaikampy. Žádné z těchto jmen není jinak známo resp. doloženo jinými zprávami¹.

Kuriony (*Κουρίωνες*) umísťuje Ptolemaios „pod“ Marvingy, tedy kamsi na jihovýchod od jižního konce Abnob. To by ukazovalo přibližně asi na území při středním Nekarů, snad na kopcovinu mezi touto řekou a některým jejím přítokem s pravé strany (Kocher, Jagst?).

V jižním nebo jihovýchodním sousedství (*ἐἴτα*) jmenuje Ptolemaios Chaituory (*Χαιτούροι RWUr i X*). Toto jméno by snad mohlo být zkomoleninou názvu Chattuariů², kmene, jehož jméno svědčí o jakémsi vztahu (ať již příbuzenském či pouze jen místním, územním) k Chattům³.

¹ Zeuss, D. N. 121, 309, je pokládal za jména keltská a soudil, že snad jejich souhrnným označením podle oděvu byl název *Armaulausi* tab. Peutinger. (srov. k tomu výše str. 186, pozn. 4). Proti keltskému původu obou prvních se vyslovil Much, Beitr. XVII. 86; srov. k tomu Holder, Alt.-celt. Sprachschatz I. 1202.

² Srov. Much, D. Stammeskunde³ 112.

³ Srov. Zeuss, D. N. 99 a d., Grimm, GdSpr. I². 400 a d., Much, D. Stammeskunde³ 76 (112 uvažuje též o hermundurském původu Kurionů, Chaituorů a Vargionů, jako už v Beitr. XVII. 98), Bremer, Ethnogr. 158 a d., 182; proti tomu srov. Müllenhoff, DA. IV². 399 a d., 597 a d.

Kampové (Parmaikampové, Adrabaikampové).

Velmi zajímavou záhadou, o které bylo již mnoho v literatuře ptolemaiovské uvažováno, jsou Ptolemaiovi obojí Kampové. Prvé — Parmaikampy (*Παρμαϊκάμποι*, odst. 11, VG. I. 74. 19 a d.) — umísťuje jižně nebo jihovýchodně od Chaituorů při Dunaji, druhé — Adrabaikampy (*Αδραβαϊκάμποι*, tamže ř. 22 a d.) — východně od nich „pod“ Sudeiny (Sudény), rovněž při Dunaji. Prostý název *Kampové* cituje Ptolemaios na konci téhož odstavce ve rčení *οί προς τοις Κάμποις Ρακάται* (VG. 76. 2 a d.).

Výklady, jež byly dosud o Ptolemaiových Kampěch podány, se silně rozcházejí. Rozdělit bych je zhruba na dvě hlavní skupiny: na výklady, které uznávají, že jde o skutečné kmeny, a vyslovují se s větší nebo menší určitostí o keltském původu jejich, a na výklady, které popírají skutečný ethnologický význam těchto „kmenů“. Ve výkladech každé skupiny je zase ovšem řada odchylek. Tak soudil na př. Zeuss¹, že tu jde o dvojí lid keltských Kampů, rozlišený podle ochranné zbroje, jíž užíval, na „*Schild-* (Parmai-)“² und *Panzerkampen* (Adrakai-K.)³. Jméno Parmaikampů spojoval Zeuss s místním jménem *Cham* (při ústí bavorské Kouby do Řezné), st. *Chambe; marcha Chambe*, a Adrabaikampy kladl na jih od nich k Dunaji. Spojování těchto druhých Kampů s rakouskou Chubou odmítal, protože by se tím dostali příliš daleko od Parmaikampů. Ptolemaiovu třetí citaci kmene ve rčení *προς τοις Κάμποις Ρακάται* vykládal Zeuss tak, že tu jde buď o pouhé určení místa *προς ταίς καμπαίς* (= při oběch Dunaje), nebo že celé ono rčení bylo v původním Ptolemaiově rukopise in margine a že bylo kopisty nesprávně vsunuto do textu až na konec odstavce. Podnětem k tomuto výkladu bylo Zeussovi, že nemohl uvěřiti, že by byl Ptolemaios na konci svého národopisného přehledu Germanie změnil svůj obvyklý postup a vracel se tu zpět³. Zeuss tu ovšem — jako jiní starší i novější vykladači — nepostřehl, že Ptolemaios změnil svůj obvyklý

¹ Zeuss, D. N. 121 a d.

² Srov. Holder, *Alt-celt. Sprachschatz* II. 947 a d.; přijímá názor o keltském původu obojích Kampů, a Zeussovův výklad o Parmaikampěch, srov. tamže I. 44, II. 949.

³ Zeuss, D. N. 122.

postup dokonce už dříve, již při určení lesa Luny, a že poslední tři řádky vůbec znamenají opačný postup výčtu od východu k západu¹.

Největšího ohlasu v ptolemaiovské literatuře došlo celkem širší stanovisko K. Müllenhoffa, který soudil, že obojí Kampové seděli od rakouské Chuby na západ až po Řeznou, a to tak, že západní část tohoto území s pozdějším *Champriche* zaujímali Parmaikampové, východnější až k Chubě Adrabaikampové. Název *Κάμποι* pokládal za úhrnné pojmenování obojích Kampů a soudil, že tu jde o zbytky keltského obyvatelstva, které se udrželo pod ochranou pohoří v oblasti severně od Dunaje². Nejužší stanovisko v této skupině zaujímá R. Much, který soudí, že Kampové (nebo správněji podle něho *Kambové*) byli „Anwohner des Flusses Kamp“ a dělili se na dvě části, zvané *Adrabai* a *Parmai*. O jejich keltském původu se vyjadřuje Much s rezervou. Soudí, že jeho dokladem mohou být negermánské názvy *Adrabai* a *Parmai*, z nichž druhý je snad totožný s gall.-lat. *parma*, „okrouhlý štít“³.

Poslední doba přinesla teorii o illyrském původu Kampů. N. Jokl se vyslovil⁴, že snad název *Adrabai* je illyrský. Ještě dále jde W. Steinhauser. Soudí⁵, že Kampové jsou vedle Varistů posledním zbytkem Illyrů v severním Podunají. Z illyřtiny vykládá oba rozlišující názvy Kampů *Πάρμαι* = *přední, nejpřednější* a *Ἀδραβαί* = *dolní*. Předlohou Ptolemaiových názvů byly podle něho základní tvary **parmai Kambai* a **adravai Kambai*; Ptolemaios je prý pokládal vždy za jedno slovo a počítal proto vždycky jenom koncovku vlastního jména na *(Καμπ)-οι*. V lokalizaci obojích Kampů stojí Steinhauser na téměř stanovisku jako Müllenhoff.

Do druhé skupiny bych zařadil především K. Müllera, který v edici Hyfégése zaujal stanovisko blízké Muchovu (ovšem již před

¹ Srov. výše str. 47 a d.

² Müllenhoff, DA. II². 330, 374, mapky č. I, II, IV; Müllenhoffovu lokalizaci Kampů přijal též V. Novotný, Krit. zpráv Ptolem. 21 a d., pokládaje je za výhonky Markomanů.

³ Much, D. Stammeskunde³ 55 a d., 110, Hoops RL. III. 7 a d.; srov. též Muchovy starší názory Beitr. XVII. 68, 117 a d., ZfdA XXXIX. 44.

⁴ Jokl, Ebert RL. VI. 35 a d.

⁵ Steinhauser, WPZ XIX. 303 a d.

Muchem): obojí Kampové byli podle jeho soudu prostě jen lidem, pojmenovaným podle rakouské Chuby (Kamp), při níž seděl. O názvu Parmaikampů vyslovil Müller domněnku, že by snad mělo zníti *Παρακάμποι*, a podobně soudil, že snad Adrabaikampové seděli východně od Chuby u dnešního Hadersburku. Třetí Ptolemaiovu citaci Kampů *πρὸς τοῖς Κάμποις* (jak mají všechny rukopisy) změnil Müller podle úpravy Grashofovy-Wilbergovy v *πρὸς ταῖς καμπαῖς* a soudil, že tím Ptolemaios mínil dva ohby Dunaje u Kurty¹.

Píč zamítal rovněž² ethnický význam Parmaikampů a Adrabai-kampů, »kteří dle Ptol. sídliti mají podél Dunaje někde od Řezna až po Kremž«, a soudil, že jejich jména »upomínají přespříliš na říčku Kamp v Dol. Rakousích, takže i tu řada Ptol. potřebuje opravy«. A podobně odvozuje jméno obojích Kampů od rakouské Chuby (Kamp) také Niederle³.

Výklad, podobný poněkud Steinhausrovu, podal r. 1897 A. Králíček. Soudil⁴, že obojí Kampové vznikli nedopatřením z názvů obou řek Kouby (Champ) a Chuby (Kamp), a to tím, že Ptolemaios nebo jeho zpravodaj neporozuměl latinskému geografickému označení ústí obou řek: *primi Campi os (ostium)*, *alteri Campi os*. Z prvního označení vzniklo tak Ptolemaiovo *Parmaikampoi*, z druhého *Adrabaikampoi*⁵.

Jako poslední variantu výkladů této druhé skupiny bych zde uvedl mínění A. Wurma, který vykládá⁶ názvy *Parmaikampoi*, *Adrabaikampoi*, *Rakatriai*, *οἱ πρὸς τοῖς κάμποις* [sic] '*Ρακάται* jako pseudoethnika, která snad naznačují též »jména stanic obchodních v lidnatých »polích« podunajských«. Wurm soudí, že »stavba čtvrtého jména, jež v latinské předloze geografové zajisté znělo »Ad campos Rakat(ri)ae«, jest klíčem k porozumění . . . ostatních pojmenování: *Parmae (gen.) campi, *Ad Rabae campos, *Racatria⁷.

¹ Müller 265 a d., pozn. k ř. 3 a 12.

² Píč, Výzkum 1893, XXII.

³ Niederle, SS. III. 11 a d., 31.

⁴ A. Králíček, Die Donauvölker Altgermaniens, Jahresber. L.-Oberrealschule Brno 1897, 29 a d.; jeho stanovisko přejal též B. Dyřák, ČMM XXII. 12.

⁵ Tamže 34 a d.

⁶ A. Wurm, Rozbor Ptolemaiovy osmé mapy Asie (Chotěboř 1926), 30 pozn. 18.

⁷ Wurm, tamže. Jako protějšek k tomu bych uvedl alternativní úvahu Steinhausrovu, není-li podoba jména Kampů s jménem řek pouze náhodná

Rozhodnouti, na které straně je více pravdy a který z výkladů zde naznačených se jí nejvíce blíží, není snadno. Podle představy Ptolemaiovy seděli obojí Kampové při severním břehu Dunaje vedle sebe, zaujímající prostoru přibližně asi od porůčí Náby nebo Řezné až do porůčí rakouské Chuby. To je ovšem situace v druhém století po Kr. zhora nemožná. O Kampech neví kromě Ptolemaia žádný jiný antický spisovatel. Je prostě nemyslitelné, že by se nám po nich nebyla zachovala ani jediná zpráva historická, kdyby byli bývali po dobu více než jednoho století na tak dlouhé čáře (kolem 300 km) přímými sousedy římské Vindelicie a Norika. To už samo o sobě — i kdybychom nevěděli, že v té době zaujímal největší část onoho území při Dunaji Markomani (v. t.) — stačí na důkaz, že představa Ptolemaiova pro druhé století po Kr. není přijatelná. Při nestejném stáří zpráv, z nichž Ptolemaios čerpal, bylo by ovšem možno připustiti, že údaje o Kampech pocházejí ze starší doby. Než i tu se naskýtají vážné námítky: končiny, jež Ptolemaios přiděluje Kampům, byly osídleny Boji, po nichž rakouské Podunají podrželo název Boiohaemum i za okupace markomanské¹, což ukazuje na kontinuitu osídlení bojsko-markomanského a vylučuje zároveň možnost delší okupace rozsáhlého území od Náby až po rakouskou Chubu Kamy. Že by zpráva Ptolemaiova pocházela z doby ještě starší, snad předbojské, není možné, neboť Bojové tam seděli podle všeho již od bronzové doby². Nezbyvá nám proto než zamítnouti myšlenku, že šlo o souvislé osídlení celého onoho velkého území jedním lidem, a lokalisovati každý »kmen« kampský zvlášť. Západnější Parmaikampy umísťuje Ptolemaios mezi své Chaituory a Dunaj. Tato lokalizace ukazuje nejspíše asi na bavorské Podunají východně od Altmühly (od východního konce Ptolemaiových zadunajských Alp. Východnější Adrabaikampové seděli v rakouském Podunají. Na ně především se vztahuje Ptolemaiovo rčení *πρὸς τοὺς Κάμπους Ῥακάται*³. Umístění západně od Baimů a Ra-

a nejde-li tu o illyr. *kampas, »Gegend, Gefilde«, takže by pak *parmai a *adravaí kampai mohlo míti význam »die vordersten und die unteren Gefilde«; WPZ XIX. 305 pozn. 25.

¹ Šimek, Č. a M. 49 a d., KG. 7 a d.

² Srov. Šimek, KG. 21 a d., kde cit. také starší lit.

³ Název o trojích Kampech, který vyslovil V. Novotný, Krit.

katů (v. t.) přibližuje tyto Kamy tak nápadně k oblasti rakouské Chuby (*Kamp*), že o vzájemném vztahu a genetické souvislosti obou jmen sotva lze pochybovati. A tím zároveň nabývá významu, že i na západě, v oblasti, do níž musíme lokalisovati Parmaikampy, je druhá řeka téhož jména *Chamb* (nyn. Cham). Tato dvojí shoda mezi jménem řeky a Ptolemaiovým názvem lidu je tak zvláštní, že sama sebou vybízí k závěru, že jde v obou případech o pojmenování lidu podle řeky, v jejíž oblasti žil, podobně, jako později dostali Moravané své jméno podle Moravy, Bužané podle Bugu atd. A protože tu jde o dvojí lid téhož jména, je dosti nasnadě i výklad, že rozlišující názvy *Parmai* a *Adrabai* mohou znamenati něco podobného jako »první« a »druzí«, jak chtěl Králíček, nebo »přední« a »dolní«, jak vykládá Steinhauser.

Pro spojení Parmaikampů s bavorskou Koubou je ovšem poněkud na závadu, že Ptolemaios cituje Parmaikampy při Dunaji, kdežto údolí Kouby je severně od Bavorského lesa a Pfahlu (jižně od masivu Čerchova). Vzdálenost Kouby od Dunaje není ovšem tak veliká, že by vzdálený pozorovatel nemohl zahrnouti lid v jejím poříčí sedící do Podunají, přece však připouští také možnost výkladu, že shoda jména Ptolemaiových Kampů se jménem obou řek je snad jenom náhodná a že tu může jíti — zejména u Parmai-kampů — také jen o pouhou přeměnu lat. *campi*, jak soudí Wurm nebo illyr. **kampas*, jak naznačuje Steinhauser¹, ve jméno »kmene« Kampů.

Ať již je kterýkoli z výkladů zde uvedených správný, jedno je jisto: že Ptolemaiovi Kampové nebyli v I. a II. století po Kr. skutečným samostatným kmenem, nýbrž že toto jméno je buď pouhou obměnou označení geografického resp. topografického, nebo nejvýše snad lokální reminiscencí na obyvatelstvo starších dob.

zpráv Ptolem. 22, nutno tedy zamítnouti. Vznikl mylným výkladem tohoto rčení a mylnou citací Zeusse, Müllenhoffa a Mucha, kteří nikde existence trojích Kampů nedokazují. Tím opravuji i svůj výrok o dvojích, nebo snad i trojích Kampech, Č. a M. 137, 159.

¹ Srov. výše str. 191 pozn. 7. Že nejde o názvy ethnické, nýbrž o skutečné lat. *campi* (Babae campi, Parmae campi), soudil také již Kętrzyński, Germania wielka 216 a d., BIAK. Krak. 10, a ztotožňoval je s oběma Žitnými ostrovy (k čemuž ovšem text Ptolemaiovův neopravňuje); srov. též Šimek, Č. a M. 177.

Markomani.

‘Υπό δὲ τὴν Γάβρηταν ἕλην Μαρχομανοί (RUrΣ, Μαρχομάννοι X, VG. I. 74. 20 a d.). Zeuss spojil tuto větu po příkladu Clüverově¹ s Tacitovými a Velleiovými zprávami o Boiohaemu² a našel v ní potvrzení theorie, že Markomani byli v dnešních Čechách. Aby to mohl učiniti, vyložil předložku ὑπό = pod ve směru východním³ a tak si odstranil s cesty hlavní překážku — nesoulad mezi údajem Ptolemaiiovým, že Markomani sídlí pod lesem Gabrétou, a věrou, že Boiohaemum antických autorů je totéž, co dnešní Čechy⁴. A jeho argumentace resp. její výsledky přecházejí z knihy do knihy jako poznaná pravda, o níž netřeba hloubati a o níž dokonce ani nesmí býti pochybováno⁵. A přece, probereme-li kriticky všecky důvody, o které se theorie o Markomanech v Čechách (dnešních) opírá, dojdeme nutně k závěru, že nepodávají toho, co se z nich vyvozuje.

Především je třeba uvědomiti si, že se představa antického světa o Boiohaemu nekryla s územní rozlohou dnešních Čech⁶. Starověké Boiohaemum bylo na jihu ohraničeno Dunajem a šlo na sever kamsi do vnitra dnešních Čech. Jak daleko, nemůžeme dnes přesněji zjistit. Pravděpodobně tu nebyla představa starověkých autorů nijak určitá. Je však podle údaje Ptolemaiiova o Bainochaimech pravděpodobné, že zaujímalo jenom jižní část země. Dále je jisto, že sídla Markomanů byla — za Marobuda právě jako v době Tacitově — na jihu ohraničena Dunajem⁷. A konečně je nepochybné, že Zeussův výklad Ptolemaiiovy předložky ὑπό byl mylný a že ji

¹ Clüver, Germ. ant. 611, Zeuss, D. N. 115 a d.

² Velleius Pat. II. 109: Boiohaemum (id regioni, quam incolebat Maroboduus, nomen est). Tacitus, G. 28: manet adhuc Boihemi nomen significatque loci veterem memoriam, quamvis mutatis cultoribus.

³ Clüver, v. výše, Zeuss, D. N. 116, 118; podobně činil také V. Novotný, Krit. zpráv. Ptolem. 19, 23, ČD. I. 1. 101, a j. Srov. k tomu Šimek, VG. I. 87.

⁴ Srov. k tomu Šimek, KG. 17 a d., 76, 88.

⁵ Srov. na př. Schwarz, Ortsnamen 27, MÖIG XLIII. 205 a d., a proti tomu mé KG. 4 a d.

⁶ Srov. Šimek, Č. a M. 45 a d., KG. 7 a d.

⁷ Srov. Šimek, Č. a M. 49 a d., 134 a d.. Sborník I. sjezdu sl. g. 285, 288, Sborník z. spol. XXXVII. 21 a d., KG. 8 a d., 93 a d.

musíme na tomto místě stejně jako na všech ostatních místech Hyfégése vykládati jediné ve směru jižním¹. Tedy výraz ‚pod lesem Gabrétou‘ = jižně od Gabréty, čili jinými slovy: Ptolemaios umísťuje Markomany vůbec jenom do dnešního rakouského Podunají. S tím dokonale souhlasí také zeměpisná šířka Ptolemaiova Marobuda 49°, jak ji podává tradice rukopisné třídy *RWU*² (odst. 14, VG. I. 80. 16).

Zeuss opíral svůj názor, že sídla Markomanů nepřesahovala jihočeských pomezních hor, také tím, že Ptolemaios cituje mezi nimi a Dunajem několik jiných kmenů³. Než ani tento domnělý doklad nic nedokazuje, neboť Sudeini n. Sudéni, které Ptolemaios cituje ‚pod‘ Markomany, patří do severní české oblasti ‚pod‘ Sudety skutečné⁴, a ostatní »kmenové«, které Ptolemaios v rakouském Podunají ještě jmenuje, Adrabaikampové, Rakaté (Rakatriové) a Baimové nejsou již vůbec lokalisaci Markomanů do podunajské oblasti na překážku, neboť prvá dvě jména jsou buď jen reminiscencí na někdejší obyvatelstvo, které se z těch končin odstěhovalo nebo zaniklo v přívalu lidu germánského, nebo jsou to jména pouhého lokálního významu⁵, a třetí jméno — *Βαίμοι* — je pouhou obměnou řecké formy pro *Boiohaemum*: *Βοιόαιμον*, jež dokazuje, že *Boiohaemum* podle představy antického světa se začínalo již u Dunaje⁶.

Že Markomani byli v druhém století po Kr. jenom v Podunají, dokazuje také historie t. ř. markomanských válek za Marka Aurelia, tedy nedlouho po vzniku Hyfégése, a zejména tvrdé podmínky míru Markova i Commodova, jmenovitě podmínka, že se smějí sněmy kmene konati jenom jednou měsíčně, a to za přítom-

¹ Srov. Šimek, Č. a M. 94, VG. I. 87, 102. K Schwarzovu názoru (Ortsnamen 26 a d.), že Ptolemaiovo určení ‚pod lesem Gabrétou‘ nemá tu významu, »weil die Völkernamen hier offenbar umgestellt sind«, srov. mé KG. 98 a d., kde jsem podal důkaz, že tato myšlenka Muchova odporuje textu Ptolemaiovu; srov. už také úsudek V. Novotného (jehož se Schwarz jinak opětovně dovolává), Krit. zpráv Ptolem. 21 a d. pozn. 3.

² V rkp. X jméno osady a číslo z. šířky porušeno (*Μαρόβουρον*, z. š. va' 8'').

³ Zeuss, D. N. 116, 118, 122 (Zeuss kladl do severních Rakous Adrabaikampy, Sudeny a Kvády), srov. k tomu Šimek, KG. 122.

⁴ Str. 174 a d. (Sidoni — Sudeini).

⁵ Srov. str. 189 a d., 203 a d.

⁶ Srov. Šimek, KG. 10 a d., 126 a j.

nosti římského centuriona¹. Tato podmínka je důkazem, že sněmy byly konány někde v Podunají, neboť jinak by nebylo bývalo možné, aby se jich římský zástupce pravidelně účastnil². A kdyby byli Markomani seděli také ještě na území dnešních Čech, byla by tato podmínka prostě ilusorní, protože by jim nikdo nebyl mohl zabránit, aby nekonali sněmů tajných, což by bylo bývalo krutou ranou prestiži říše. Pokládám proto za vyloučeno, že by jim byli Římané za takových poměrů právě tuto podmínku uložili³. Ostatně kdyby byli Markomani seděli mimo rakouské Podunají také ještě v dnešních Čechách, bylo by vlivem geografických podmínek určitě došlo k jejich rozštěpení na několik kmenů.

Závěr, že Markomani seděli jenom v (obojích) Rakouských severně od Dunaje, bývá od těch, kdož jsou přesvědčeni o velikosti kmene Markomanů, pokládán za jakési snižování jeho významu⁴. Neprávem však, neboť území, které Markomani v rakouském Podunají zaujímali, bylo na starověké poměry tak rozsáhlé, že mohlo pohodlně pojmouti i největší západogermánský kmen⁵. Tato »marka« Germanie na dunajském pomezí plně odpovídá svou rozlohou skutečnému významu kmene Markomanů, pokud jej můžeme z historických zpráv odhadnouti, a vysvětluje svou polohou a rázem půdy velmi mnohé z markomanských dějin. Vysvětluje, proč Markomani žili opětovně po celá desetiletí v klidu pod vlivem Říma, i proč občas, když jim půda pro vzrůst populace nedostačovala, začali býti nepokojní a konali loupežné výpravy za Dunaj do bohatých římských provincií.

¹ Dion LXXII. 2. 4: *προσεπέταξε μέντοι σφίσιον ἵνα μήτε πολλάκις μήτε πολλαχού τῆς χώρας ἀδροζῶνται, ἀλλ' ἀπαξ ἐν ἐκάστῳ μηνί καὶ ἐς τόπον ἕνα, ἑκατοντάρχου τινὸς Ῥωμαίου παρόντος.*

² Píř, Staroř. II. 2. 135, Šimek, Č. a M. 139 a d., 153 a d.

³ Srov. Šimek, Č. a M. 140.

⁴ Dobiáš, Niederlův sborník 36 a tamže pozn. 45, mi dokonce vkládá do pera výroky »o málo významné úloze, kterou hráli Markomani (a Kvádové) y dějinách« a »o malém historickém významu našich Svěvů«, kterých jsem nikdy neužil; vystoupil jsem však v Č. a M. 137 a d. proti nemírnému přeceňování historického významu zejména Markomanů, přeceňování dřívě bezděčnému, v poslední době však spíše tendenčnímu, s nímž se setkáváme v některých pracích, obírajících se tímto thematem.

⁵ Šimek, KG. 92 a d., 96, 104.

Kvádové, Baimové, Rakaté — Rakatriové.

Veliké zmatky způsobila věta, jíž Ptolemaios zakončuje svůj národopisný přehled v jihovýchodním cípu Germanie (VG. I. 74 ř. 23 a d.). Byla pokládána za historický doklad, že Kvádové sídlili na (dnešní) Moravě, byla důvodem, že Ptolemaiovi Baimové byli kladeni místo Kvádů na Slovensko, že Rakaté byli — proti jasnému znění textu Ptolemaiiova — rovněž umisťováni v slovenském Podunají místo v Rakousích, atd. Příčinou toho byla jednak pevně vžitá představa, že Kvádové byli na Moravě, jednak přesvědčení, že Ptolemaios i na tomto místě zachoval svůj obvyklý postup výčtu od západu k východu. Měl jsem však několikrát příležitost ukázat, že Ptolemaios byl častěji nucen tento metodický postup právě v přehledu národopisném opouštět, a že tomu bylo tak i na tomto pro nás zvlášť důležitém místě, dokazuje nesporně sám konec věty: *καὶ οἱ πρὸς τοῖς Κάμπουσι Ρακάται*¹.

Jak jsem vyložil jinde², lze dosíci velmi dobrého a s historickou skutečností souhlasícího smyslu věty, jestliže opravíme její dosavadní interpunkci tak, že za slovem *σιδηρωρυχία* vsuneme čárku, která nám rozdělí celou větu na dvě části, jež se obě připínají k místnímu určení *ὑπὸ δὲ τὸν Ὀρκύνιον δρυμὸν*. Tím dostaneme dvě řady jmen, jež lze snadno umístit na ploše mezi Ptolemaiovým Hercynským lesem a Dunajem, a to východněji, na dnešním Slovensku ,pod' východním koncem Hercynského lesa (Bílými Karpatami) Kvády a ,pod' nimi doly na železo, západněji, za řekou Moravou, Baimy a vedle nich, nebo přesněji řečeno, mezi nimi a východními Kamy (Adrabaikamy) Rakatrie a Rakaty. Že dvojice jmen *les Luna — Baimové* patří na západ od Kvádů, dokazuje nesporně spětí Rakatriů—Rakatů s jedné strany s Baimy a s druhé strany s Kamy. Že Ptolemaios těmito Kamy mínil Adrabaikamy v pořčí rakouské Chuby (Kamp), je zřejmo ze souvislosti jeho textu: Ptolemaios, skončiv svůj výčet kmenů ,pod' Gabrétou Adrabaikamy při Dunaji, vrací se znovu na sever k jiné národopisné hranici — k Hercynskému lesu — a podává v tomto posledním

¹ To už proti Zeussovi a Mällenhoffovi správně zdůraznil G. Kossinna. Anz. fdA. XVI (1890), 59.

² Str. 47 a d.

úseku Germanie nejen přehled národopisu, nýbrž cituje tu i jiná důležitá data geografická, jichž se mu odtud dostalo, o lesu Luně a dolech na železo. Svůj pravidelný postup při tom obrací, postupuje od východu k západu, a končí svůj výčet tam, kde přestal v předcházející větě, u (Adrabai-) Kampů.

Výklad, k němuž takto dospívám opravou interpunkce věty, která byla dosud nesrozumitelná a vedla ke zmatkům tím, že všechna jména v ní obsažená — Hercynský les, Kvádové, doly na železo, les Luna, Baimové, a Dunaj — byla kladena do jediné řady, začínající na severu Hercynským lesem a končící na jihu Dunajem¹, má proti dosavadním výkladům několikerou nespornou přednost: umísťuje Kvády na Slovensko, tedy do jejich skutečné historické vlasti, kde nám je dokládají četné historické zprávy, jmenovitě též z doby t. ř. markomanských válek, tedy nedlouho po vzniku Hyfégése; umísťuje Baimy západně od dolní Moravy, t. j. do území markomanského, které starověké zprávy výslovně nazývají Boiohaemum nebo *Βοιαιμον*, jehož obměnou tvar *Βαῖμοι* vznikl; podává scházející dosud nesporný důkaz, že Rakatrie a Rakaty třeba lokalizovati vedle sebe mezi Baimy a Kampy a že tedy vlastně jde o týž lid, označený u Ptolemaia dvojím jménem. Dosavadní výklad, že třeba všechna jména mezi Hercynským lesem od Kvádů až po Baimy umístiti v jediné řadě od severu k jihu, byl opřen hlavně o pozorování, že Ptolemaios oba předcházející sloupce národopisných názvů ohraničil na jihu Dunajem, z čehož byl vyvozován závěr, že totéž učinil nebo chtěl učiniti také v poslední části odstavce. A protože tu je rčení *μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ* až u Baimů, byl v tom viděn doklad, že všechna předcházející jména patří také do jednoho sloupce. Podle mého výkladu třeba tento domnělý jeden sloupec rozdělit na dva sloupce, z nichž jeden, obsahující jména *Κουάδοι* a *σιδηρωρυχεῖα*, tohoto ohraničení Dunajem nemá. Tento zdánlivý nedostatek lze však dobře vyložit tím, že Ptolemaios na

¹ Zeuss, D. N. 118, se domníval, že třeba tuto řadu lokalizovati od západu k východu; vykládáje Ptolemaiovo *ὅτι* nesprávně ve směru východním, umístil Kvády »východně od Markomanů« na Moravu a do dolních Rakous až po Dunaj a východně od nich na Slovensko Baimy. Jeho následovníci upustili po příkladu Müllenhoffově, DA. II². 302, 324, IV². 458, 482, od lokalisace Kvádů do Rakous a umísťují je na Moravu.

jihu kvádských sídel cituje doly na železo, τὰ σιδηρωρυχεῖα, jejichž prostá citace ukazuje, že šlo o doly zvláště proslulé, jejichž jmenování stačilo na vymezení kvádských sídel s jižní strany. A za slovem τὰ σιδηρωρυχεῖα bylo ovšem určení μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ nemožné jak z důvodů stylistických, tak také věcně, neboť doly na železo dojistá nebyly přímo u Dunaje, nýbrž ve výše položeném terénu severně od Dunaje.

V Ptolemaiově citaci Kvádů se nám zachoval nejstarší doklad správného tvaru jména kmene v řecké literatuře (*Κουάδοι* RW, *Κουάδοι* ost. rkp.). Kromě Ptolemaia se uchovala též v geografii Strabonově vložka καθάπερ τὰ τῶν Κολδοῦων [ἔθνη]¹, která se od dob Zeussových všeobecně spojuje s Kvádý a pokládá se za nejstarší zachovaný doklad jejich jména v antické literatuře². Ale stáří této vložky, jež naprosto nezapadá do textu a byla do něho zřejmě vsunuta teprve v pozdější době³, není blíže známo, takže není vyloučeno, že vložka pochází z doby pozdější. Tato vložka je od dob Zeussových spolu se zápisem Ptolemaiovým a se zprávou Tacitovou *iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt*⁴ pokládána za důkaz, že Kvádové byli na (dnešní) Moravě. Zeuss při tom vycházel z předpokladu, že Hercynský les je »der Böhmen, das Markomannenland, umschließende Waldkranz«, a že východní část jeho, »der mährische Waldzug«, dělila Kvádý od Markomanů⁵. K tomu je třeba podotknouti, že celý tento výklad není opět než umělá konstrukce vybudovaná na nesprávných předpokladech. Hercynský les Strabonův není jen věncem hor kolem Čech, nýbrž zaujímal podle představy Strabonovy oblast mnohem širší, začínaje východně od středního Rýna, poblíže jezera Bodamského a pramenů Dunaje⁶. Strabon k němu čítal všecka pohoří od horního Dunaje až po hornatiny severně od Mohanu, mezi dolním Rýnem

¹ Strabon VII. 1. 3.

² Zeuss, DN. 117 a d., Grimm, GdSpr. I². 353, Much, Beitr. XVII. 128, Hoops RL. III. 431.

³ Srov. Müllenhoff, GA. 65 a d.

⁴ Tacitus, G. 42.

⁵ Zeuss, D. N. 118.

⁶ Strabon IV. 6. 9: πρώτη δ' ἐστὶ τούτων ἡ τοῦ Ἰήνου πέραν καὶ τῆς λίμνης κεκλιμένη πρὸς ἕω ράχιν μετρίως ὕψηλή, ἐπου αἱ τοῦ Ἰστρου πηγαὶ πλησίον Σοῦβων καὶ τοῦ Ἐρκονίου δρυμοῦ.

a Labem, odkud tekou řeky k severu do okeanu. »Tam tedy jest Hereynský les a kmenové Svěbů, bydlící uvnitř lesa [vločka: jako kmen Kvádů?], mezi nimiž je i Buiaimon, Marobudovo královské sídlo... Velmi veliký je tedy národ Svěbů, neboť zaujímá území od Rýna až po Labe¹.« Přeblédneme-li takto zprávy Strabonovy v souvislosti, vidíme, že Hercynský les Strabonův je něco podstatně jiného, než soudil Zeuss. Také Strabon mluvil ovšem o tom, že Hercynský les uzavírá veliký kruh, v němž je země velmi vhodná k obyvání, ale tou zemí nemínil Čechy, jak se často soudí², nýbrž oblast západnější, jak dokazuje vlastní výrok Strabonův, že »jsou blízko ní prameny Rýna a Dunaje a [Bodamské] jezero mezi nimi«³.

Ze všeho, co zde bylo pověděno, je zřejmo, že data Strabonova nejsou dostatečnou basí pro bližší lokalizaci Markomanů a Kvádů. Lépe je tomu s údaji Velleiovými, Tacitovými a Ptolemaiovými, které vesměs kladou sídla obou kmenů do Podunají. Velleiovy a Tacitovy zprávy označují výslovně Dunaj jako jižní pomezí Markomanů, resp. Markomanů a Kvádů (Tacitus)⁴, a Ptolemaios vymezuje severní hranice obou kmenů tím, že umísťuje Markomany na jih od lesa Gabréty, Kvády na jih od východního konce svého Hercynského lesa, který, jak jsem vyložil⁵, musíme zde ztožniti především s jižní částí Bílých Karpat.

¹ Strabon VII. 1. 3: εἰσὶ δὲ μεταξὺ [τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἄλβιος ποταμοῦ] καὶ ἄλλοι ποταμοὶ πλωτοὶ (ὧν ἐν τῷ Ἀμασίᾳ Δροῦσος Βρουκτέρους καταναομάχησε), ῥέοντες ὡσαύτως ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ τὸν ὠκεανόν. ἐξήρται γὰρ ἡ χώρα πρὸς νότον καὶ συνεχῆ ταῖς Ἄλπεισι ποιεῖ ῥάχιν τινα πρὸς ἑω τεταμένην, ὡς ἂν μέρος ὄσων τῶν Ἄλπειων... ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ Ἐρκύνιος δρομὸς καὶ τὰ τῶν Σοθήβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρομοῦ [καθάπερ τὰ τῶν Κολδοῶν], ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βουάιαιμον τὸ τοῦ Μαρβοῦδου βασιλείον... μέγιστον μὲν οὖν τὸ τῶν Σοθήβων ἔθνος· διήκει γὰρ ἀπὸ τοῦ Ῥήνου μέχρι τοῦ Ἄλβιος. Κ νύznamu slova βασιλείον srov. též B. Horák, Niederlův sborník 88.

² Zeuss, D. N. 6, Much, ZfdA XXXII. 456 a d., V. Novotný, ČD. I. 1. 35, a j.

³ Strabon VII. 1. 5: Ὁ δὲ Ἐρκύνιος δρομὸς πυκνότερός τε ἐστὶ καὶ μεγαλοδένδρος ἐν χωρίοις ἐρυμνοῖς κύκλον περιλαμβάνων μέγαν, ἐν μέσῳ δὲ ἴδρωται χώρα καλῶς οἰκισθαι δυναμένη, περὶ ἧς εἰρήκαμεν. ἐστὶ δὲ πλησίον αὐτῆς ἡ τε τοῦ Ἰστρου πηγὴ καὶ ἡ τοῦ Ῥήνου καὶ ἡ μεταξὺ ἀμφοῖν λίμνη καὶ τὰ ἔλη τὰ ἐκ τοῦ Ῥήνου διαχεόμενα.

⁴ Srov. Šimek, KG. 8, 119 a j.

⁵ Str. 44 a d.

Zprávy Tacitovy a Ptolemaiovy ukazují tedy na Slovensko jako na zemi, v níž seděli Kvádové. A tento poznatek potvrzují četné další zprávy o historii Kvádů v druhé polovici druhého století po Kr., v době t. ř. markomanských válek, i v dobách pozdějších. Území slovenské, ohraničené na severu, západě a jihu znamenitými přírodními hranicemi — horstvy a řekami Moravou a Dunajem — bylo dobře uzavřeným přirozeným celkem, který Kvádům jak svým přírodním bohatstvím, tak také svou rozlohou¹ zaručoval na staletí obživu a zdárný vývoj. Zároveň však svým přirozeným spádem k jihu určoval i směr gravitace kmene k Dunaji a za Dunaj. Pokud se týká východních hranic území kvádského, nemáme o nich přímých zpráv historických. Ze záznamu Markova na konci prvního dílu jeho filosofických úvah *ἐν Κουάδοις πρὸς τῇ Γρανούᾳ*² je však zřejmo, že poříčí dolního a nepochybně i středního Hronu bylo ještě kvádské. Z toho lze usuzovati, že Ptolemaiova východní hranice Germanie, jež jde od dunajského ohbu u Verovců na sever k Sarmatským horám a po nich dále k severu, tedy ve skutečnosti asi napříč přes Ipel a slovenské Krušnohoří k Tatrám, označuje zároveň také východní hranici kvádských sídel (Kvádové jsou podle dat Tacitových i Ptolemaiových nejvýchodnějším germánským kmenem v Podunají).

V uměle zkresleném národopisném obraze našich končin, který zkonstruoval Zeuss a který — někdy s nepatrnými obměnami — přechází již skoro po celé století z knihy do knihy, zaujímají významné místotaké Baimové (*οἱ Βαῖμοι*, VG. I. 74. 25). Zeuss, umístiv Kvády do oblasti od Dunaje až po Jeseníky, lokalisoval Baimy východně od nich na Slovensko. Rozhraním obou kmenů mu byly západní Karpaty, které ztotožnil s lesem Lunou. A protože jméno Baimů zřejmě souvisí s názvem Boiohaema, vyložil Zeuss tyto Baimy jako Markomany, kteří kdysi přehli z Čech s oběma vypuzenými markomanskými králi Marobudem a Katvaldou na římskou půdu, a stavše se tu Římanům nepohodlnými byli posláni zpět za Dunaj, kde byli usazeni mezi řekami Moravou a Cusem³ na dnešním Slo-

¹ Srov. Šimek, KG. 131.

² Marcus Antoninus, *Εἰς ἑαυτὸν* I. 17.

³ Tacitus, *Ann.* II. 68: barbari utrumque comitati, ne quietas provin-

vensku, kde založili novou »menší svébskou říši«¹. Tak bylo vykonstruováno třetí markomansko-kvádské království, se kterým se vždy znovu a znovu setkáváme i v novější, jmenovitě německé literatuře².

Skutečnost byla ovšem asi jiná, mnohem prostší. Markomanské čety, jež přešly s Marobudem a později znovu s Katvaldou přes Dunaj na půdu Norika, byly prostě poslány zase zpět za Dunaj na markomanskou půdu, kterou s oběma králi opustily³. Pro bližší vymezení území, na němž byly usazeny, má ovšem význam identifikace Tacitovy pohraniční řeky Cusu⁴. Pro umístění Ptolemaiových Baimů však tato řeka významu nemá. Lokalisace Baimů západně od dolní Moravy, k níž dospíváme opravou interpunkce Ptolemaiovy věty, ukazuje nám sama sebou správný výklad, souhlasící dokonale s tím, co víme ze zpráv Velleiových a Tacitových. Název Βαῖμοι, jak správně rozpoznal už sám Zeuss⁵, je označením obyvatel Boiohaema, ale není dokladem migrace z Čech, nýbrž dokazuje naopak, že i podle zpráv, z nichž čerpal Ptolemaios, dosahovalo Boiohaemum až k Dunaji. Tvar Βαῖμοι je dubletou názvu Βαιωχαῖμοι. Oba tvary jsou zřejmě jen dvojí znetvořenou obměnou názvu Boiohaema, a to Βαιωχαῖμοι přímo obměnou tohoto latinského tvaru (Boio-

cias immixti turbarent, Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

¹ Zeuss, D. N. 118.

² Srov. Grimm, GdSpr. I². 353, Müllenhoff, DA. II². 323, 328, IV². 119, 452 a j., Dahn, Urgesch. II. 102, Much, Beitr. XVII. 128 a d., D. Stammeskunde³ 109, Hoops RL. I. 157, Bretholz, GBM. (1912), 23 a d., Děj. Mor. I. 12, Kauffmann, DA. I. 334, Schwarz, Ortsnamen 26, Sudeta VII. 145 a d., a j.

³ Srov. k tomu Šimek, Č. a M. 135 a d., KG. 123 a d.

⁴ Přehled identifikací a nejdůležitější literatury jsem podal v KG. 121 a d. V poslední době přejímá opět V. Ondrouch, Bratislava VIII. 281 a d., Králíčkovu identifikaci Cusu s Kysúcou (přítokem horního Váhu) a soudí proto, že průvodci obou vypuzených králů byli pod vedením Vanniovým usazeni až v dnešní severovýchodní Moravě a v nejsevernějším Slovensku západně od Kysúce. K tomu třeba podotknouti, že se v těch dobách Kysúca naprosto nehodila za pohraniční řeku, neboť pohoří západně od ní bylo kryto rozsáhlými pralesy, jež se nehodily k osídlení. Z analogického důvodu (kromě jiných) nevěřím ani v identifikaci Duria — Turiec (přítok horního Váhu) a v důsledky, které z toho Ondrouch vyvozuje (tamže 290 a d.).

⁵ Zeuss, D. N. 118 a d.

haemum), kdežto *Βαῖμοι* vzniklo spíše asi z porušeného řeckého tvaru *Βοῦλαιμον*¹. Posuzujeme-li věc podle lokalisace samotného Ptolemaia, označuje název *Βαῖμοι* obyvatelstvo části Boiohaema v rakouském Podunají, kdežto název *Βαυοχαῖμοι* se vztahuje na jižní Čechy s obou stran Vltavy. Je-li tato diferenciací opřena o hlubší důvody ethnologické, či vznikla-li jen náhodným záznamem ze dvou různých zpráv, jedné o podunajské části Boiohaema, druhé o jižních Čechách, nelze dnes bezpečně rozhodnouti. Proto nelze také s jistotou říci, máme-li Ptolemaiovo epitheton Baimů *μέγα ἔθνος* vztahovati na některý skutečný kmen (největší část rakouského Podunají až po jihočeské hory a Podyjí obývali Markomani, na ně by se pak vztahovalo jak epitheton »velký kmen«, tak také označení »Baimové«), či vzniklo-li prostě také jen snad obměnou z představy o Boiohaemu jako velkém území.

Ať tak či onak, Ptolemaiův název obyvatelstva v Podunají *Βαῖμοι* je důkazem, že Boiohaemum starověké mělo jiné hranice než Boiohaemum pozdních dob historických, a že je na jihu ohraničoval Dunaj čili, abych užil vlastních slov Ptolemaiových, že starověké Boiohaemum šlo *μέχρι τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ*².

Pokud se týká Rakatriů a Rakatů (*οἱ τε Ῥακατρίαι καὶ οἱ πρὸς τοῖς Κάμπτοις Ῥακάται*, VG. I. 76. 2 a d.), byl až do osmdesátých let minulého století všeobecný názor, že jde o dva různé kmény, a byl také každý z nich lokalisován jinam³. Přispívalo k tomu ovšem také, že jméno prvního »kmene« bylo až do dob Müllenhoffových čteno *Τερακατρίαι*. Tak je reprodukoval také ještě Müllenhoff r. 1873⁴, ale později četl již správně *Ῥακατρίαι*⁵. Při

¹ Srov. str. 50, 172.

² Srov. str. 49 a d., 172.

³ Srov. Zeuss, D. N. 119, 122 (Terakatriové v slovenském Podunají, Rakaté nejspíše v Bavořích v sousedství západních Kámpů, v okolí osady Retz, st. Rehze ssz. od Chamu); srov. též Šafařík, SS. I. 238, 501 a d., II. 348, 430 a d. (Terakatriové = Rakušané na Dyji, Rakatae = Rakušané na řece Kampu).

⁴ Müllenhoff, GA. 130.

⁵ Müllenhoff, DA. II². 329 a d. Správný tvar má (bez *οἱ τε*) rkp. X a *Urt* (srov. VG. I příl. II k str. 97) a — nehledíme-li ke koncovce *οι* — také Ω (*οἱ τε Ῥακάτριοι*). Tvar *Τερακατρίαι* podržel na př. i Pniower, DA. II². 339 a d., a po něm Králíček, Donauvölker 26, 31.

tom pokládal Rakatrie a Rakaty za dvě části původně téhož kmene. Východní část — Rakatrie — umístil na Slovensko k dolnímu Hronu a k Iplu, Rakaty do rakouského Podunají¹. V stejné asi době dospěl ke čtení *Rakatriai* — *Rakatai* také K. Müller², který soudil správně, že oba tvary jsou prostě jen obměnou téhož jména a umístil je proto vedle sebe, ale ovšem tak, že si usnadnil interpretaci Ptolemaiova textu přijetím Grashofovy (vlastně už Zeussovy) konjektury *πρὸς ταῖς καμπαῖς*³ a výkladem, že tím jsou míněny dva ohby Dunaje u Kurty. Proto také umístil Müller na své ptolemaiovské mapě Rakatrie i Rakaty do slovenského Podunají, a to tak, že Rakatrie zakreslil na prostě od řeky Moravy až po poledník kelemantijský (brigetijský) a Rakaty východně od nich do velkého ohbu Dunaje mezi Kelemantií, Kurtou a Solvou⁴, kdežto na své mapce identifikační umístil Rakatrie a Rakaty do celého Podunají od Chuby (Kamp) až po ústí Hronu, kde Müller hledal (nesprávně ovšem) východní hranici Germanie⁵. Rozšířením lokalisace Rakatriů přes řeku Moravu až k Chubě se Müller snad chtěl přiblížiti stanovisku Müllenhoffovu⁶. Další krok kupředu učinil G. Kossinna tím, že přijímaje Müllenhoffovo a Müllerovo ztotožnění Rakatriů s Rakaty umístil prostě oboje na totéž místo do rakouského Podunají západně od Baimů až k Chubě⁷. Náзор Kossinnův přejal také R. Much⁸ a po něm i jiní⁹.

Stará lokalisace Rakatriů východně a Rakatů západně od Baimů¹⁰ předpokládala, že Ptolemaios opustil svůj obvyklý postup

¹ Müllenhoff, DA. II². 330: západně od Moravy v Untermanhartviertlu (tak píše Müllenhoff) až k Chubě.

² Müller 265. 12 a d. a pozn. k t. ř.

³ Wilberg 153. 4 pozn.; srov. už Zeuss, D. N. 122.

⁴ Müller, Tabulae 8.

⁵ Tamže č. 9; srov. k tomu Šimek, VG. I. 142.

⁶ Müllerův atlas k Ptolem. vyšel až r. 1901.

⁷ Kossinna, Anz. fdA. XVI (1890), 59.

⁸ Much, Beitr. XVII. 122, srov. též D. Stammeskunde³ 55; Hoops RL. III. 438 (u Rakatriů kolísá nyní mezi lokalisací Müllenhoffovou a Kossinnovou).

⁹ Srov. Schütte, Beitr. XLI. 32 a d., Ptol. maps 108, 110, 131, *Fathers* I. 94, II. 113 a d., 466, Rappaport, Pauly-Wissowa RE. 2. Reihe I (1920), 131 a d.

¹⁰ V poslední době se k ní znovu hlásí V. Ondrouch, Bratislava VIII,

od západu k východu, teprve na samém konci věty při Rakatech, kde pro to máme přímý důkaz v jeho citaci Kampů. Tím, že byla v novější době lokalisace Rakatriů spojena s lokalisací Rakatů, bylo mlčky přiznáno, že Ptolemaiovův zpětný postup začal již dříve. Mou úpravou interpunkce Ptolemaiovy věty a s ní spojeným rozdělením dat v celé větě obsažených na dvě skupiny se dostává lokalisaci Rakatriů vedle Rakatů nebo na totéž místo s Rakaty skutečné věčné base, neboť pak tato lokalisace vyplyne z textu věty jako jediné možná sama sebou. A tím, že pak text věty ponechává Rakatům — Rakatriům mezi Baimy a Kamy mnohem méně místa než při dosavadních lokalisacích, které pro ně zabírají celou prostoru od řeky Moravy až po rakouskou Chubu, redukuje se na správnou míru význam jména resp. obou jmen, jaký mohla míti v pozdní poměrně době Ptolemaiově, kdy mohlo jíti v oblasti sousedící s Chubou nejvýše již jen o neveliký zbytek cizího negermánského lidu¹ v zemi, osídlené již po dobu více než jednoho století Germány (Markomany).

Jakého původu byl lid, pojmenovaný u Ptolemaia dvěma jmény *Rakaté* a *Rakatriové*, o tom se mínění dosud rozcházejí. Zeuss pokládal (Te-) Rakatrie za Kelty², kdežto Müllenhoff soudil, že byli obojí, Rakaté i Rakatriové, původu pannonského (t. j. illyrského)³. Much výklad Müllenhoffův odmítá a přiřklání se v poslední době spíše k výkladu jména Rakatů z keltštiny⁴.

Upomínka na jméno Rakatů se ozývá v pozdějších historických dobách v Kosmově *castrum Rakouz*⁵, u vyšehradského pokračovatele

seš. 1—2 mapka II, kde umísťuje Rakaty (s otazníkem) do severovýchodních Rakous západně od řeky Moravy, východně (a jv.) od ní Baimy, kteří mu zaujímají také západní část Velkého Žitného ostrova, a východně odtud Rakatrie (s Velkého Žitného ostrova až asi po dolní Hron).

¹ Že jméno lidu je negermánské, o tom je nyní úsudek linguistů celkem jednotný. Podrobnější údaje v. níže.

² Zeuss, D. N. 119, 122; o původu Rakatů se určitěji nevyslovuje; za keltšské pokládal obě jména Holder, Alt-celt. Sprachschatz II. 1069.

³ Müllenhoff, DA. II². 330 a d. Stanovisko Müllenhoffovo přijal V. Novotný, Krit. zpráv Ptolem. 26, Schütte, Forefathers I. 94, a j.

⁴ Much, Hoops RL. III. 438; srov. také D. Stammeskunde³ 55 a d., Beitr. XVII. 122 a d., ZfdA XXXIX (1895), 41 a d., B. Horák, Gallové v č. z. 21.

⁵ Kosmas III. 12.

Kosmova k r. 1130: per regionem *Racuđsis* marchionis, jakož i v termínech *Rakúsy*, *Rakousy*, *Rakušané*¹. Tato kontinuita ovšem nedokazuje ani, že by Ptolemaiovi Rakaté byli bývali Slované, jak chtěli kdysi Šembera, Perwolf a j.², ani, že by čeští Slované byli zastihli ještě zbytky původního lidu, jemuž jméno *Rakaté* nebo pod. kdysi patřilo. Je prostě jen dokladem, že památka po tomto lidu utkvěla v názvu krajiny nebo osady ještě dlouho po zániku jeho původních nositelů v germánském prostředí³.

¹ Srov. k tomu Šafařík, SS. II. 348, Müllenhoff, DA. II². 831, Much, Beitr. XVII. 122 a d., ZfdA XXXIX. 41 a d. 44, Holder, Alt-celt. Sprachschatz II. 1069, Schütte, Beitr. XLI. 33, Ptol. maps 110 a d., Forefathers I. 94, II. 114, Niederle, SS. III. 57, Rappaport, v. výše, 132.

² Šembera, Záp. Slované 24 a d., Perwolf, AfsIPhil. VIII. 8, srov. též VII. 597.

³ Srov. k tomu V. Novotný, Krit. zpráv Ptolem. 27.